

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δημόσια Πολιτική, Κοινοτικές Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας και Διεκδικήσεις της
ΛΟΑΤΚΙ+ Κοινότητας στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Γραμμής Ψυχολογικής
Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Άννα Παπάζογλου

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή
Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου
Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)
Μαρία Στρατηγάκη, Ομότιμη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
Νίκος Κουραχάνης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Άννα Παπάζογλου, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην μητέρα μου και στην

σύντροφό μου.

Στις οικογένειες που έχουμε

και στις οικογένειες που φτιάχνουμε.

Και στις κοινότητες που,

παρά τις δυσκολίες και το τραύμα -ή ίσως

και εξαιτίας ακριβώς αυτών, συνεχίζουμε

να δημιουργούμε.

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κωτσονόπουλο, για την συνεργασία, την υποστήριξη και την καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του εγχειρήματος που λέγεται διπλωματική εργασία. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Νάνσυ Παπαθανασίου για την πλαισίωση της αρχικής μου έμπνευσης και την υποστήριξή της για την υλοποίηση αυτής. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω όλα τα άτομα που δέχτηκαν να μοιραστούν μαζί μου τις πολύτιμες εμπειρίες τους, χωρίς τα οποία δεν θα ήταν δυνατό να υλοποιηθεί κατ' αυτόν τον τρόπο αυτή η έρευνα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου (καταγωγής και επιλογής) και τα φίλα μου που ήταν δίπλα μου σε αυτό το ταξίδι, αλλά και τις (πρώην και νυν) συναδέλφισσες και συναδέλφους, που η υποστήριξη και κατανόησή τους ήταν καίρια για να μπορέσω να ολοκληρώσω με επιτυχία αυτό το βήμα.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Εισαγωγή.....	8
Μεθοδολογία.....	9
1° Κεφάλαιο: Κοινωνικά Κινήματα & Δημόσια Πολιτική.....	12
1.1 Κοινωνικά Κινήματα.....	12
1.1.1 Χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινημάτων.....	12
1.1.2 Μοντέλο πολιτικής διαδικασίας των κοινωνικών κινημάτων.....	13
1.2 Δημόσια Πολιτική.....	14
1.2.1 Ορισμός και Κατηγοριοποίηση της Δημόσιας Πολιτικής.....	15
1.2.2 Ο κύκλος και τα στάδια της Δημόσιας Πολιτικής.....	16
1.2.3 Συγκρότηση Ατζέντας Δημόσιας Πολιτικής - Το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων.....	17
1.3 Κοινωνικά Κινήματα και Δημόσια Πολιτική.....	18
2° Κεφάλαιο: Η ΛΟΑΤΚΙ+ Κοινότητα στην Ελλάδα – Μία σύντομη ανασκόπηση.....	20
2.1 Ιστορικό πλαίσιο.....	21
2.2 Διεκδικήσεις, ρεπερτόριο δράσης και πόροι.....	22
2.3 Η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα ως κοινωνικό κίνημα.....	24
3° Κεφάλαιο: Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας στην Ελλάδα - μία αποτίμηση της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης.....	26
3.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης.....	26
3.2 Αποτίμηση του Προγράμματος «Ψυχαργός» και η κατάσταση των κοινοτικών υπηρεσιών ψυχικής υγείας.....	27
4° Κεφάλαιο: ΛΟΑΤΚΙ+ Κοινότητα και Ψυχική Υγεία.....	30
4.1 Η σχέση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με την Ψυχική Υγεία.....	30
4.1.1 Ιστορικό Πλαίσιο.....	30
4.1.2 Η πρόσβαση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας.....	31
4.2 Η περίπτωση της Γραμμής Ψυχολογικής Στήριξης «11528 – Δίπλα Σου».....	34
4.2.1 Ιστορική αναδρομή.....	34
4.2.2 Οργανωσιακή Δομή & Στελέχωση της Γραμμής «11528-Δίπλα Σου».....	36
4.2.3 Σκοπός του Έργου «11528-Δίπλα Σου».....	37
4.2.4 Παρεχόμενες Υπηρεσίες & Δράσεις.....	38
4.2.5 Πόροι & Βιωσιμότητα.....	39
5° Κεφάλαιο: Ευρήματα της Έρευνας – Κινηματική Διεκδίκηση και Δημόσια Αβελτηρία... 41	
5.1 Κεντρικό Κράτος & Δημόσια Πολιτική: Η περίπτωση της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς και η Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης 1528.....	41
5.1.1 Η ανάδυση του ζητήματος στην κυβερνητική ατζέντα.....	41
5.1.2 Η διαδικασία ως κύκλος δημόσιας πολιτική και ως πεδίο αντιπαράθεσης.....	43

5.1.3 Η άδοξη -αλλά προσωρινή- λήξη του εγχειρήματος: μία περίπτωση συστημικής/κρατικής και έμμεσης ομοφοβίας;.....	44
5.2 Ανάλυση δράσης από την κοινωνία των πολιτών και ο ρόλος του κράτους	46
5.2.1 Πρωτοβουλία ανάληψης δράσης από την κοινωνία των πολιτών.....	46
5.2.2 Ο ρόλος του Δημόσιου Τομέα.....	48
5.2.3 Ο Ρόλος της Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας.	52
5.3 Παραγωγή επιστημονικής γνώσης και καινοτομίας μέσω της Γραμμής Τηλεφωνικής Υποστήριξης.....	56
6° Κεφάλαιο: Συζήτηση & Συμπεράσματα	58
6.1 Δημόσια πολιτική και πολιτική ηγεσία	58
6.2 Η επίδραση των κοινωνικών διακρίσεων.....	59
6.3 Εξασφάλιση της βιωσιμότητας & η σημασία των δικτύων.....	61
6.4 Το διαρκές διακύβευμα. Ή αλλιώς: «να το κάνουμε σωστά».	63
6.5 Συμπεράσματα.....	65
Πηγές – Βιβλιογραφία	69
Ελληνόγλωσση	69
Ξενόγλωσση	71

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την πορεία της Γραμμής Ψυχολογικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου» (γραμμή ψυχολογικής στήριξης για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, και το οικογενειακό, φιλικό, σχολικό και επαγγελματικό τους περιβάλλον), από την δημιουργία της έως σήμερα. Το συγκεκριμένο έργο αποτελεί μία κοινοτική υπηρεσία ψυχικής υγείας, με την έννοια της υπηρεσίας που δημιουργήθηκε και στελεχώνεται από την ίδια την κοινότητα που εξυπηρετεί. Επιπλέον, και παρά την κατακερματισμένη πορεία της, αποτελεί συνολικά ίσως τη μακροβιότερη δράση/έργο υποστήριξης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στην Ελλάδα. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μέσω της μεθόδου της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας -μελέτης τεκμηρίων και διενέργεια συνεντεύξεων με άτομα- να σκιαγραφηθούν αρχικά οι δρώντες οργανισμοί, τόσο δημόσιοι όσο και ιδιωτικοί, που συνετέλεσαν στην πορεία της υπηρεσίας. Ακόμα, αποτυπώνεται ο ρόλος της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας/κινήματος, του κράτους, των κοινωφελών ιδρυμάτων και των ιδιωτικών πρωτοβουλιών, ενώ αναδεικνύονται οι διαφορετικές δυναμικές που δημιουργούνται κατά τη συνεχή «επαναδιαπραγμάτευση» της υπηρεσίας, και των διαθέσιμων πόρων για τη συνέχεια της λειτουργίας της. Λαμβάνοντας υπόψιν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ενέχει μία κοινοτική υπηρεσία, αποκρυσταλλώνονται σε ένα συνεκτικό θεωρητικό πλαίσιο αυτές οι συνδιαλλαγές, και διερευνάται η δυνατότητα του κράτους για τον ουσιαστικό μεταβολισμό αυτής της δράσης σε παρέμβαση κρατικής κοινωνικής πολιτικής. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, αξιοποιήθηκαν αναλυτικά εργαλεία από την θεωρία των κοινωνικών κινημάτων και της δημόσιας πολιτικής (με κυρίαρχο το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων).

Λέξεις Κλειδιά: ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, δημόσια πολιτική, θεωρία κοινωνικών κινημάτων, κοινοτική υπηρεσία ψυχικής υγείας, μοντέλο πολλαπλών ρευμάτων, κοινωνική πολιτική

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική μελετά τη δημιουργία και τη πορεία της Γραμμής Ψυχολογικής Στήριξης «11528 - Δίπλα Σου», μία γραμμή ψυχολογικής στήριξης για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, το οικογενειακό, φιλικό και σχολικό τους περιβάλλον, αλλά και για επαγγελματίες ψυχοκοινωνικής στήριξης που αναζητούν πληροφόρηση αναφορικά με ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Καθώς η υπηρεσία θεωρείται η εξέλιξη της Τηλεφωνικής Γραμμής Υποστήριξης για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα «11528», η οποία σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Ζούμε όπως κι εσύ», ως μέρος της ευρύτερης πολιτικής της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (ΓΝΓΓ), για την καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων (2011-2012), επιλέγω να ξεκινήσω την έρευνά μου από αυτό το χρονολογικό σημείο.

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας, λοιπόν, είναι αρχικά να σκιαγραφήσει τους δρώντες οργανισμούς, φορείς και άτομα που έχουν συντελέσει στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της Γραμμής Τηλεφωνικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου». Στη συνέχεια προσδοκά να αποκρυσταλλώσει σε ένα συνεκτικό θεωρητικό πλαίσιο τις συνδιαλλαγές των δρώντων αυτών και να αναδείξει τις διάφορες δυναμικές που ενυπάρχουν στο πεδίο δημιουργίας δημόσιων πολιτικών και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την συνέχιση μίας τέτοιας οριζόντιας πολιτικής. Ακόμα η διπλωματική επιδιώκει να συγκεράσει τα παραπάνω με τον ρόλο του κράτους και την συνδιαλλαγή του με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στον ρόλο του δημόσιου τομέα, τον τρόπο με τον οποίο εδραιώνονται ζητήματα στην ατζέντα της δημόσιας πολιτικής, και τον τρόπο με τον οποίο συνδιαλέγεται με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Επιπλέον, χρησιμοποιώντας την θεωρία των κοινωνικών κινημάτων, επιχειρείται να εντοπιστούν εκείνα τα χαρακτηριστικά της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας που την θωρακίζουν και την εξοπλίζουν κατά την διάρκεια των συνδιαλλαγών της με φορείς εξουσίας, αλλά και της δίνουν λύσεις όταν φανερώνεται κάποια πρόκληση. Χρησιμοποιώντας συνδυαστικά τις θεωρίες αυτών των δύο πεδίων -της δημόσιας πολιτικής και της θεωρίας των κινημάτων- επιχειρείται η αποκρυστάλλωση και η ερμηνεία των εμπειριών των δρώντων οργανισμών, όπως αποτυπώνεται από τις εμπειρίες των συνεντευξιαζόμενων ατόμων.

Επιπλέον, προκειμένου να αποδοθεί καλύτερα το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο πραγματώνονται όλες αυτές οι συνδιαλλαγές, λαμβάνεται υπόψη η ιστορία και η

δυναμική της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στην Ελλάδα, και -ιστορικά- η σχέση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με την πρακτική των υπηρεσιών της ψυχικής υγείας. Ακόμα, καθώς η υπηρεσία που μελετάται αφορά μία κοινοτική υπηρεσία ψυχικής υγείας, διερευνούνται οι πτυχές που την καθιστούν κοινοτικό έργο, εντός του συγκειμένου των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στην Ελλάδα, όπως έχουν διαμορφωθεί από την ψυχιατρική μεταρρύθμιση και έπειτα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία θα μπορούσε να χωριστεί νοητικά σε δύο μέρη, όπου το πρώτο συνιστά το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας, ενώ το δεύτερο τα αποτελέσματα αυτής. Πιο αναλυτικά, στο πρώτο μέρος, περιλαμβάνεται το πρώτο κεφάλαιο, όπου αναπτύσσονται τα θεωρητικά εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα έρευνα, και αντλούνται από την θεωρία της δημόσιας πολιτικής, την θεωρία των κοινωνικών κινημάτων, και την τομή τους. Επιπλέον, μέρος του θεωρητικού πλαισίου αποτελεί και το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται αντίστοιχα η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα στην Ελλάδα, με σύντομη αναφορά στην ιστορία της και τις διεκδικήσεις της, το πεδίο των υπηρεσιών της ψυχικής υγείας όπως διαμορφώθηκε μετά την ψυχιατρική μεταρρύθμιση και η κυρίαρχη πρακτική των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, και τέλος η σχέση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με το πεδίο της ψυχικής υγείας.

Το δεύτερο μέρος της διπλωματικής περιλαμβάνει το πέμπτο κεφάλαιο και το έκτο κεφάλαιο. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας, ενώ το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη συζήτηση σχετικά με αυτά, κάποιες διαπιστώσεις που θα μπορούσαν να γίνουν βάση των ευρημάτων και εν τέλει τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας.

Μεθοδολογία

Μέσα από την μελέτη περίπτωσης της κοινοτικής υπηρεσίας ψυχικής υγείας, της Γραμμής Τηλεφωνικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου», όπως αναφέρθηκε, επιδιώκεται να διαφωτιστεί ο ρόλος του κράτους σε ένα παράδειγμα κοινωνικής πολιτικής, όπου υπήρξε άμεση εμπλοκή της ενδιαφερόμενης κοινότητας –κοινωνικού κινήματος και στο οποίο εν καιρώ ενεπλάκησαν και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη. Αποτιμώντας την συγκεκριμένη περίπτωση ως ένα παράδειγμα πλούσιο σε υλικό, καθώς, από το 2011 όπου υπήρξε η σύλληψη της ιδέας αυτής, έχει μεταλλαχθεί από κρατική κοινωνική πολιτική σε πρωτοβουλία-έργο της κοινωνίας των πολιτών. Επιπλέον, καθ'

όλη αυτή τη διεργασία, φαίνεται να παραμένει μία υπηρεσία ψυχικής υγείας που έχει δημιουργηθεί από την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα για την ίδια την κοινότητα (Αβάνη και συν., 2020). Όπως αναδεικνύεται στη συνέχεια από την βιβλιογραφική επισκόπηση, τέτοιου είδους υπηρεσίες σπανίζουν στο ελληνικό συγκείμενο.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στη παρούσα διπλωματική εργασία, προκειμένου να επιτευχθούν τα παραπάνω, είναι αυτή της ποιοτικής έρευνας. Επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος τρόπος ψηλάφησης των παραπάνω ερωτημάτων, καθώς προκρίνεται ως ο βέλτιστος για την ανάδειξη και αποτύπωση τρόπων δράσεων, κινήτρων και συνδιαλλαγών (Τσιώλης, 2014). Αρχικά δημιουργήθηκε ένα θεωρητικό πλαίσιο, προκειμένου να οριοθετηθούν και να θεωρητικοποιηθούν οι εννοιολογικές οντότητες που αφορούν το θέμα της διπλωματικής, όπως αυτή της δημόσιας πολιτικής και των κοινωνικών κινημάτων. Ακόμα, μέσω της επισκόπησης της βιβλιογραφίας αναδείχθηκαν και τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων. Έπειτα, μέσω της μελέτης υλικού και τεκμηρίων, όπως της ιστοσελίδας της υπηρεσίας και των οργανώσεων, αρχειοθετημένων ιστοσελίδων όπως της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, ειδησεογραφικών άρθρων, ανακοινώσεων της υπηρεσίας, οπτικοακουστικού υλικού και αναρτημένων κρατικών εγγράφων έγινε προσπάθεια αποτύπωσης της ιστορίας της υπηρεσίας και χαρτογράφησης των δρώντων οργανισμών και ατόμων. Ακόμα, υπήρξε η δυνατότητα επίσκεψης στα νυν γραφεία της Γραμμής Τηλεφωνικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου».

Τέλος, συλλέχθηκαν ποιοτικά δεδομένα μέσω συνεντεύξεων από άτομα που συνέπραξαν από διαφορετικές θέσεις και διαφορετικούς φορείς στην πραγμάτωση της υπηρεσίας. Συγκεκριμένα διενεργήθηκαν εννέα (9) ατομικές συνεντεύξεις, οι οποίες είχαν την μορφή ελεύθερης συζήτησης, με εννέα συνεντευζιαζόμενα άτομα. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν είτε δια ζώσης, είτε μέσω τηλεδιάσκεψης, είτε τηλεφωνικά και είχαν κατά μέσο όρο διάρκεια 40 λεπτά. Επιπλέον, για την εξασφάλιση της ανωνυμίας τους έχουν επιλεγθεί ψευδώνυμα. Καθώς κάποια από τα συνεντευζιαζόμενα άτομα βρίσκονται σε περισσότερες από μία θέσεις –ή είχαν υπάρξει στο παρελθόν σε κάποιο άλλο φορέα σχετικό με την υπό διερεύνηση υπηρεσία, οι συνεντεύξεις μαζί τους διήρκησαν και αναλόγως περισσότερο, προκειμένου να καλυφθεί όλο το εύρος των θεμάτων. Υπό αυτό το πρίσμα, λήφθηκαν πληροφορίες για τις εμπειρίες από 13 διαφορετικές θέσεις/οργανώσεις/φορείς. Τα ποιοτικά δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω αυτής της διαδικασίας περιέχουν τις εμπειρίες από θέσεις σε θεσμούς του κεντρικού κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης, από τις οργανώσεις

που συμμετέχουν στο εγχείρημα –σχετικά τόσο με την διοικητική όσο και με την επιστημονική πτυχή του-, από κοινωφελή οργανισμούς και από εργαζόμενα άτομα στην υπηρεσία.

Οι κεντρικοί άξονες πάνω στους οποίους δομήθηκαν οι συνεντεύξεις –και προσαρμόζονταν ανάλογα με τον ρόλο του κάθε ατόμου που συμμετείχε στη συνέντευξη- αφορούσαν τις εξής θεματικές: τα παράθυρα ευκαιρίας που παρουσιάζονταν για την ανάληψη δράσης, τον ρόλο των δικτύσεων στην διαδικασία της πραγματοποίησης πολιτικής, οι διαθέσιμοι πόροι (υλικοί και χρηματικοί) και οι τρόποι διάθεσής τους ή/και διεκδίκησής τους, το ειδικό βάρος των ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτοτήτων, συμπεριλαμβανομένου των κοινωνικών διακρίσεων, του στίγματος, της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας, οι βαθμοί δεκτικότητας του κράτους (κεντρικού και αποκεντρωμένου) αναφορικά με τις πολιτικές, τα κίνητρα των φορέων σχετικά με την εμπλοκή τους, και ο ρόλος των ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων στην διαδικασία. Κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων εξετάστηκαν οι παραπάνω θεματικές, από την οπτική του εκάστοτε δρώντος οργανισμού.

Για την επεξεργασία των συνεντεύξεων, χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της κωδικοποίησης του περιεχομένου σε κοινές θεματικές περιοχές. Έπειτα από την καταγραφή και απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, ομαδοποιήθηκαν οι εμπειρίες που αφορούσαν κοινό θεματικό άξονα, προκειμένου η κάθε θεματική να διαφωτιστεί πολυ-επίπεδα. Ακόμα, αναδείχθηκαν οι καταγραφές που μπορεί να ήταν μοναδικές λόγω της θέσης του συνεντευξιζόμενου ατόμου, αλλά συνιστούσαν εύρημα βάση του θεωρητικού πλαισίου, όπως αυτό αναλύθηκε στην πρώτη ενότητα. Τέλος, τα ευρήματα έχουν οργανωθεί στη συνέχεια σε δύο ενότητες. Στο υποκεφάλαιο 4.3 πραγματοποιείται μία σκιαγράφηση της υπηρεσίας μέσω των τεκμηρίων και των πληροφοριών που έχουν ληφθεί από τις συνεντεύξεις. Αντίστοιχα, στο κεφάλαιο 5 παρουσιάζονται και αναλύονται τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις, βάση της μεθοδολογίας που αναφέρθηκε. Τέλος, ακολουθούν η συζήτηση και τα συμπεράσματα που μπορούν να διεξαχθούν από τα παραπάνω.

1^ο Κεφάλαιο: Κοινωνικά Κινήματα & Δημόσια Πολιτική

1.1 Κοινωνικά Κινήματα

Ο όρος κοινωνικά κινήματα πρωτοεμφανίστηκε στην κοινωνιολογική επιστήμη στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, από τον κοινωνιολόγο Lorenz von Stein (Flyn, 2014). Κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου, αναδύθηκαν τα πρώτα κοινωνικά κινήματα -με την μορφή που τα αντιλαμβανόμαστε και σήμερα- λόγω των ευρύτερων δομικών κοινωνικών αλλαγών που συντελούνταν. Κατ' ουσία, ως κοινωνικό κίνημα θα μπορούσαμε να ορίσουμε μία κοινωνική διεργασία που αναλαμβάνει συλλογική δράση με συγκρουσιακά στοιχεία, με απώτερο σκοπό να επιλύσει κοινωνικά ζητήματα μέσω της αλλαγής της κοινωνικής δομής και της ανακατανομής της εξουσίας εντός της (della Porta & Diani, 2010).

Η εκβιομηχάνιση των κοινωνιών, η αλλαγή στον τρόπο παραγωγής και η εδραίωση της έμμισθης εργασίας συνέδραμαν σημαντικά στην δημιουργία του εργατικού κινήματος. Μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, και με τις δομικές αλλαγές που συντελούνταν στις δυτικές κοινωνίες, τα αιτήματα στα οποία εστιάζουν τα κοινωνικά κινήματα μετατοπίζονται περισσότερο στις κοινωνικές ανισότητες, τα πολιτικά δικαιώματα και τα περιβαλλοντολογικά ζητήματα. (Flyn, 2014; della Porta & Diani, 2010). Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα εξετάσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά τους, που τα διακρίνει από άλλες συλλογικές δράσεις και το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας των κοινωνικών κινήματων, που θα χρησιμοποιηθεί για την καλύτερη κατανόηση των τρόπων οργάνωσης των κινήματων και την σύνδεσή τους με την δημόσια και κοινωνική πολιτική.

1.1.1 Χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινήματων.

Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τους della Porta και Diani (2010), τα κοινωνικά κινήματα συνιστούν κοινωνικές διαδικασίες που αποτελούνται από τους μηχανισμούς με τους οποίους οι διάφοροι δρώντες οργανώνονται σε συλλογικές δράσεις. Ωστόσο, υπάρχουν τρία ειδοποιά στοιχεία που διαχωρίζουν τα κοινωνικά κινήματα από άλλα είδη συλλογικών δράσεων. Πιο συγκεκριμένα, όταν αναφερόμαστε σε κοινωνικά κινήματα, τα δρώντα στοιχεία μοιράζονται μία κοινή συλλογική ταυτότητα, είναι συνδεδεμένα με πυκνά άτυπα δίκτυα και έχουν σαφώς προσδιορισμένους αντιπάλους, με τους οποίους συσχετίζονται συγκρουσιακά. Από τα παραπάνω συμπεραίνεται αρχικά ότι κεντρικό ρόλο για την ενεργοποίησης της συλλογικής δράσης και της

συνέργειας αποτελεί η αναγνώριση και σύνδεση μεταξύ των μεμονωμένων δρώντων. Τα κριτήρια συμμετοχής στο εκάστοτε κίνημα τείνουν να είναι ρευστά, αλλά για την κινητοποίηση των μεμονωμένων δρώντων απαιτείται η σφυρηλάτηση μίας συλλογικής ταυτότητας, που θέτει την ατομική/μεμονωμένη δράση και τους αντίστοιχους στόχους σε ένα πλαίσιο επιδίωξης μίας ευρύτερης αλλαγής.

Τα δύο άλλα στοιχεία που διακρίνουν τα κοινωνικά κινήματα είναι αυτό της συγκρουσιακής συλλογικής δράσης και των πυκνών άτυπων δικτύων. Δεδομένης της επικρατούσας συλλογικής ταυτότητας, τα μεμονωμένα άτομα και οργανώσεις συνεχίζουν να διατηρούν την αυτονομία τους, και εντός αυτής της ανεξαρτησίας είναι σε θέση να συνεργαστούν και να ανταλλάξουν εκτενώς πόρους για την επίτευξη των στόχων τους. Αντίστοιχα, το αποτέλεσμα της κατεύθυνσης της συλλογικής δράσης είναι προϊόν συνεχούς διαπραγμάτευσης μεταξύ των συμμετεχόντων, καθώς ο διαμοιρασμός αυτής της εξουσίας είναι τέτοιος που κανένα άτομο ή οργάνωση δεν μπορεί να επικρατήσει και να εκπροσωπήσει το σύνολο. Τέλος, όπως αναφέρθηκε, απώτερος σκοπός των κινήματων είναι η επίτευξη (ή αποτροπή) της κοινωνικής αλλαγής. Στο πλαίσιο αυτής της αντιπαράθεσης δομείται η συγκρουσιακή σχέση μεταξύ των μερών που προσπαθούν να αποκτήσουν τον έλεγχο του εκάστοτε διακυβεύματος, και κατ' επέκτασιν να το στερήσουν από την άλλη πλευρά.

1.1.2 Μοντέλο πολιτικής διαδικασίας των κοινωνικών κινήματων.

Ένα χρήσιμο θεωρητικό εργαλείο ανάλυσης των κοινωνικών κινήματων, ειδικά σε συνάρτηση με την δημόσια πολιτική, αποτελεί το μοντέλο της πολιτικής διαδικασίας των κοινωνικών κινήματων. Το συγκεκριμένο μοντέλο ήταν μία προσπάθεια να προσεγγιστούν τα κοινωνικά κινήματα όχι ως περιθωριακές, παράλογες και πιθανότατα άκαρπες προσπάθειες αλλαγής της καθεστηκυίας τάξης, αλλά ως πολιτικοί δρώντες, με ορθολογική σκέψη και μία αισιόδοξη, αλλά και ρεαλιστική προσέγγιση της κοινωνικής αλλαγής. Πέντε είναι τα βασικά στοιχεία που ορίζουν αυτό το μοντέλο: οι πολιτικές ευκαιρίες, οι δομές κινητοποίησης, οι διαδικασίες πλαισίωσης, οι κύκλοι διαμαρτυρίας και τα ρεπερτόρια δράσης.

Πιο αναλυτικά, στο μοντέλο των πολιτικών διαδικασιών εμφανίζεται ο όρος «θετικές δομές των πολιτικών ευκαιριών», οι οποίες ορίζονται ως οι σταθερές -αλλά όχι απαραίτητα τυπικές, μόνιμες ή συγκεκριμένες για κάθε χώρα- ενδείξεις προς τα δρώντα υποκείμενα, που είτε τα ενθαρρύνουν, είτε τα αποθαρρύνουν να

χρησιμοποιήσουν τους εσωτερικούς τους πόρους για να σχηματίσουν κοινωνικά κινήματα (Tarrow, 1996). Συγκεκριμένα, τέσσερα είναι τα είδη των ενδείξεων που μπορούν να επιδράσουν ως θετικές δομές πολιτικών ευκαιριών: το άνοιγμα στην πρόσβαση στην εξουσία, η μεταβλητότητα των θέσεων - μετατόπιση των συμμαχιών, η διαθεσιμότητα συμμάχων με επιρροή και οι διαιρετικές τομές εντός και μεταξύ των ελίτ (Σερντεδάκης, 2006). Οι «δομές κινητοποίησης» αναφέρονται σε προϋπάρχοντες οργανισμούς, που είναι ικανοί και πρόθυμοι να παρέχουν τους απαραίτητους πόρους στο αναδυόμενο κίνημα.

Οι «διαδικασίες πλαισίωσης» λειτουργούν ως μέσο δημιουργίας κοινού αφηγήματος, προκειμένου τα προβλήματα που επιθυμεί το κίνημα να θέσει στην δημόσια ατζέντα, να αναδεικνύονται και ως κοινωνικά, συλλογικά και δημόσια ζητήματα. Έτσι, η διαμόρφωση του κοινού στόχου συμβάλει και στην ανάδειξη και εδραίωση της συλλογικής ταυτότητας, που είναι απαραίτητη για την ανάληψη δράσης, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Ο όρος «κύκλος διαμαρτυρίας» (ή συγκρουσιακός κύκλος) αφορά μία χρονική φάση αυξημένης αντιπαράθεσης κι έντονης κινητοποίησης, όπου η συλλογική δράση διαδίδεται ταχύτατα και εντατικοποιείται η διάδραση μεταξύ αμφισβητιών και αρχών. Ένας κύκλος διαμαρτυρίας μπορεί να καταλήξει τόσο σε μεταρρυθμίσεις, όσο και σε καταστολή, και σε κάποιες περιπτώσεις και σε επανάσταση (della Porta & Diani, 2010). Τελευταίο στοιχείο του μοντέλου αυτού είναι τα ρεπερτόρια δράσεων. Τα ρεπερτόρια δράσεων αφορούν τους διαφορετικούς τρόπους συλλογικής, συγκρουσιακής δράσης που επιστρατεύουν τα κοινωνικά κινήματα για την επίτευξη των στόχων τους.

1.2 Δημόσια Πολιτική

Έχοντας θέσει κάποιες βάσεις για την θεωρητική κατανόηση και πλαισίωση των κοινωνικών κινήματων, κρίνεται σκόπιμη και η εισαγωγή κάποιων βασικών εννοιών σχετικά με την δημόσια πολιτική, προκειμένου να είναι δυνατή η σύνδεση αυτών των δύο πεδίων. Μέσα από την επόμενη ενότητα προσδοκώ να ορίσω την δημόσια πολιτική, να αναφερθούν κάποιες βασικές κατηγοριοποιήσεις και να παρατεθούν τα στάδιά της.

1.2.1 Ορισμός και Κατηγοριοποίηση της Δημόσιας Πολιτικής.

Ως δημόσια πολιτική θα μπορούσε να οριστεί ο συνδυασμός των αποφάσεων, δεσμεύσεων και δράσεων των υποκειμένων που είτε κατέχουν είτε επηρεάζουν αυτούς που κατέχουν κυβερνητικές θέσεις εξουσίας (Gerston, 1997). Αντίστοιχα, η μελέτη της δημόσιας πολιτικής αφορά ένα σχετικά πρόσφατο επιστημονικό πεδίο, που επιχειρεί να γεφυρώσει την απόσταση μεταξύ της πολιτικής θεωρίας και της πολιτικής πρακτικής, αντλώντας τις βάσεις της από την πολιτική επιστήμη, τα οικονομικά και την κοινωνιολογία (Λαδή & Νταλάκου, 2016). Τέλος, ένας ακόμα λειτουργικός ορισμός της δημόσιας πολιτικής, που μπορεί να αναδείξει και την σύνδεση με τα κοινωνικά κινήματα είναι ο εξής: «Δημόσια πολιτική είναι μία σειρά σκόπιμων και σχετικά σταθερών ενεργειών, που αναπτύσσονται από κυβερνητικά σώματα και γενικότερα από επίσημους φορείς εξουσίας, για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος ή ενός ζητήματος που προκαλεί το ενδιαφέρον» (Anderson, 2006, όπως αναφέρεται στο Λαδή & Νταλάκου, 2016).

Στο παρόν κείμενο, θα χρησιμοποιήσουμε τα είδη κατηγοριοποίησης της δημόσιας πολιτικής στα οποία αναφέρονται οι Λαδή & Νταλάκου (2016), προκειμένου να μπορέσουμε να εντοπίσουμε και την στόχευση των κοινωνικών κινήματων. Η πρώτη ομάδα κατηγοριοποίησης που θα περιγράψουμε αφορά την διάκριση των δημόσιων πολιτικών με βάση τις επιπτώσεις στην κοινωνία, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στα επίπεδα της πολιτικής ανάλογα με το εύρος της συμμετοχής των εμπλεκόμενων μερών. Ακόμα θα αναφερθούμε συντόμως στις συμβολικές όψεις της δημόσιας πολιτικής, αλλά και την διάκριση μεταξύ ουσιαστικών και διαδικαστικών πολιτικών (Λαδή & Νταλάκου, 2016).

Πιο αναλυτικά, η πρώτη ομάδα κατηγοριοποιεί τις πολιτικές σε διανεμητικές, αναδιανεμητικές και ρυθμιστικές. Οι πρώτες περιλαμβάνουν κάποιες υπηρεσίες και ωφέλειες που κατανέμονται σε συγκεκριμένα τμήματα της κοινωνίας, και χρησιμοποιούν δημόσιους πόρους. Οι αναδιανεμητικές πολιτικές αφορούν αυτό που πολλές φορές αντιλαμβανόμαστε και ως το βασικό συστατικό της κοινωνικής πολιτικής: τις συντονισμένες δράσεις της πολιτείας να αναδιανείμει τον πλούτο προκειμένου να μεταβληθεί η κατανομή της ευημερίας –και να εξασφαλιστεί η ευζωία για μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Η τελευταία κατηγορία βάση αυτής της τυπολογίας, οι ρυθμιστικές πολιτικές, αφορούν τους περιορισμούς και τα όρια που θέτει η πολιτεία στην συμπεριφορά και την δράση των ατόμων και ομάδων (Λαδή & Νταλάκου, 2016).

Τα τρία επίπεδα της δημόσιας πολιτικής που διακρίνονται βάση του εύρους συμμετοχής των δρώντων χωρίζονται στην μικροπολιτική, την πολιτική των υποσυστημάτων και την μακροπολιτική. Εκκινώντας από το μικρότερο εύρος, αυτό της μικροπολιτικής, περιλαμβάνονται προσπάθειες από άτομα, ομάδες και κοινότητες να εξασφαλίσουν θετική δράση από την πολιτεία. Το δεύτερο – μεσαίο εύρος αφορά λειτουργικές περιοχές δραστηριότητας και περιλαμβάνει κυβερνητικά σώματα, υπηρεσίες και ομάδες συμφερόντων. Η δημόσια πολιτική με το μεγαλύτερο εύρος είναι η μακροπολιτική, που περιλαμβάνει την κοινωνία και την κυβέρνηση ως σύνολο (Λαδή & Νταλάκου, 2016).

Ακόμα, αναφέρθηκαν οι συμβολικές πολιτικές οι οποίες αν και έχουν μικρό υλικό αντίκτυπο απηχούν σε βαθύτερες αξίες, έναντι των υλικών πολιτικών που προσφέρουν πόρους και δύναμη στους αποδέκτες τους –ή περιορίζουν τους πόρους και την δύναμη για τους αποδέκτες της πολιτικής. Η τελευταία κατηγοριοποίηση για αυτή την υποενότητα αναφέρεται στις ουσιαστικές πολιτικές και τις διαδικαστικές πολιτικές, όπου οι πρώτες αφορούν τις δράσεις της πολιτείας από τις οποίες επωφελούνται άμεσα οι πολίτες, ενώ η δεύτερη τις διαδικασίες που διέπουν οι πολιτικές προκειμένου να εφαρμοστούν (Λαδή & Νταλάκου, 2016).

1.2.2 Ο κύκλος και τα στάδια της Δημόσιας Πολιτικής.

Από την ανάδειξη κάποιου ζητήματος σε δημόσιο πρόβλημα έως την ανάληψη δράσης και την επίλυση του προβλήματος, μεσολαβεί μία διαδικασία η οποία μπορεί να χωριστεί σε διακριτά στάδια. Αυτή η διαδικασία συναντάται ως «κύκλος δημόσιας πολιτικής» και είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για την περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης των κοινωνικών κινημάτων με την δημόσια πολιτική. Ασφαλώς, ο καθαρός, γραμμικός τρόπος με τον οποίο θα παρουσιαστούν αυτά τα στάδια δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην κοινωνική πραγματικότητα. Αντίθετα, η δημιουργία και εφαρμογή δημόσιας πολιτικής αποκρυσταλλώνεται ως ένα περίπλοκο ζήτημα, λόγω της εμπλοκής περισσότερων, πολλές φορές συγκρουόμενων, μερών και των συνεχών διαπραγματεύσεων σχετικά με τους πόρους και την εξουσία,. Παρ' όλα αυτά, για τους σκοπούς της έρευνας και τον ευκολότερο εντοπισμό των σημείων που τέμνονται τα κοινωνικά κινήματα με την δημόσια πολιτική, θεωρώ την καταγραφή αυτών των σταδίων ως ένα χρήσιμο αναλυτικό πλαίσιο.

Σύμφωνα με τις Λαδή & Νταλάκου (2016), η δημόσια πολιτική αποτελείται από πέντε στάδια. Το πρώτο στάδιο αφορά την συγκρότηση της κυβερνητικής ατζέντας, της διαδικασίας δηλαδή με την οποία ένα θέμα μετατρέπεται σε δημόσιο πρόβλημα και μετουσιώνεται σε αντικείμενο δημόσιας πολιτικής. Το δεύτερο στάδιο αναφέρεται στην διαμόρφωση πολιτικής, την ανάπτυξη δηλ. των πιθανών πορειών δράσεων που προκρίνονται από τους διαμορφωτές της δημόσιας πολιτικής ως η καλύτερη λύση (ή λύσεις) για το δημόσιο πρόβλημα. Σε αυτό το στάδιο περιλαμβάνεται και η αδράνεια ως επιλογή, δηλ. η μη ανάληψη οποιασδήποτε δράσης για κάποιο ζήτημα.

Η λήψη αποφάσεων είναι το τρίτο στάδιο, και είναι η διαδικασία όπου εν τέλει επιλέγεται η προτιμότερη λύση από αυτές που έχουν προκριθεί στο προηγούμενο στάδιο. Έπειτα ακολουθεί η υλοποίηση της πολιτικής, όπου πλέον εφαρμόζεται η πολιτική στην πράξη. Σε αυτό το στάδιο μπορούν να διαφανούν προβλήματα τα οποία δεν είχαν σταθμιστεί έως τότε, ενώ πιθανή είναι και η αποτυχία μία δημόσιας πολιτικής. Τελευταίο στάδιο αποτελεί η αξιολόγηση της πολιτικής, διαδικασία κατά την οποία ελέγχονται τα αποτελέσματα, ενώ μπορεί να οδηγήσει και στον επαναπροσδιορισμό των προβλημάτων και των λύσεων.

1.2.3 Συγκρότηση Ατζέντας Δημόσιας Πολιτικής - Το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων.

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη υποενότητα, η θεώρηση του κύκλου των σταδίων της δημόσιας πολιτικής, προσεγγίζει την διαδικασία ως γραμμική, όπου το ένα στάδιο διαδέχεται το επόμενο. Αυτή η προσέγγιση παρ' ότι χρήσιμη στην κατανόηση των διακριτών σταδίων της δημιουργίας και εδραίωσης μίας κοινωνικής πολιτικής, αγνοεί το δυναμικό στοιχείο που χαρακτηρίζει τη διαδικασία. Επομένως, θεωρείται χρήσιμο να συμπεριληφθεί άλλο ένα εργαλείο ανάλυσης δημόσιας πολιτικής, για την συμπλήρωση του θεωρητικού πλαισίου.

Το εργαλείο αυτό αφορά το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων (multiple streams framework), το οποίο αναπτύχθηκε από τον Kingdon το 1984, με μία σημαντική βελτίωση το 2010 (Hoefler, 2022). Συγκεκριμένα, το μοντέλο υποστηρίζει ότι υπάρχουν τρία ρεύματα που διαρρέουν ένα δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης, το ρεύμα των προβλημάτων, το ρεύμα των εναλλακτικών και το ρεύμα της πολιτικής. Το ρεύμα των προβλημάτων αποτελείται από τα κοινωνικά προβλήματα που μπορεί να

τεθούν προς συζήτηση προκειμένου να συμπεριληφθούν στην ατζέντα της δημόσιας πολιτικής. Οι αιτίες ανάδειξης προβλημάτων μπορεί να είτε εξωγενείς (όπως φυσικές καταστροφές, κάποια γεγονότα ή κρίσεις, ή βιωματικές εμπειρίες), είτε ενδογενείς του συστήματος δημόσιας διοίκησης (όπως η διαχείριση ενδοσυστημικής πληροφορίας και γνώσης) (Αλεξόπουλος, 2023).

Το δεύτερο ρεύμα, των εναλλακτικών, αποτελείται από όλες τις εναλλακτικές καινοτόμες δημόσιες πολιτικές που θα μπορούσαν να υλοποιηθούν για την ανακούφιση του προβλήματος. Εναλλακτικές πολιτικές θα μπορούσαν να είναι καινούργιες ιδέες, ή και υφιστάμενες πολιτικές που θα προσαρμοστούν για την διαχείριση του κοινωνικού ζητήματος. Τέλος, το ρεύμα της πολιτικής περιγράφει την περιρρέουσα κοινωνική και πολιτική ατμόσφαιρα σχετικά με το κοινωνικό πολιτικό ζήτημα, αλλά και την βούληση των πολιτικών ηγετών αναφορικά με αυτό (Belland & Howlett, 2016).

Το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων υποστηρίζει ότι παρουσιάζονται παράθυρα ευκαιρίας για καινοτόμες δημόσιες πολιτικές όταν αυτά τα τρία ρεύματα συναντηθούν. Η συνάντηση αυτή δεν προεξοφλεί την παραγωγή καινοτόμου δημόσιας πολιτικής, καθώς θα πρέπει να υπάρχει και η διάθεση για ανάληψη δράσης από την δημόσια διοίκηση. Η δυναμική φύση που περιγράφει το μοντέλο του Kingdon είναι απαραίτητο συμπληρωματικό στοιχείο του θεωρητικού πλαισίου που εδραιώνεται σε αυτή την έρευνα. Συνεπώς αυτό το μοντέλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση της δημόσιας πολιτικής μέσα από ένα ακόμα πρίσμα, και να φωτίσει ιδιαίτερα τα πρώτα στάδια του κύκλου της δημόσιας πολιτικής, αυτό της συγκρότησης της δημόσιας ατζέντας.

1.3 Κοινωνικά Κινήματα και Δημόσια Πολιτική

Από τα παραπάνω αρχίζει να αποκρυσταλλώνεται η σχέση των δύο θεωρητικών οντοτήτων που πραγματευόμαστε σε αυτή την εργασία. Οι κοινωνικές συνθήκες μπορούν να καλλιεργήσουν το έδαφος που θα επιτρέψει σε ένα κίνημα να αναδυθεί, εδραιώνοντας κάποια συλλογική ταυτότητα και ένα κοινό όραμα για κοινωνική αλλαγή, το οποίο αποτυπώνεται μέσα από τους στόχους στους οποίους επικεντρώνεται η συλλογική δράση. Όπως ειπώθηκε παραπάνω, η κινητοποίηση αυτή μπορεί να οδηγήσει (ή/και) σε μεταρρυθμίσεις, οι οποίες μπορεί να ικανοποιούν μερικώς αλλά επαρκώς κάποια από τα αιτήματα. Προκειμένου να συντελεστούν οι μεταρρυθμίσεις

αυτές, τα αιτήματα των κοινωνικών κινημάτων πρέπει να μετουσιωθούν σε ουσιαστική δημόσια πολιτική.

Σύμφωνα με τον Schumaker (1975), όπως αναφέρεται στους della Porta & Diani, (2010), η ελαστικότητα και η δεκτικότητα των δημόσιων αρχών και κυβερνητικών σωμάτων σε νέα ζητήματα ορίζεται ως «πρόσβαση στην δεκτικότητα». Ο Schumaker αναφέρεται σε πέντε επίπεδα δεκτικότητας, τα οποία προσομοιάζουν με το κάθε στάδιο του κύκλου της δημόσιας πολιτικής. Τα επίπεδα αυτά αναφέρονται στην δεκτικότητα της ημερήσιας διάταξης, δηλ. να τεθεί το έκαστο ζήτημα στην ατζέντα, στην δεκτικότητα της πολιτικής, δηλ. η συμβατή με τα διακηρυγμένα ζητήματα νομοθέτηση, στην δεκτικότητα αποτελέσματος, την εξασφάλιση δηλ. της εφαρμογής της πολιτικής, και τέλος της δεκτικότητας των συνεπειών, δηλ. την πραγματική βελτίωση της κατάστασης των διαμαρτυρούμενων (Schumaker, 1975 όπως αναφέρεται στους della Porta & Diani, 2010).

Επιπλέον, όπως αναλύθηκε και στο υποκεφάλαιο για τα κοινωνικά κινήματα, ένας παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει όχι μόνο τις στρατηγικές των κινημάτων ή το αποτέλεσμα, αλλά ακόμα και την δημιουργία ενός κινήματος είναι οι αναφερόμενες «θετικές δομές πολιτικών ευκαιριών». Ο τρόπος οργάνωσης των θεσμών και της δημόσιας διοίκησης και η γενικότερη κατανομή της εξουσίας στο πολιτικό σύστημα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό των πολιτικών ευκαιριών, καθώς επηρεάζει την δεκτικότητα του πολιτικού συστήματος συνολικά (della Porta & Diani, 2010). Πιο συγκεκριμένα, τρεις είναι οι μεταβλητές των πολιτικών θεσμών και του κράτους που μπορούν να επηρεάσουν σε τέτοιο βαθμό τα κινήματα: η εδαφική αποκέντρωση της εξουσίας (η πολιτική εξουσία διανέμεται και σε κέντρα της περιφέρειας), η λειτουργική διάχυση των εξουσιών (η διάκριση των τριών εξουσιών, το εκλογικό σύστημα και η κατανομή των κοινοβουλευτικών εδρών, τα χαρακτηριστικά της δημόσιας διοίκησης και γραφειοκρατίας) και η έκταση της εξουσίας (η κρατική εξουσία συγκρινόμενη με το μέγεθος της εξουσίας των υπόλοιπων κοινωνικών δρώντων). Σύμφωνα με τους della Porta & Diani (2010), ανάλογα με το πώς σταθμίζονται αυτές οι μεταβλητές του πολιτικού συστήματος επηρεάζονται και οι βαθμοί πρόσβασης των κινημάτων στο στάδιο της λήψης των αποφάσεων της δημόσιας πολιτικής.

Εν κατακλείδι, το τελευταίο σημείο στο οποίο θα ήθελα να εστιάσω είναι η ικανότητα των κοινωνικών κινημάτων να εισάγουν τα νέα προβλήματα στο δημόσιο λόγο και στη συνέχεια στην κυβερνητική ατζέντα. Ένα ζωτικό θέμα το οποίο καλούνται

τα κοινωνικά κινήματα να επιτύχουν, είναι να εξασφαλίσουν ευρέα υποστήριξη στα αιτήματά τους, προκειμένου να τα θωρακίσουν από απόπειρες ανατροπής (della Porta & Diani, 2010). Επίσης, ο κύκλος της δημόσιας πολιτικής καθιστά σαφές ότι τα κινήματα πρέπει να μπορέσουν να εξασφαλίζουν την πρόσβαση στη δεκτικότητα, όπως περιεγράφηκε στις προηγούμενες παραγράφους, για να επιτύχουν την προσδοκούμενη κοινωνική αλλαγή.

2ο Κεφάλαιο: Η ΛΟΑΤΚΙ+ Κοινότητα στην Ελλάδα – Μία σύντομη ανασκόπηση

«Είναι φανερό ότι, όσο αυτές οι ομάδες θα πληθαίνουν και θ' απλώνονται γεωγραφικά, έτσι που κάθε πόλη της Ελλάδας, ακόμα και η μικρότερη, ν' αποκτήσει τη δική της, τόσο η θέση των ομοφυλόφιλων θα βελτιώνεται και η φωνή τους θα φτάνει στα κέντρα των αποφάσεων της κάθε εξουσίας. Γιατί – κι αυτό είναι επίσης διαπιστωμένη ιστορική αλήθεια – καμιά διεκδίκηση και κανένα δικαίωμα δεν χαρίζεται, αλλά αντίθετα καταχτιέται με επίμονους αγώνες και θυσίες.»

Λουκάς Θεοδορακόπουλος (1997), «Πώς ιδρύθηκε το ΑΚΟΕ»

Σε αυτό το κεφάλαιο θα σκιαγραφηθεί το τι συνιστά τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα στην Ελλάδα, η ιστορία της από την μεταπολίτευση και έπειτα -με έμφαση στην πιο πρόσφατη ιστορία- και πώς οργανώνεται και διεκδικεί εντός της Ελληνικής κοινωνίας. Ακόμα, θα πραγματοποιηθεί η σύνδεση με την θεωρία των κινημάτων, όπως αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Με αυτόν τον τρόπο θα επιχειρηθεί να δοθεί ένα πλαίσιο που να μπορεί να περικλείσει και να νοηματοδοτήσει τις δράσεις που έχουν συμβεί αναφορικά με την Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης «1528 – Δίπλα Σου» από την πλευρά της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας.

Θα πρέπει να σημειωθούν δύο ζητήματα ωστόσο: αφενός η ιδέα μίας καθολικής και ενιαίας ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας δέχεται κριτική στον διάλογο περί κοινοτήτων, αφετέρου η ΛΟΑΤΚΙ+ «κοινότητα» ως έννοια φαίνεται να συνδέεται με το πένθος και τη σημασία των κινηματικών πρακτικών, έκφρασης, διεκδίκησης και συσπείρωσης (Μάζη, 2023). Άλλωστε, όπως αναφέρει ο Γκελτής (2020) «Η ιστορία του ακτιβισμού των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων είναι μία ιστορία κοινοτήτων, σχέσεων και συνύπαρξης, και διαφορετικών αλλά τεμνόμενων κοινωνικοτήτων».

2.1 Ιστορικό πλαίσιο

Στην μεταπολιτευτική περίοδο της Ελλάδας, το ελληνικό ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα μπορεί να διακριθεί σε δύο αδρές περιόδους: η πρώτη αφορά από την δεκαετία του 1970 έως την δεκαετία του 1990 και η δεύτερη από τις αρχές του 2000 έως σήμερα.

Μετά την πτώση της χούντας υπήρξε ένα κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο που μπόρεσε να ευνοήσει αυτού του είδους την πολιτική και κινηματική συγκρότηση, η οποία όμως φαίνεται να οργανώθηκε σε σημαντικό βαθμό πάνω στην κοινή εμπειρία της αστυνομικής βίας¹ των ομοφυλόφιλων και τρανς ανθρώπων (Γκελτής, 2020, σελ. 449). Απτή αφετηρία αυτής της διαδρομής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η ίδρυση του Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλοφίλων Ελλάδας (ΑΚΟΕ) το 1977, ενώ από τις αρχές της δεκαετίας του '90 (και με την έλευση της πανδημίας του AIDS στα μέσα της δεκαετίας του '80) παρατηρείται μία στάση –αν όχι οπισθοδρόμηση- γύρω από τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα (Πολυκάρπου, 2019).

Η αναθέρμανση των ΛΟΑΤΚΙ+ κινηματικών διεργασιών προήλθε ως αποτέλεσμα μίας νέας επιχείρησης Αρετής², το 2003. Η έφοδος των αστυνομικών δυνάμεων στο γκέι κλαμπ "Spices", με την προσαγωγή, σύλληψη και δημόσια διαπόμπευση 11 γκέι ανδρών, αποτέλεσε κρίσιμο σημείο για την ελληνική ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Η «νέα» επιχείρηση Αρετή -και η αυτοκτονία ενός εκ των συλληφθέντων ως τραγική συνέπεια της διαπόμπευσης, αποτέλεσε το εφελτήριο προκειμένου να κινηθούν οι διεργασίες για συσπείρωση, ορατότητα και διεκδίκηση. Απότοκος αυτών των διεργασιών ήταν ο σχηματισμός ομάδων και οργανώσεων που είτε αποτελούν μία πρώιμη μορφή των σημερινών, είτε συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται με την ίδια μορφή έως σήμερα (Παπάζογλου, 2020).

Ανάμεσα σε άλλες ομάδες, το 2004 ιδρύθηκε η Ομοφυλοφιλική και Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας (ΟΛΚΕ), ενώ το 2005 δημιουργήθηκε το Athens Pride – Φεστιβάλ Υπερηφάνειας Αθήνας, με την μορφή και οργάνωση που διατηρεί έως σήμερα. Στις αρχές της δεκαετίας του 2010, και ενώ η Ελλάδα βυθιζόταν πιο βαθιά στην οικονομική κρίση και κοινωνική αναταραχή, φαίνεται το τοπίο των ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων να αποκρυσταλλώνεται στη σημερινή του μορφή. Έτσι, δημιουργούνται ομάδες και

¹ Οι αστυνομικές επιχειρήσεις της δεκαετίας του 1970 και 1980 στρέφονταν κατά βάση εναντίων των τρανς γυναικών που εργάζονταν στο σεξ και των ομοφυλόφιλων ανδρών που χρησιμοποιούσαν συγκεκριμένους δημόσιους τόπους για εξεύρεση ερωτικών συντρόφων. Ήταν γνωστές με το επιχειρησιακό όνομα «Αρετή» (Γκελτής, 2020).

² Θανόπουλος (2019). Όταν ο Χρυσοχοΐδης υπερασπιζόταν τη διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών. *Antivirus Magazine*. Ανακτήθηκε στις 09/01/2023 από <https://avmag.gr/109578/>

οργανώσεις που επικεντρώνονται σε επιμέρους τομείς όπως η νεολαία, οι ομογενειακές οικογένειες, η εκπαίδευση και οι τρανς άνθρωποι, ενώ το 2012 πραγματοποιήθηκε το πρώτο φεστιβάλ υπερηφάνειας στην Θεσσαλονίκη, από την οργάνωση Thessaloniki Pride (Παπάζογλου 2020, σελ. 424).

Έως σήμερα, οι παραπάνω διεργασίες λειτουργούν αθροιστικά και μεγεθυντικά, καθώς αυξάνεται συνεχώς ο χώρος και η δυναμική που καταλαμβάνει η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα στην Ελλάδα. Αναπτύσσονται δίκτυα και συμμαχίες σε όλη την ελληνική επικράτεια, και δημιουργούνται ομάδες, οργανώσεις και φεστιβάλ υπερηφάνειας σε διάφορες ελληνικές πόλεις. Ακόμα, παράλληλα με την δημιουργία των «θεσμικών» οργανώσεων, παρατηρείται και η δημιουργία πολλών αυτοοργανωμένων κουήρ/φεμινιστικών εγχειρημάτων, που οργανώνονται με οριζόντιες διαδικασίες, παράγουν σημαντικό πολιτικό λόγο και δημιουργούν χώρο για κοινωνικοποίηση, ενδυνάμωση, αυτομόρφωση και διεκδίκηση (Παπάζογλου 2020, σελ. 425).

2.2 Διεκδικήσεις, ρεπερτόριο δράσης και πόροι

Οι διεκδικήσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας σε εθνικό επίπεδο εντοπίζονται σε τρεις βασικούς θεματικούς άξονες, όπως αυτοί καταγράφηκαν και στην Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+: στην καταπολέμηση των διακρίσεων, την προστασία και υποστήριξη των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και την άρση των αποκλεισμών από την κοινωνική ζωή.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα διεκδικεί πολύ-επίπεδες αλλαγές από την πολιτεία. Ένα πεδίο στο οποίο διεκδικούνται τροποποιήσεις και προσθήκες, προκειμένου να διασφαλιστούν τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, είναι το νομοθετικό και θεσμικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του πεδίου αποτελεί η επίκαιρη συζήτηση στον δημόσιο διάλογο σχετικά με την κατοχύρωση της ισότιμης πρόσβασης όλων των ατόμων στον θεσμό του γάμου, ανεξαρτήτως φύλου. Ωστόσο οι νομοθετικές διεκδικήσεις περιλαμβάνουν και άλλα ζητήματα όπως την βελτίωση της νομοθεσίας για την Νομική Αναγνώριση Ταυτότητας Φύλου³ και την βελτίωση της νομοθεσίας για τις θεραπείες μεταστροφής⁴.

³ Αφορά την νομική διαδικασία βάση της οποίας ένα τρανς άτομο μπορεί να μεταβάλλει τα νομικά του έγγραφα, ώστε το αναγραφόμενο όνομα και φύλο να εναρμονίζεται με την ταυτότητα φύλου του ατόμου. Στην Ελλάδα, η διαδικασία αυτή είναι δικαστική (Παπάζογλου, 2020, σελ. 432).

⁴ Ως θεραπείες μεταστροφής ορίζονται οι (ψευδο-)θεραπευτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στην αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού, ή/και την ταυτότητα ή/και έκφραση φύλου ενός ατόμου

Η δράση που απαιτείται να αναληφθεί σε αυτό το επίπεδο απαιτεί τακτικές συνηγορίας και άσκησης πολιτικής πίεσης (lobbying). Αυτή περιλαμβάνει –αλλά δεν εξαντλείται- στο χτίσιμο δημόσιων σχέσεων με κόμματα και πολιτικούς φορείς για την προαγωγή των διεκδικήσεων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και την διεκδίκηση της συμμετοχής σε όργανα της πολιτείας που πρωτοστατούν σε ζητήματα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (όπως στην Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, και στο Εθνικό Συμβούλιο κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας). Ακόμα μπορεί να περιλαμβάνει καμπάνιες ενημέρωσης και ανάδειξης των ζητημάτων που αφορούν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, π.χ. μέσω της συλλογής υπογραφών, με σκοπό την άσκηση περαιτέρω πολιτικής πίεσης.

Ένα ακόμα επίπεδο δράσης αφορά την διενέργεια παρεμβάσεων σε επίπεδο κοινωνικής ζύμωσης με σκοπό την αύξηση της ορατότητας της κοινότητας, και την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης αναφορικά με ζητήματα που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Μέσω αυτού του είδους των παρεμβάσεων και της συνεχώς αυξανόμενης ορατότητας επιδιώκεται η ενδυνάμωση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας συνολικά. Ακόμα, μέσω αυτής της διεργασίας της κοινωνικής ζύμωσης προσδοκάται η δόμηση και εδραίωση της κοινωνικής αποδοχής των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Τέτοιες δράσεις αποτελούν η συμμετοχή σε ημερίδες (ή διοργάνωση από την ίδια την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα), η συμμετοχή σε ενημερωτικές εκπομπές, οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης αναφορικά με ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα κ.ά.

Ένα τελευταίο επίπεδο δράσης και διεκδίκησης περιλαμβάνει την υποστήριξη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και των εξειδικευμένων αναγκών της. Αυτό το επίπεδο είναι αυτό που μπορεί να αφορά σε μεγαλύτερο βαθμό την κοινωνική πολιτική, καθώς αφορά άμεσα την δημιουργία -και την διεύρυνση υφιστάμενων- υπηρεσιών που σχετίζονται με την κοινωνική ευημερία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (μπορεί να σχετίζονται με την υγεία, την εκπαίδευση, την εργασία, την στέγαση κλπ.). Η διεύρυνση των υφιστάμενων υπηρεσιών αφορά τη διάσταση της καταπολέμησης των διακρίσεων που μπορεί να συντελούνται εντός του οργανισμού της και μπορεί να εδράζονται είτε σε δομικά/συστημικά στοιχεία του οργανισμού, είτε στην άγνοια και την ελλιπή γνώση

από επαγγελματίες υγείας, ψυχικής υγείας, πνευματικούς και θρησκευτικούς καθοδηγητές. Το Διεθνές Συμβούλιο Αποκατάστασης Θυμάτων/Επιζώντων Βασανιστηρίων τις έχει αναγνωρίσει ως πρακτικές που παραβιάζουν τις Διεθνείς Συμβάσεις για την απαγόρευση των βασανιστηρίων (Παπάζογλου, 2020, σελ. 435).

αναφορικά με ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα των εργαζομένων. Η βελτίωση των υπηρεσιών συμβάλλει στην αύξηση της προσβασιμότητάς τους για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.

Το δεύτερο σκέλος αυτού του επιπέδου αφορά την δημιουργία νέων υπηρεσιών που στοχεύουν στις εξειδικευμένες ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Οι υπηρεσίες που απευθύνονται στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα είναι ελάχιστες, με μακροβιότερη ίσως την Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου», η οποία λειτουργεί με διακοπές και μεταβολές στο ωράριό της από το 2015, ενώ πρόδρομός της ήταν η Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης «1528» που λειτούργησε τα έτη 2012-2013. Η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα αναδεικνύει τις σοβαρές ελλείψεις στις υποστηρικτικές υπηρεσίες, ενώ οι οργανώσεις και οι ομάδες προσπαθούν να καλύψουν αυτό το κενό.

Οι τρόποι υποστήριξης των ατόμων της κοινότητας ποικίλουν ανάλογα με τους πόρους και τις ανάγκες την εκάστοτε φορά, και συνήθως στηρίζονται σε άτυπα δίκτυα φροντίδας. Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι οι υπηρεσίες αυτές λαμβάνουν ισχνή έως ανύπαρκτη κρατική υποστήριξη, και πολύ συχνά η λειτουργία τους βασίζεται (ή συμπληρώνεται από) στην εθελοντική και αλτρουιστική εργασία ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, καθώς οι πόροι είναι περιορισμένοι (Παπάζογλου, 2020 σελ. 425-426). Θα μπορούσε να ειπωθεί ωστόσο, ότι αυτή η επιμονή των ομάδων και των οργανώσεων για την διατήρηση των υπηρεσιών, όπως επίσης και η διαχρονική πολυμηχανία της κοινότητας για την υποστήριξη των μελών της, αντικατοπτρίζουν την ύπαρξη των «αόρατων» αναγκών των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, και, κατ' επέκταση, αναδεικνύουν και τη σημασία που έχουν αυτές οι υπηρεσίες για την κοινότητα.

2.3 Η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα ως κοινωνικό κίνημα

Από την περιγραφή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας των προηγούμενων δύο υποκεφαλαίων, διαφαίνονται ήδη χαρακτηριστικά που αποδίδονται στα κοινωνικά κινήματα, όπως αυτά έχουν περιγραφεί στο 1^ο Κεφάλαιο. Κατ' αρχάς, εντοπίζεται μία συλλογική ταυτότητα, η οποία εδράζεται στις κοινές εμπειρίες κοινωνικής καταπίεσης που υφίστανται τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Αυτή η ταυτότητα είναι ικανή να συσπειρώσει τα άτομα σε συλλογική οργάνωση και δράση, με σκοπό και όραμα την βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και εν τέλει την κοινωνική αλλαγή. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του 2^{ου} Κεφαλαίου, θα ήταν αφελές να θεάται η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα ως ένα ενιαίο και συμπαγές σώμα, ωστόσο η κοινή

συνισταμένη της καταπίεσης από το ετεροκανονικό⁵ και σισκανονικό⁶ σύστημα, σφυρηλατεί μία ευδιάκριτη κοινωνική ταυτότητα, ικανή να μετουσιωθεί σε συλλογική.

Ακόμα, καθίσταται σαφές από την περιγραφή της δράσης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας η εγκαθίδρυση ενός πυκνού δικτύου, τόσο τυπικού όσο και άτυπου, προκειμένου να μπορέσει να πλαισιώσει την δράση αυτή. Αυτό το δίκτυο αφορά αφενός άτομα και οργανισμούς/ομάδες εντός της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, αφετέρου την εδραίωση συμμαχιών και με άλλα τμήματα της κοινωνίας. Επιπλέον, παρατηρούμε την κινητοποίηση πόρων και δυνάμεων μέσω αυτών των δικτύων, για την υλοποίηση δράσεων που αποσκοπούν στην κοινωνική αλλαγή. Τέλος, καθώς παρατηρούμε να οργανώνεται αυτή η συλλογική δράση γύρω από την κοινωνική αλλαγή, φανερώνονται δύο πτυχές της: αυτή της υποστήριξης και ενδυνάμωσης των υποκειμένων, αλλά και η συγκρουσιακή πτυχή της, αναφορικά με διεκδικήσεις και αξιώσεις τόσο προς την πολιτεία και τους θεσμούς, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο.

Ενδεχομένως, όλα αυτά τα χαρακτηριστικά να αποκρυσταλλώνονται πληρέστερα στην περίπτωση της δολοφονίας του Ζαχαρία (Ζακ/Zackie Oh!) Κωστόπουλου. Ένα ακόμα βίαιο γεγονός στην πιο πρόσφατη ιστορία του ελληνικού ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος, που απογύμνωσε το σκληρό πρόσωπο της ελληνικής κοινωνίας. Ακόμα έθεσε και πάλι στο επίκεντρο το ζήτημα της ασφάλειας στον δημόσιο χώρο. Η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα επιστράτευσε όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά, προκειμένου να μπορέσει να διαχειριστεί αυτή την απώλεια αλλά και να διεκδικήσει, έστω κάποια, δικαίωση (Παπάζογλου, 2020, σελ. 426).⁷

⁵ Ετεροκανονικότητα: Η κοινωνικά επιβαλλόμενη δυαδικότητα του φύλου, καθώς και η πεποίθηση ότι η ετεροφυλοφιλία αποτελεί τον μοναδικό φυσιολογικό και αποδεκτό σεξουαλικό προσανατολισμό.

⁶ Σισκανονικότητα: Η πεποίθηση ότι υπάρχουν μόνο δύο φύλα, και ότι όλα τα άτομα ταυτίζονται με το φύλο που καταγράφεται στα νομικά τους έγγραφα κατά τη γέννησή τους, βάση των εξωτερικών γεννητικών τους οργάνων (σις άτομα).

⁷ Η πλειοψηφία των δραστών έχουν αθωωθεί. Στην παρούσα χρονική συγκυρία εκδικάζεται η υπόθεση της δολοφονίας σε δεύτερο βαθμό, για τους δύο καταδικασμένους από το πρωτόδικο δικαστήριο.

3^ο Κεφάλαιο: Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας στην Ελλάδα - μία αποτίμηση της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης

3.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης

Από την δεκαετία του 1980 και έπειτα, κρίθηκε επιτακτική η ανάγκη για σημαντικές αλλαγές στο σύστημα παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας, το οποίο έως τότε χαρακτηριζόταν από την απομόνωση των ατόμων με ψυχιατρική εμπειρία σε μεγάλα, υπερπλήρη ψυχιατρικά νοσοκομεία, σε συνθήκες που προσομοίαζαν φυλακής. Κινητήρια δύναμη αυτής της αλλαγής αποτελούσαν κατά βάση τα δημοσιογραφικά άρθρα που έφερναν στην δημοσιότητα τις συνθήκες στα ιδρύματα παροχής ψυχιατρικής φροντίδας, συνδυαστικά με την εγκαθίδρυση σε ευρωπαϊκό επίπεδο των δικαιωμάτων των ασθενών και την σταδιακή κοινωνική μετατόπιση προς την πρόληψη και την προαγωγή της ψυχικής υγείας.

Στόχος της μεταρρύθμισης του πεδίου της ψυχιατρικής ήταν η εφαρμογή των αρχών της κοινοτικής φροντίδας της ψυχικής υγείας. Αυτές οι αρχές μπορούν να συνοψιστούν σε κάποιους βασικούς άξονες: στον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των ατόμων με ψυχιατρική εμπειρία, τη συνολική ανάπτυξη του επιπέδου της ποιότητας της δημόσιας υγείας, τον προσανατολισμός προς την ανάρρωση (ανακούφιση των ψυχιατρικών συμπτωμάτων, την αποκατάσταση της κοινωνικής ζωής και της αίσθησης προσωπικής ταυτότητας), την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων (τεκμηρίωση αυτών με επιστημονικά δεδομένα), το κοινοτικό δίκτυο υπηρεσιών φροντίδας της ψυχικής υγείας, και το ότι η βιωμένη ψυχιατρική εμπειρία του ατόμου ενέχει αξία «ειδικού» (Keet, de Vetten-Mc Mahon, Shields-Zeeman, et al, 2019).

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση ξεκίνησε το 1984, και έχει διανύσει τέσσερις φάσεις: τον Κανονισμό 815/84 (1984-1995), και τις τρεις φάσεις του Προγράμματος «Ψυχαργός» (Φάση Α' & Β' 1997- 2009, και Φάση Γ' 2010-2020). Επιπλέον, το εγχείρημα αυτό έχει χρηματοδοτηθεί κατ' εξοχήν με πόρους αρχικά της Ευρωπαϊκής Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και έπειτα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, όπως αναφέρει και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ψυχική Υγεία 2021-2030 (2023), κατά τη δεκαετία 2011-2020 οι δράσεις του προγράμματος «Ψυχαργός» Γ' ως επί το πλείστον δεν πραγματοποιήθηκαν. Ακόμα, παρά τα σημαντικά αποτελέσματα του προγράμματος «Ψυχαργός» Α' & Β', εντοπίστηκαν και σημαντικά ζητήματα κατά την

υλοποίησή του, που σχετίζονταν κυρίως με την ασυνέχεια των χρηματοδοτήσεων των δράσεων για την ψυχική υγεία και το αντίστοιχο τέλμα που δημιουργούταν.

Οι δράσεις που είχαν σχεδιαστεί να υλοποιηθούν στόχευαν στο προοδευτικό κλείσιμο των ψυχιατρικών νοσοκομείων, αντικαθιστώντας τα με ένα δίκτυο εξωνοσοκομειακών υπηρεσιών, υπό μία τομεοποιημένη οργάνωση. Επιπλέον, έγινε προσπάθεια να δημιουργηθεί και ένα δίκτυο στεγαστικών δομών, όπως επίσης και υποδομές για να μετατοπιστεί η ψυχιατρική φροντίδα σε δίκτυο ψυχιατρικών μονάδων/κλινικών στα γενικά νοσοκομεία και δημιουργία κινητών μονάδων για την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε απομακρυσμένες περιοχές (Τζανάκης, 2008). Ακόμα, υλοποιήθηκαν προγράμματα κοινωνικής αποκατάστασης και επαγγελματικής εκπαίδευσης για τα άτομα με ψυχιατρική εμπειρία, ενώ έγινε προσπάθεια ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και προώθησης του εθελοντισμού (Δρένου, 2018).

Επιπλέον, αναδιοργανώθηκε το θεσμικό και νομικό πλαίσιο σχετικά με την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας, με μία σειρά από νομοθετήματα, αρχής γενομένης το 1992 με τον νόμο 2071/1992 («Εκσυγχρονισμός και οργάνωση Συστήματος Υγείας»), στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης συνολικά του Ε.Σ.Υ.. Η ελληνική επικράτεια χωρίζεται στους Τομείς Ψυχικής Υγείας, και η πρόσβαση στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας καθορίζεται με βάση το μέρος διαμονής του ατόμου. Δημιουργείται για πρώτη φορά η τομεοποίηση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας στο ελληνικό συγκείμενο, παράλληλα όμως με ένα χαώδες και ανοργάνωτο ακόμα πλήθος μονάδων ψυχικής υγείας.

3.2 Αποτίμηση του Προγράμματος «Ψυχαργός» και η κατάσταση των κοινοτικών υπηρεσιών ψυχικής υγείας

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το 2009, η Ελλάδα σύναψε με την Ε.Ε. το σύμφωνο Spilda, λόγω των αστοχιών που είχαν εντοπιστεί κατά την υλοποίηση του «Ψυχαργός» Α' & Β'. Σκοπός ήταν να δεσμευτεί αφενός στη συνέχιση των δράσεων της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ, αφετέρου και στην αξιολόγηση των μέχρι τότε δράσεων -από ομάδα ειδικών του εξωτερικού.⁸ Κατά την αξιολόγηση εντοπίστηκαν κάποια βασικά ζητήματα, που καθιστούσαν το δίκτυο των υπηρεσιών ψυχικής υγείας που είχε δημιουργηθεί έως τότε δυσλειτουργικό. Αυτά τα

⁸ Έκθεση της ομάδας έργου για την αναθεώρηση του Προγράμματος «Ψυχαργός» (2011)

προβλήματα εντοπίζονταν στην ανισομερή ανάπτυξη των υπηρεσιών ανά την επικράτεια, χωρίς να υπάρχουν έρευνα και δεδομένα για τις ανάγκες των επιμέρους κοινοτήτων και των τομέων στους οποίους είχε χωριστεί ο Ελλαδικός χώρος. Επιπλέον υπήρχε σημαντικό ζήτημα συντονισμού αυτού του πολύμορφου δικτύου υπηρεσιών, το οποίο κρινόταν τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά ανεπαρκές. Τέλος, φαινόταν να υπάρχει έλλειψη της κρίσιμης εκείνης μάζας μεταρρυθμιστών σε επίπεδο εξειδικευμένων επαγγελματιών, αλλά και σε επίπεδο πολιτικών/ηγεσίας, που θα καθιστούσαν την μεταρρύθμιση αποτελεσματική (Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2011).

Καθώς η λήξη του Ψυχαργός Γ' είναι σχετικά πρόσφατη, και ενώ μεσολάβησε και η πανδημία του CoViD19, η ενεργειακή κρίση και οι αυξανόμενες σε ένταση φυσικές καταστροφές, η επίδραση και η αποτελεσματικότητά του είναι ακόμα προς διερεύνηση από την επιστημονική κοινότητα. Ωστόσο, τα κύρια ζητήματα-προκλήσεις, όπως εντοπίζονται από την Ελληνική Πολιτεία, αποτυπώνονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ψυχική Υγεία 2021-2030, το οποίο δημοσιεύτηκε μόλις τον Μάρτιο του 2023 και περιλαμβάνει 10 άξονες παρεμβάσεων για την προάσπιση και βελτίωση της ψυχικής υγείας. Τα ζητήματα αυτά συνοψίζονται ως εξής:

Και' αρχάς αναγνωρίζεται ότι ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί η από-ιδρυματοποίηση, 40 χρόνια μετά την έναρξή της, καθώς περίπου 300 χρόνιαι ασθενείς παραμένουν στα τρία εναπομείναντα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία, ενώ η ψυχιατρική μεταρρύθμιση ποτέ δεν συμπεριέλαβε τους ασθενείς που νοσηλεύονται σε ιδιωτικές ψυχιατρικές κλινικές (περίπου 1.200 στη παρούσα συγκυρία). Δεν δημιουργήθηκαν οι 18 από τις 56 ψυχιατρικές κλινικές σε γενικά νοσοκομεία που είχαν προβλεφθεί, ενώ οι κλίνες στον ιδιωτικό τομέα έχουν αυξηθεί σημαντικά από την αρχή της υλοποίησης του Ψυχαργός (σε περίπου 5.550 κλίνες).

Παρατηρούνται επίσης πολύ σημαντικές ελλείψεις στο δίκτυο κοινοτικών υπηρεσιών ψυχικής υγείας, ανισομερή ανάπτυξη ανά την επικράτεια, ανεπαρκή δημιουργία κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης που υποστηρίζουν την επαγγελματική αποκατάσταση (δημιουργήθηκαν 30 από τους 64 που είχαν προβλεφθεί), έλλειψη σε εξειδικευμένες υπηρεσίες και υπηρεσίες φροντίδας παιδιών και εφήβων. Επιπλέον, λόγω του αποσπασματικού και κατακερματισμένου τρόπου δημιουργίας και χρηματοδότησης των υπηρεσιών, δεν υπάρχει και επαρκής τρόπος αξιολόγησης της αποτελεσματικότητάς τους και της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται. Σημαντική είναι και η έλλειψη ευαισθητοποίησης των κοινοτήτων, με

αποτέλεσμα να μην υπάρξει αποδοχή των κοινοτικών υπηρεσιών από την κοινή γνώμη. Ακόμα, υπάρχει σημαντική ανεπάρκεια στα δεδομένα σχετικά με τις ανάγκες του πληθυσμού και τις απαιτήσεις των χρηστών των υπηρεσιών, και συνεπώς «τυφλή» δημιουργία υπηρεσιών.

Τέλος, είναι φανερό ότι η παροχή ψυχιατρικής περίθαλψης και υπηρεσιών ψυχικής υγείας δεν αναδύθηκε οργανικά ως ανάγκη από τον ελληνικό χώρο, αλλά εδραιώθηκε με όρους ευρωπαϊκών επιταγών. Έτσι παρατηρείται μία εντατικοποιημένη προσπάθεια αποασυλοποίησης, χωρίς ωστόσο το απαραίτητο ιδεολογικό-επιστημονικό υπόβαθρο για την παροχή περίθαλψης προσανατολισμένη προς τον άνθρωπο. Αντιθέτως, η κουλτούρα των υπηρεσιών ψυχικής υγείας ακόμα διέπονται από το μοντέλο της κυρίαρχης ψυχιατρικής και το βιοϊατρικό μοντέλο⁹ θέασης της ασθένειας, δημιουργώντας στην ουσία «μικρά άσυλα» εντός του αστικού ιστού (Πανελλαδική Συσπείρωση για την Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση, 2021). Ωστόσο, από το 2005 και έπειτα αναδύονται πιο οργανωμένα κινηματικές συλλογικότητες όπως η «Πανελλαδική Συσπείρωση για την Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση», το «Δίκτυο των Φωνών», και η «Πρωτοβουλία για ένα Πολύμορφο Κίνημα στην Ψυχική Υγεία» που θέτουν το ζήτημα μίας ουσιαστικής ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, αναδεικνύουν τα ζητήματα που προκαλούνται από την συνεχή ιδιωτικοποίηση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και αναζητούν εναλλακτικές πέρα από τις εγκαθιδρυμένες της ψυχιατρικής πρακτικής (Πανελλαδική Συσπείρωση για την Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση, 2021).

⁹ Το βιοϊατρικό μοντέλο θεωρεί ότι η ψυχική ασθένεια αποτελεί το επιφανόμενο βιολογικών διαταραχών και αναζητά την αιτιολογία της σε οργανικούς παράγοντες, π.χ. σε ανατομικούς, βιοχημικούς, νευροφυσιολογικούς ή γενετικούς (Cockerham, 1996).

4^ο Κεφάλαιο: ΛΟΑΤΚΙ+ Κοινότητα και Ψυχική Υγεία

4.1 Η σχέση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με την Ψυχική Υγεία

4.1.1 Ιστορικό Πλαίσιο.

Ένα ζήτημα το οποίο χρήζει διερεύνησης και παρέμβασης αναφορικά με τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας αποτελεί η προσβασιμότητά τους και η επάρκειά τους σχετικά με μειονοτικές ομάδες¹⁰. Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, η ανάγκη αυτή διατυπώθηκε και στον σχεδιασμό της Γ' φάσης του προγράμματος «Ψυχαργώς» -το οποίο ποτέ δεν υλοποιήθηκε. Ακόμα, όπως έχει διαφανεί και από την αποτίμηση της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, υπάρχει ένα μεγάλο κενό αναφορικά με ερευνητικά δεδομένα για τις ανάγκες για υπηρεσίες ψυχικής υγείας τόσο συνολικά στον Ελλαδικό χώρο, όσο και ειδικότερα για τις επιμέρους κοινωνικές ομάδες και για τις κοινότητες εντός συγκεκριμένων γεωγραφικών πλαισίων.

Η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα δεν αποτελεί εξαίρεση στο παραπάνω τοπίο, όπως αυτό έχει περιγραφεί έως τώρα. Αντιθέτως, ιστορικά, η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα αποτελεί μία από τις κοινωνικές ομάδες που έχουν υποφέρει από την στάση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και εν γένει της δυτικής ψυχιατρικής. Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται η παθολογικοποίηση των εκφάνσεων της ποικιλομορφίας της ανθρώπινης σεξουαλικότητας και του φύλου (Χρηστίδη & Παπαθανασίου, 2020). Αυτές οι βάσεις, παρότι θα αμφισβητηθούν μερικές δεκαετίες αργότερα, εδραιώνονται με την συμπερίληψη της ομοφυλοφιλίας και επίσημα ως ψυχικής διαταραχής στους καταλόγους των διαγνωστικών εργαλείων το 1952 (Χρηστίδη & Παπαθανασίου, 2020, σελ. 88).

Το πρώτο βήμα για την αποπαθολογικοποίηση της ομοφυλοφιλίας πραγματοποιήθηκε το 1973¹¹, με την αφαίρεσή της από τους διαγνωστικούς καταλόγους (διατηρώντας ωστόσο την κατηγορία «Δυστονική προς το Εγώ Ομοφυλοφιλία»), ενώ η πλήρης αποπαθολογικοποίησή της επήλθε το 1990 (Χρηστίδη & Παπαθανασίου, 2020, σελ. 89). Αντίστοιχα, και οι τρανς ταυτότητες έχουν ακολουθήσει μία πορεία συνεχούς παθολογικοποίησης, έως ότου συμπεριλήφθηκαν

¹⁰ Ως μειονοτική ομάδα ορίζεται μία κοινωνική ομάδα η οποία απολαμβάνει λιγότερα δικαιώματα, αντιμετωπίζεται υποτιμητικά και αποκλείεται από την κοινωνική ζωή και την ισότιμη πρόσβαση σε πόρους εξουσίας λόγω κάποιων χαρακτηριστικών της (Chang, 2016 στο: Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

¹¹ Το απελευθερωτικό κίνημα για την ομοφυλοφιλία είχε αρχίσει να αναδύεται στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής από το 1969, μετά τα γεγονότα του Stonewall.

στους διαγνωστικούς καταλόγους το 1980 (Koh, 2012) -επτά χρόνια μετά τα πρώτα βήματα αποπαθολογικοποίησης της ομοφυλοφιλίας. Η πλήρης αποπαθολογικοποίησή τους επήλθε μόλις το 2019, έπειτα από δεκαετίες κοινωνικών (και ακαδημαϊκών και επαγγελματικών) αγώνων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας (Χρηστίδη & Παπαθανασίου, 2020, σελ. 90). Πλέον, η σύγχρονη βιβλιογραφία αναφορικά με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων τοποθετεί στο επίκεντρο την επίδραση των κοινωνικών διακρίσεων και το μοντέλο του μειονοτικού στρες¹² (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020, σελ. 30).

4.1.2 Η πρόσβαση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Ήδη καθίσταται σαφές από τα παραπάνω ότι η σχέση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με την ψυχική υγεία (αλλά και την υγειονομική περίθαλψη εν γένει) φέρει μία ιστορία στίγματος και παθολογικοποίησης. Παρά τον μικρό διαθέσιμο όγκο δεδομένων, ο απότοκος αυτής της συνθήκης φαίνεται να επηρεάζει καθαρά τόσο την προσβασιμότητα των υπηρεσιών για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, όσο και την ποιότητα των υπηρεσιών που λαμβάνουν. Χαρακτηριστικά, η έρευνα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2020) αναφέρει ότι το 16% των πολιτών σε κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν βιώσει διάκριση από κοινωνικές υπηρεσίες και υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα, έρευνα έχει δείξει ότι το 48% των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων δεν νιώθει άνετα να αποκαλύψει τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/κι την ταυτότητα φύλου σε επαγγελματίες υγείας όταν αυτό χρειάζεται. Ακόμα, το 47% ανησυχεί πως μία τέτοια αποκάλυψη θα επηρεάσει την ποιότητα των υπηρεσιών που θα λάβει, ενώ το 65% θεωρούν ότι δεν θα ληφθούν υπόψιν οι ανάγκες τους ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα (Αβάνη & Παγάνης, 2020).

Αυτή η αίσθηση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων ενισχύεται από την βιωμένη εμπειρία, όπου παρατηρείται ένα μοτίβο συμπεριφοράς από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας οι οποίοι τείνουν να αγνοούν -αν όχι να παθολογικοποιούν- τις ποικίλες εκφάνσεις του σεξουαλικού προσανατολισμού ή/και της ταυτότητας φύλου (Giannou, 2017). Υπογραμμίζεται έτσι η ανάγκη της συνολικής βελτίωσης της πρόσβασης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας, και στην βελτίωση της ποιότητας των ίδιων των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα.¹³ Σημαντικός

¹² Μειονοτικό Στρες: η ψυχοκοινωνική επιβάρυνση που προκύπτει στην ψυχική υγεία ενός ατόμου όταν αυτό ανήκει σε μία μειονοτική ομάδα, λόγω των διακρίσεων που υφίσταται (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

¹³ Πολιτισμική Επάρκεια των Υπηρεσιών Υγείας – Ψυχικής Υγείας (Cultural Competence): ορίζεται ως η ικανότητα των οργανισμών να παρέχουν αποτελεσματικά υπηρεσίες υγείας και ψυχικής υγείας, που

παράγοντας της εξασφάλισης αυτής της βελτίωσης αποτελεί και η εκπαίδευση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και ζητήματα φύλου και σεξουαλικότητας (Chhabra & Karadia, 2023), η οποία θα έπρεπε να είναι συστηματική και να μην εξαντλείται σε περιστασιακά σεμινάρια (Patel & Nowaskie, 2023).

Εν κατακλείδι, η ανάγκη που διαγράφεται από τα παραπάνω για την ύπαρξη υπηρεσιών υποστηρικτικών και συμπεριληπτικών προς την ποικιλομορφία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου, οδηγεί και την συλλογιστική σε δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτων, η ύπαρξη τέτοιων υπηρεσιών είναι σπάνια στο Ελληνικό συγκείμενο. Δεύτερον υπάρχει μέρος του πληθυσμού που κατοικεί στην ελληνική επικράτεια και διαχρονικά κάποιες –εξειδικευμένες μεν, υπαρκτές και καίριες δε– ανάγκες του αναφορικά με την ψυχική του υγεία δεν εξυπηρετούνται. Αυτή η πραγματικότητα φαίνεται να διαταράσσεται περιστασιακά, όπως με την υλοποίηση της γραμμής τηλεφωνικής ψυχολογικής στήριξης τα έτη 2012-2013 από την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς¹⁴, και την ανακοίνωση της υλοποίησης δομών στέγασης και ψυχοκοινωνικής στήριξης από την Περιφέρεια Αττικής το 2023¹⁵.

Η δράση αυτή της Περιφέρειας Αττικής εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττική 2014-2020 και πιο συγκεκριμένα στον άξονα «Προώθηση της Κοινωνικής Ένταξης και Καταπολέμηση της Φτώχειας και Διακρίσεων – Διασφάλιση της Κοινωνικής Συνοχής».¹⁶ Το πρόγραμμα υλοποιείται από την Εταιρεία Κοινωνικής και Πολιτιστικής Στήριξης Παλιννοστούντων Ομογενών «Νόστος», όπως ανακοινώθηκε το καλοκαίρι του 2023, με σχετική ανάρτηση στη Διαύγεια (με Αριθμό Διαδικτυακής Ανάρτησης ΨΚ0Ξ7Λ7-ΚΞΩ) και χρηματοδοτούνται πρωτίστως από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Τέλος, η Περιφέρεια Αττικής έχει συμπεριλάβει τις παραπάνω δράσεις και στο Πρόγραμμα Αττική 2021-2027, το οποίο θα στηριχθεί από Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας.¹⁷

ανταποκρίνονται στις κοινωνικές, πολιτιστικές και γλωσσικές ανάγκες των ατόμων, συμβάλλοντας έτσι στην εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων αναφορικά με την υγεία και την ψυχική υγεία (Health Policy Institute, n.d.).

¹⁴ Θα αναλυθεί εκτενέστερα στο Κεφάλαιο 4.2

¹⁵ Σταμάτης Γ. (2023). Συμπεριληπτικές δομές στέγασης και υποστήριξης για ΛΟΑΤΚΙ++ άτομα. Athens Voice. Ανακτήθηκε από athensvoice.gr/epikairota/politiki-oikonomia/805610/suberiliptikes-domes-stegasis-kai-upostirixis-gia-loatki-atoma

¹⁶ Αριθμοί Διαδικτυακής Ανάρτησης: ΨΚ0Ξ7Λ7-ΚΞΩ, 9Σ1Φ7Λ7-Ξ01, 9ΤΛΓ7Λ7-Ν0Ψ, 9ΓΧΡ7Λ7-Ο2Ε. Οι αναρτηθήσεις πράξεις είναι προσβάσιμες στην ιστοσελίδα diavgeia.gov.gr

¹⁷ Οι πληροφορίες ανακτήθηκαν από το έγγραφο *Πρόγραμμα SFC2021 που υποστηρίζεται από το ΕΤΠΑ (Στόχος «Επενδύσεις στην απασχόληση και την ανάπτυξη»)*, το ΕΚΤ+, το Ταμείο Συνοχής και το ΕΤΘΑ

Σύμφωνα με τα αναρτημένα έγγραφα, το πρόγραμμα περιλαμβάνει δύο πυλώνες, όπου ο πρώτος είναι η δημιουργία ημιαυτόνομων διαμερισμάτων βραχύβιας στέγασης ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, που είτε βρίσκονται σε καθεστώς αστεγίας, είτε διαμένουν σε κακοποιητικό περιβάλλον, είτε διαμένουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης. Επιπλέον θα παρέχονται στα άτομα που διαμένουν στα διαμερίσματα υπηρεσίες ατομικής φροντίδας και υγιεινής, διασύνδεσης με υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας, κοινωνικής και εργασιακής (επαν-) ένταξης, καθώς και διασύνδεση με τη Δομή Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης, εφόσον απαιτείται. Ο δεύτερος πυλώνας αφορά την αναφερθείσα Δομή Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης, που θα περιλαμβάνει υπηρεσίες υποστήριξης, ενημέρωσης και ενδυνάμωσης, θα υποστηρίζει την καταγραφή περιστατικών διακρίσεων και εγκλημάτων μίσους, με παράλληλα την δυνατότητα νομικής και ψυχολογικής υποστήριξης των ατόμων που υφίσταντο βία. Τέλος, θα παρέχει τηλεφωνική υποστήριξη για οποιοδήποτε άτομο χρειάζεται υποστήριξη αναφορικά με ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα.

Ολοκληρώνοντας αυτό το υπο-κεφάλαιο, θα πρέπει να αναφερθεί ότι και ο Δήμος της Αθήνας ανακοίνωσε την δημιουργία Ξενώνα Φιλοξενίας Άστεγων και Ευάλωτων ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, σε συνεργασία με εννέα οργανώσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας τον Αύγουστο του 2023.¹⁸ Σύμφωνα με την απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, υπεγράφη προσχέδιο μνημονίου συνεργασίας με τις εν λόγω οργανώσεις, όπου αναφέρεται η παραχώρηση ενός κτιρίου για την υλοποίηση του εγχειρήματος. Επιπλέον, σύμφωνα με το προσχέδιο του μνημονίου, ο Δήμος Αθηναίων θα αναλάμβανε τα λειτουργικά έξοδα του συγκεκριμένου κτιρίου. Τέλος, σύμφωνα με το προσχέδιο, η διαχείριση και εποπτεία του Ξενώνα εναποθέτεται στις οργανώσεις, ωστόσο -κατά την υπογραφή του- δεν είχε συνταχθεί ακόμα εσωτερικός κανονισμός που να διασαφηνίζει τις σχετικές λεπτομέρειες λειτουργείας, ενώ έως την συγγραφή της παρούσας εργασίας δεν έχει ανακοινωθεί κάποια νεότερη εξέλιξη.

— άρθρο 21 παράγραφος 3. Ανακτήθηκε από pepattikis.gr/sites/default/files/field/file/media/2022-10/2_Program_Attica_2021_2027_SFC_2021_2021EL16FFPR017_0.pdf

¹⁸Antivirus Magazine (2023). Ξενώνας Φιλοξενίας Άστεγων και Ευάλωτων ΛΟΑΤΚΙ++ Ατόμων στην Αθήνα. Ανακτήθηκε από <https://avmag.gr/xenonas-filoxenias-astegon-kai-evaloton-loatki-atomon-stin-athina/>

4.2 Η περίπτωση της Γραμμής Ψυχολογικής Στήριξης «11528 – Δίπλα Σου»

4.2.1 Ιστορική αναδρομή.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της Γραμμής Ψυχολογικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου», η συγκεκριμένη γραμμή θεωρείται η συνέχιση και η εξέλιξη του προγράμματος γραμμής ψυχολογικής στήριξης 1528 – «Ζούμε όπως και εσύ», που σχεδιάστηκε το 2010 και υλοποιήθηκε από το 2011 έως το 2013.¹⁹ Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της στρατηγικής της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (Γ.Γ.Ν.Γ.) κατά τα έτη 2009-2012 για την καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων και τη βελτίωση της καθημερινότητας των νέων, ο φορέας ανέλαβε την πρωτοβουλία να πραγματοποιήσει κάποιες δράσεις με σκοπό την «προώθηση του σεβασμού της σεξουαλικής διαφορετικότητας»²⁰. Κατά την χρονική περίοδο 2010-2013, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ένα πρόγραμμα με δύο πυλώνες: ο ένας αποτελείτο από μία εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την ομόφυλη συντροφικότητα, και ο δεύτερος από μία γραμμή τηλεφωνικής υποστήριξης για «την υποστήριξη της σεξουαλικής διαφορετικότητας και ταυτότητας φύλου». ²¹ Τόσο ο πρώτος όσο και ο δεύτερος πυλώνας αυτής της δράσης χρηματοδοτούνταν εξ' ολοκλήρου από τον προϋπολογισμό της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, ενώ οι αναρτημένες πράξεις των σχετικών εγκρίσεων των δαπανών είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Διαύγειας.²²

Η εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας είχε τίτλο «Ζούμε όπως και εσύ» και υλοποιήθηκε από την Θετική Φωνή (Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδος) και το City Uncovered.²³ Στο πλαίσιο αυτής δημιουργήθηκε γραφιστικό υλικό που συνοδευόταν από ένα κείμενο, ενώ πραγματοποιήθηκαν δύο εκδηλώσεις,

¹⁹ <https://11528.gr/to-ergo-2/>

²⁰ Ανακτήθηκε από <https://shorturl.at/sW157>

²¹ <https://cityuncovered.blogspot.com/2012/10/1528.html>

²² Αριθμοί Διαδικτυακής Ανάρτησης: ΒΕΧΩ9-ΟΕ7, ΒΕΖΕ9-ΚΓ5, Β4ΛΒ9-6ΜΞ, ΒΕΖΕ9-Π7Ο, Β4999-2Μ6, Β49Μ9-609. Οι αναρτηθήσες πράξεις είναι προσβάσιμες στην ιστοσελίδα diavgeia.gov.gr

²³ Το «City Uncovered – Ανοχύρωτη Πόλη» ήταν ένα περιοδικό ΛΟΑΤΚΙ+ θεματολογίας, το οποίο κυκλοφορούσε από τον Νοέμβριο του 2006 έως τον Οκτώβριο του 2011 -αρχικά ανά δεκαπενθήμερο, ενώ σταδιακά η κυκλοφορία του εδραιώθηκε σε διμηνιαία βάση. Εξέδωσε 75 τεύχη, η διάθεση των οποίων ήταν δωρεάν, στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, ενώ για κάποιο διάστημα ήταν διαθέσιμο σε χώρους στους σταθμούς του Μετρό και του ΗΣΑΠ. Για την κυκλοφορία του συνεργάστηκαν και πολλά άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβιστικής κοινότητας, ενώ περιείχε σταθερές στήλες σχετικά με την υγεία (με συχνά αφιερώματα στον HIV/AIDS και τις συλλοιμώξεις), και μεγάλο αριθμό συντεύξεων και αφιερωμάτων.

Οι πληροφορίες ανακτήθηκαν από <https://avmag.gr/o-ellinikos-gay-tipos/> και <https://issuu.com/cityuncovered>.

στην Θεσσαλονίκη τον Οκτώβριο του 2011²⁴ και την Ξάνθη τον Ιανουάριο του 2012.²⁵ Οι θεματικές των εκδηλώσεων εστίαζαν στα νέα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, την αποκάλυψη της ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητας στον κοινωνικό τους περίγυρο, τις σχέσεις με τους γονείς και την οικογένεια, και τον ομοφοβικό σχολικό εκφοβισμό. Σύμφωνα με το City Uncovered, στην εκδήλωση της Θεσσαλονίκης ήταν και η πρώτη φορά που διατυπώθηκε στον δημόσιο διάλογο –παρουσία ενός κρατικού φορέα, καθώς η Γ.Γ.Ν.Γ. χαιρέτιζε την εκδήλωση- η ανάγκη της παροχής έγκυρης πληροφόρησης σχετικά με τα ζητήματα αυτά και της υποστήριξης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, των οικογενειών τους και των σχετικών επαγγελματιών όπως των εκπαιδευτικών.²⁶

Ο δεύτερος άξονας του προγράμματος αφορούσε την γραμμή τηλεφωνικής υποστήριξης που υλοποιήθηκε από την Ομοφυλοφιλική και Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας (ΟΛΚΕ). Η Γ.Γ.Ν.Γ. είχε κατοχυρώσει τον τετραψήφιο αριθμό 1528 και τον είχε παραχωρήσει στην ΟΛΚΕ για τις ανάγκες της τηλεφωνικής υποστήριξης, η οποία επιπλέον είχε στελεχώσει την υπηρεσία με εξειδικευμένο προσωπικό. Οι υπηρεσίες της Γραμμής Υποστήριξης περιλάμβαναν συμβουλευτική υποστήριξη σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, τις οικογένειες τους και το εκπαιδευτικό προσωπικό, την ενημέρωσή τους σχετικά με τα δικαιώματά τους, την πληροφόρησή τους σχετικά με θέματα που τους αφορούν και τέλος την παραπομπή τους σε άλλες οργανώσεις και φορείς όταν αυτό απαιτούνταν.

Επιπλέον, τα γραφεία της γραμμής 1528 φιλοξενούνταν στην έδρα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, και η υπηρεσία λειτουργούσε πέντε ημέρες την εβδομάδα (Δευτέρα-Παρασκευή), από τις 12.00 έως τις 20.00.²⁷ Η γραμμή τηλεφωνικής υποστήριξης λειτούργησε υπό αυτή τη μορφή από την 1^η Αυγούστου του 2012 έως τον Ιούλιο του 2013, όπου και τερματίστηκε η χρηματοδότηση (και η παροχή υποδομών) από την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Αυτή η υπηρεσία θα παρέμενε ανενεργή για σχεδόν τρία χρόνια, έως το τέλος του 2015, όπου και επαναλειτούργησε με διαφορετική δομή και οργάνωση, διατηρώντας ωστόσο την φιλοσοφία της Γραμμής 1528 και τον

²⁴ Πλατφόρμα Ελληνικών LGBTQI Οργανώσεων (2011). Διαδικτυακό Πάνελ στη 15η Μπιενάλε στη Θεσσαλονίκη με θέμα «Πόσο εύκολη καθιστά τη συμβίωση η παραδοχή της ομοφυλοφιλίας των εφήβων; Ανακτήθηκε από <https://shorturl.at/wFGQS>

²⁵ Komotini Press (2012). “Ζούμε Όπως κι Εσύ”: εκδήλωση στην Ξάνθη για την σεξουαλική διαφορετικότητα. Ανακτήθηκε από komotinipress.gr/zoyme-opws-kai-esy-ekdhlwsh-sthn-xanthi/

²⁶ City Uncovered (2012). *Γραμμή 1528: μια σημαντική πρωτοβουλία υποστήριξης εφήβων, γονέων, καθηγητών*. Ανακτήθηκε από cityuncovered.blogspot.com/2012/10/1528.html

²⁷ Processwork Hub (2012). *Τηλεφωνική Γραμμή Ψυχολογικής Υποστήριξης 1528 για άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, τις οικογένειές τους και εκπαιδευτικούς*. Ανακτήθηκε από <https://shorturl.at/mryS1>

πυρήνα των παρεχόμενων υπηρεσιών, με το όνομα Γραμμή Ψυχολογικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου».

4.2.2 Οργανωσιακή Δομή & Στελέχωση της Γραμμής «11528-Δίπλα Σου».²⁸

Η γραμμή ψυχολογικής υποστήριξης επανεκκίνησε την λειτουργία της το 2015, αυτή τη φορά ως ένα Έργο (Project) σύμπραξης τεσσάρων μη κερδοσκοπικών οργανώσεων που ανήκουν (και) στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Σε αυτή την κοινοπραξία μετέχουν η Ομοφυλοφιλική και Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας, το Athens Pride, το Thessaloniki Pride και η Θετική Φωνή. Οι τρεις πρώτες οργανώσεις προέρχονται αμιγώς από την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, ενώ η Θετική Φωνή είναι ο Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδος (ανθρώπων που ζουν με τον HIV/AIDS).

Για τους σκοπούς της διοίκησης του έργου έχει συσταθεί μία τετραμελής ομάδα ανθρώπων (Διοικούσα Επιτροπή), η οποία απαρτίζεται από εκπροσώπους των οργανώσεων αυτών. Επιπλέον, καθώς παρέχει εξειδικευμένες ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες, διαγράφεται η ανάγκη ανάληψης και της σχετικής επιστημονικής ευθύνης των υπηρεσιών αυτών, την οποία επωμίζεται ο επιστημονικός φορέας Orlando LGBT+, Ψυχική Υγεία χωρίς Στίγμα²⁹. Τόσο οι θέσεις της Διοικούσας Επιτροπής, όσο και των Επιστημονικά Υπευθύνων είναι άμισθες, ωστόσο το Έργο απασχολεί και έμμισθο προσωπικό. Σε αυτό συγκαταλέγεται η θέση του Διευθυντή/Υπεύθυνου Έργου (Project Manager), των εποπτριών και των επιστημονικών συνεργατών/ειδικών ψυχικής υγείας που στελεχώνουν την υπηρεσία. Την δεδομένη στιγμή που εκπονείται η παρούσα εργασία, η γραμμή «11528 – Δίπλα Σου» απασχολεί έξι άτομα, εκ των οποίων τα τρία είναι οι επιστημονικοί συνεργάτες, οι δύο οι επόπτριες και ένας ο υπεύθυνος έργου.³⁰

Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της γραμμής έχει υπάρξει περίοδος που λόγω έλλειψης χρηματοδότησης δεν ήταν δυνατό να απασχοληθεί έμμισθο προσωπικό. Η απόφαση που λήφθηκε τότε από την Διοικούσα Επιτροπή ήταν να προβεί σε ανοιχτό κάλεσμα σε ψυχολόγους που θα ήθελαν να στελεχώσουν την γραμμή εθελοντικά.³¹³²

²⁸ Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Η Ομάδα Μας. Ανακτήθηκε από <https://11528.gr/about-2/>

²⁹ Επιστημονικό φορέας που ασχολείται εξειδικευμένα με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.

³⁰ Οι πληροφορίες αναφορικά με την αμοιβή των επαγγελματιών αντλήθηκαν από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας.

³¹ Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (2017). Κάλесμα εθελοντριών & εθελοντών ψυχολόγων. Ανάκτηση από 11528.gr/kalesma-ethelontrion-ethelonton-psychologon/

³² Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (2019). 2^ο Κάλесμα εθελοντριών & εθελοντών ψυχολόγων <https://11528.gr/kalesma-ethelontrion-ethelonton-psychologon-2/>

Σύμφωνα με το κάλεσμα, η υπηρεσία θα μπορούσε να απορροφήσει περιορισμένο αριθμό ατόμων, τα οποία αρχικά θα λάμβαναν εξειδικευμένη εκπαίδευση αναφορικά με τα ζητήματα που αφορούν την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και στη συνέχεια θα απασχολούνταν έως δύο ώρες την εβδομάδα εθελοντικά. Αυτός ο τρόπος λειτουργίας διήρκησε μόνο κατά την έλλειψη της απαραίτητης χρηματοδότησης, καθώς όταν αποκαταστάθηκε η έλλειψη πόρων προσλήφθηκαν επιστημονικοί συνεργάτες.

4.2.3 Σκοπός του Έργου «11528-Δίπλα Σου»

Καθώς το «11528-Δίπλα Σου» αποτελεί συνέχεια της γραμμής «1528 – Ζούμε Όπως και Εσύ», αποκρυσταλλώνεται και ο διττός σκοπός που προσδοκούσε να υπηρετεί και το αρχικό πρόγραμμα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς: τόσο η καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων, όσο και η βελτίωση της καθημερινότητας των νέων. Επομένως και η Γραμμή «11528 – Δίπλα Σου», όταν σχεδιάστηκε για να επαναλειτουργήσει του 2015 λάμβανε υπόψιν αυτούς τους δύο άξονες: την πρόληψη και την παρέμβαση.

Το πρόγραμμα των δύο πυλώνων που δημιουργήθηκε το 2015 έχει στόχευση αφενός την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, αφετέρου την υποστήριξη των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, των οικογενειών τους και των επαγγελματιών που έρχονται σε επαφή κυρίως με νέα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Τιτλοφορείται «Πρόγραμμα καταπολέμησης των διακρίσεων βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου: πρόληψη και παρέμβαση», και προσδοκά να «συμβάλλει στην αντιμετώπιση του έντονου προβλήματος των διακρίσεων βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου και να αποτελέσει ένα ανάχωμα στο πρωτόγνωρο, ιδιαίτερα ανησυχητικό και διαρκώς αυξανόμενο φαινόμενο των ομοφοβικών και τρανσφοβικών επιθέσεων που καταγράφονται στη χώρα μας».³³

Το έργο «11528 – Δίπλα Σου» επιδίωκε, όχι μόνο την έμμεση ή άμεση στήριξη των νέων ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, αλλά και την ενημέρωση και εκπαίδευση των γονέων, των εκπαιδευτικών και της κοινωνίας εν γένει αναφορικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα που αντιμετωπίζουν τα νέα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Επομένως, διαφαίνεται καθαρά ότι και η συνηγορία αναφορικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα αποτελεί ένα καίριο ζήτημα των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων του έργου. Συνεπώς, παρ' ότι η Γραμμή Ψυχολογικής Στήριξης αποτελεί το κύριο μέρος του έργου, συνεχίζει να είναι μία από τις δύο

³³ Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Σκοπός & Δράση. Ανακτήθηκε από <https://11528.gr/to-ergo-2/>

συνισταμένες του. Ωστόσο η πραγματικότητα δείχνει ότι η δράση του έργου συρρικνώνεται σημαντικά κατά τις περιόδους που δεν υπήρχε η απαραίτητη χρηματοδότηση να υλοποιούνται δράσεις ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης.

4.2.4 Παρεχόμενες Υπηρεσίες & Δράσεις

Η Γραμμή «11528 – Δίπλα Σου» αποτελεί την συνέχεια και εξέλιξη του προγράμματος «Ζούμε όπως και εσύ» και της Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης «1528». Ως εκ τούτου, οι κύριες -κεντρικές- παρεχόμενες υπηρεσίες της παραμένουν ίδιες ή έχουν εμπλουτιστεί/εκσυγχρονιστεί. Αυτές είναι η παροχή τηλεφωνικής και διαδικτυακής ψυχολογικής στήριξης/συμβουλευτικής σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, στις οικογένειές τους και το εκπαιδευτικό προσωπικό, η έγκυρη ενημέρωσή τους σχετικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα και τα δικαιώματά τους και τέλος η παραπομπή σε άλλες υπηρεσίες, φορείς και οργανώσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, εφόσον αυτό κρίνεται θεμιτό.

Οι παρεχόμενες τηλεματικές υπηρεσίες έχουν πανελλαδική εμβέλεια και είναι είτε δωρεάν προσβάσιμες μέσω διαδικτυακών κλήσεων μέσω της πλατφόρμας Skype, είτε με μόνο κόστος εκείνο της χρέωσης του παρόχου τηλεφωνίας. Οι κλήσεις δεν καταγράφονται, είναι ανώνυμες και υπόκεινται στο απόρρητο του ψυχολόγου, γεγονός που ενισχύει και την αίσθηση ασφάλειας για το καλόν άτομο (Αβάνη, Κορρέ & Κασφίκης, 2020). Επιπλέον παρέχεται η δυνατότητα για διαδικτυακές συνεδρίες συμβουλευτικής (μέσω της ίδιας πλατφόρμας). Οι υπηρεσίες παρέχονται καθημερινές ημέρες (Δευτέρα έως Παρασκευή), από τις 10.00 έως τις 18.00.

Έχοντας ως κεντρικό άξονα παρεχόμενων υπηρεσιών τον παραπάνω, σε χρονικές περιόδους που η χρηματοδότηση και οι παρεχόμενοι πόροι το επέτρεπαν, οι υπηρεσίες και οι δράσεις του έργου διευρύνονταν. Μία σημαντική προσθήκη είναι η παροχή δια ζώσης συνεδριών βραχύχρονης συμβουλευτικής, υπηρεσία που παρέχεται και κατά το διάστημα που εκπονείται η παρούσα διπλωματική. Οι δια ζώσεις συνεδρίες πραγματοποιούνται στα γραφεία της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου», σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο. Ακόμα, έπειτα από αιτήματα σχολείων ή/και με την συνεργασία των Διευθύνσεων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης έχουν υλοποιηθεί παρεμβάσεις στην σχολική κοινότητα, ενώ σε επίπεδο συνηγορίας έχουν διοργανωθεί εργαστήρια δεξιοτήτων, σεμινάρια, ημερίδες κ.ά. για εκπαιδευτικό προσωπικό και επαγγελματίες ψυχικής υγείας (Αβάνη και συν., 2020).

Πέραν όμως των υπηρεσιών ψυχολογικής στήριξης, το συγκεκριμένο έργο, ήδη από την σύλληψή του το 2010 αποτελείται από μία ιδέα με δύο άξονες, όπου το δεύτερο σκέλος είναι οι καμπάνιες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης. Όπως αναφέρεται και σε εκπομπή της EPT1 το 2016 από την Υπεύθυνη Έργου «η Γραμμή έρχεται επουλωτικά, μετά από το τραύμα, μετά από τον αποκλεισμό, μετά την κακοποίηση... η καμπάνια όμως έρχεται προληπτικά, για να μην προκληθούν τα τραύματα, για να μην φτάσουμε να χρειαζόμαστε την Γραμμή Ψυχολογικής Στήριξης».³⁴ Σε αυτό το επίπεδο δραστηριοποίησης, και κατά τη διάρκεια της ζωής του «11528 – Δίπλα Σου» έχει πραγματοποιηθεί καμπάνια ευαισθητοποίησης για την ομόφυλη συντροφικότητα με τον τίτλο «Δίπλα Σου», που περιλαμβάνει την δημιουργία δύο τηλεοπτικών σποτ και γραφιστικού υλικού. Τόσο τα τηλεοπτικά σποτ έχουν προβληθεί στην τηλεόραση και σε διαδικτυακές πλατφόρμες, αλλά και το γραφιστικό υλικό έχει προωθηθεί σε σταθμούς και συρμούς της Αττικό Μετρό (νυν Ελληνικό Μετρό).

4.2.5 Πόροι & Βιωσιμότητα

Από το 2015 έως σήμερα, η λειτουργία της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου» χαρακτηρίζεται από διακοπές, αλλαγές στο πρόγραμμα λειτουργίας και διεύρυνση και σμίκρυνση του εύρους των δράσεων της. Αυτή η κατάσταση είναι άμεση συνέπεια του μεγέθους και της διάρκειας της χρηματοδότησης που λάμβανε την εκάστοτε χρονική περίοδο. Ενώ το Πρόγραμμα που υλοποιήθηκε το 2011-2013 «1528 – Ζούμε όπως και εσύ» χρηματοδοτήθηκε εξ' ολοκλήρου από την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς και τον κρατικό προϋπολογισμό, η Γραμμή «11528 – Δίπλα Σου» και οι συνακόλουθες εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης έχουν χρηματοδοτηθεί έως τώρα από κοινωφελή ιδρύματα και την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Πιο συγκεκριμένα, διακρίνονται τρεις κεντρικοί χρηματοδότες και οι αντίστοιχες χρονικές περιόδους: η επανέναρξη της λειτουργίας της υπηρεσίας πραγματοποιήθηκε με την χρηματοδότηση του «Προγράμματος Καταπολέμησης των Διακρίσεων βάσει του Σεξουαλικού Προσανατολισμού και της Ταυτότητας Φύλου: Πρόληψη και Παρέμβαση» από την οργάνωση «αλληλεγγύη – Solidarity Now», το οποίο διήρκησε από το 2015 έως το 2016. Επόμενος κεντρικός χρηματοδότης ήταν το

³⁴11528 Δίπλα Σου (2016). *Το ΕΣΡ απορρίπτει το σποτ της Καμπάνιας "ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ"* [Video]. Youtube. Ανακτήθηκε από [youtube.com/watch?v=BjzXhtwx88A&t=336s](https://www.youtube.com/watch?v=BjzXhtwx88A&t=336s)

κοινωφελές ίδρυμα «Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος», με την δωρεά του οποίου λειτούργησε η υπηρεσία από το 2017 έως και το 2019. Ακόμα, εντός του 2017 το έργο φαίνεται να έλαβε μία συμπληρωματική χρηματοδότηση για δράσεις ευαισθητοποίησης από το ίδρυμα Μποδοσάκη³⁵. Τέλος, από το 2021 έως και το 2023 το έργο χρηματοδοτείται από την Procter & Gamble και την Pantene, ενώ έχει λάβει και ένα συμπληρωματικό ποσό από το ίδρυμα της ελληνικής ομογένειας «Greek-American Foundation».

Αναφορικά με την στήριξη που έχει λάβει η υπηρεσία από ελληνικούς δημόσιους και κρατικούς φορείς, παρότι υπάρχει, αυτή δεν περιλαμβάνει υλικούς πόρους ή χρηματοδότηση τις περισσότερες φορές. Πιο συγκεκριμένα, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων έχει θέσει την υπηρεσία υπό την αιγίδα του για τα σχολικά έτη 2015-2016 και 2016-2017.³⁶ Επιπλέον η Περιφέρεια Αττικής και το Γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Ελλάδας έχουν εκφράσει την «Ηθική Στήριξη» τους προς το έργο. Εξαίρεση αποτελεί ο Δήμος Αθηναίων, καθώς η δική του υποστήριξη μεταφράζεται και στην παροχή χώρου στέγασης των γραφείων του έργου, ανελλιπώς από το 2017.

Τέλος, κατά διαστήματα έχουν γίνει προσπάθειες συνεργασίας με παρόχους κινητής τηλεφωνίας για την επίτευξη συμφωνίας που θα εξασφαλίζει μηδενικές χρεώσεις για τις κλήσεις προς τον πενταψήφιο αριθμό. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που αναγράφονται στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας μόνο μία εταιρία έχει ανταποκριθεί.

³⁵ Antivirus Magazine (2017). Βρείτε την “ομόφυλη συντροφικότητα” στο Μετρό. Ανακτήθηκε από <https://avmag.gr/vrite-tin-omofyli-syntrofikotita-sto-metro/>

³⁶ Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Το 11528 – ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ τελεί υπό την Αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε από <https://11528.gr/to-11528-dipla-sou-ypo-tin-egida-tou-ypourgiou/>

5^ο Κεφάλαιο: Ευρήματα της Έρευνας – Κινηματική Διεκδίκηση και Δημόσια Αβελτηρία

5.1 Κεντρικό Κράτος & Δημόσια Πολιτική: Η περίπτωση της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς και η Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης 1528

5.1.1 Η ανάδυση του ζητήματος στην κυβερνητική ατζέντα.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που πραγματεύεται η παρούσα διπλωματική είναι ο τρόπος εγκαθίδρυσης ενός κοινωνικού ζητήματος στην κρατική – κυβερνητική ατζέντα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το ζήτημα της υποστήριξης της ψυχικής υγείας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, φαίνεται να αναδεικνύεται ως ζήτημα κρατικής πολιτικής το 2010, μέσα από τις κινήσεις της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής της για την καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων και τη βελτίωση της καθημερινότητας των νέων. Προσπαθώντας να εμβαθύνουμε στην διεργασία της εγκαθίδρυσης αυτής της στρατηγικής, αλλά και του πιο συγκεκριμένου άξονα αναφορικά με την προώθηση του σεβασμού της σεξουαλικής διαφορετικότητας, μας απαντά η Γκιόνα:

«...οπότε το '10 ήταν πιο χαμηλά στην ατζέντα (σ.σ. τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα σε σχέση με το 2023), αλλά ήταν, γενικότερα το θέμα της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ψηλά στην ατζέντα για ένα σοσιαλιστικό κόμμα που τότε είχε αναλάβει την διακυβέρνηση της χώρας. Έχει σχέση και με τον συγκεκριμένο πρωθυπουργό, έχει σχέση και με την συγκεκριμένη υπουργό παιδείας [...] και ήθελα να δημιουργήσω κάτι σημαντικό το οποίο θα ωφελήσει τους νέους της κοινότητας από την οποία και εγώ προέρχομαι και στη θέση των οποίων είχα βρεθεί, ως έφηβος και ως νέος, χωρίς να υπάρχει ένα αντίστοιχο πλαίσιο. Και έχοντας κρατήσει συνειδητά νωπές τις μνήμες από το μπούλινγκ [...], την καταπίεση, την έλλειψη αποδοχής, τον αγώνα για να μπορείς να ενταχθείς κοινωνικά [...] Σαν πολιτεία... επίσημοι θεσμοί, επίσημα όργανα να σε στηρίζουν δεν υπήρχαν.»

Αξιοποιώντας το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων, μπορούμε να εντοπίσουμε τα δύο από τα τρία ρεύματα: σκιαγραφείται αρχικά καθαρά το ρεύμα των προβλημάτων, όπως το εντοπίζει η Γκιόνα μέσα από τις προσωπικές του εμπειρίες. Υπάρχει αναφορά στις κοινωνικές διακρίσεις που υφίσταται η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και η έλλειψη κρατικής στήριξης στην αντιμετώπιση αυτής. Ακόμα αποτυπώνεται σαφώς το ρεύμα της πολιτικής, όπου το κυβερνών κόμμα, με μία σαφή ιδεολογική βάση

και πολιτική κατεύθυνση (αυτή της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων), μπορεί να συναντηθεί με το ρεύμα των προβλημάτων.

Από την παραπάνω περιγραφή υπολείπεται ωστόσο το τρίτο ρεύμα –σύμφωνα με το μοντέλο του Kingdon, αυτό της εναλλακτικής. Το ρεύμα της εναλλακτικής όμως σκόπιμα φαίνεται να εναποτίθεται από την Γ.Γ.Ν.Γ. στην ίδια την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Πιο συγκεκριμένα η Γκίονα αναφέρει:

«Παρουσιάστηκε η ευκαιρία, και... θέλοντας να δημιουργήσουμε ένα κρατικό πρόγραμμα καταπολέμησης των διακρίσεων βάση σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου... και εκεί απευθύνθηκα στην κοινότητα. Η πρώτη συνάντηση ήταν τότε με την [...] με την οποία είχαμε μία [...] στενή σχέση, όχι φίλοι, αλλά πολύ καλή σχέση, [...] και έπεσαν διάφορες ιδέες. Έγινε έτσι συνάντηση με εκπροσώπους της κοινότητας, που ανέλαβε η [...] να τους καλέσει όλους [...] Και με τους εκπροσώπους των συλλογικοτήτων της κοινότητας, οργανώσεις της εποχής, συμφωνήσαμε στο ποια θα είναι τα δύο σκέλη του προγράμματος, το ένα θα είναι η γραμμή, και το άλλο θα είναι η πρώτη καμπάνια καταπολέμησης διακρίσεων βάση σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, με όχημα την ομόφυλη συντροφικότητα».

Την καινοτομία αυτής της πρωτοβουλίας της Γ.Γ.Ν.Γ., ιδιαίτερα αναφορικά με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα υπογραμμίζει και ο Παρνασσός: «είχε προσπαθήσει και είχε ξεκινήσει μία πρώτη επαφή με την κοινότητα με το «Ζούμε όπως και εσύ» [...] προσπάθησε να κάνει ένα άνοιγμα το οποίο δεν είχε γίνει ποτέ πριν». Αυτή η τομή ωστόσο, συνοδεύεται –ειδικά στα πρώτα της βήματα- με καχυποψία και σκεπτικισμό εκατέρωθεν. Πιο συγκεκριμένα η Γκίονα αναφέρει:

«υπήρχε αποδοχή, από ένα μέρος της κοινότητας, του εγχειρήματος, πάντα με επιφυλάξεις προφανώς... κατανοητό, δεκτό. Υπήρχε από ένα δεύτερο μία ουδέτερη στάση, και από ένα τρίο κομμάτι αρνητική στάση στο τι γίνεται... αυτά κάμφθηκαν, ευτυχώς, δεν είναι αυτό που χαρακτήρισε την συνεργασία. Ενώ με την υπηρεσία (σ.σ. εννοεί την Γ.Γ.Ν.Γ.) η δυσανεξία αυτή... σε ένα μέρος της υπηρεσίας παρέμεινε μέχρι το τέλος (σ.σ. μέχρι να αλλάξει η ηγεσία της Γ.Γ.Ν.Γ.)... φθίνουσα μεν, αλλά παρέμεινε».

Από τα παραπάνω, αποτυπώνεται ανάγλυφα το μοντέλο του Kingdon. Η συνάντηση των τριών ρευμάτων δημιούργησε το παράθυρο ευκαιρίας που επέτρεψε να εγκαθιδρυθεί στην κυβερνητική ατζέντα ένα κοινωνικό ζήτημα αόρατο έως τότε, και να αναληφθεί δράση από φορέα της κεντρικής διοίκησης του δημοσίου. Επιπλέον, για την παρουσίαση των εναλλακτικών πολιτικών, συγκροτήθηκε αδιαμεσολάβητα και ad hoc μία επιστημική κοινότητα από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών -πιο συγκεκριμένα από της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας- και διοικητικά στελέχη της Γ.Γ.Ν.Γ., η

οποία παρουσίασε υλοποιήσιμες εναλλακτικές. Έτσι, αυτό το παράθυρο ευκαιρίας, γίνεται όντως και ο σπόρος για την δημιουργία μίας καινοτόμου δημόσιας πολιτικής.

5.1.2 Η διαδικασία ως κύκλος δημόσιας πολιτική και ως πεδίο αντιπαράθεσης.

Στην παραπάνω περιγραφή της διαδικασίας που ακολουθήθηκε, μπορούν να εντοπιστούν και τα τρία πρώτα στάδια του κύκλου της δημόσιας πολιτικής. Παρατηρούμε αρχικά ότι συγκροτείται μία κυβερνητική ατζέντα που περιλαμβάνει σαφώς τα ανθρώπινα δικαιώματα, λαμβάνοντας υπόψιν και τις ανάγκες της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας -λόγω των προσωπικών ενδιαφερόντων των ανθρώπων που βρίσκονται σε σημαντικούς ρόλους της δημόσιας διοίκησης. Έπειτα παρατηρούμε τα δύο επόμενα στάδια του κύκλου της δημόσιας πολιτικής, αυτός της διαμόρφωσης και εν τέλει της λήψης της απόφασης, τα οποία πραγματώνονται μέσω της ζύμωσης με τους εκπροσώπους της ίδιας της κοινότητας.

Οι αφηγήσεις των ανθρώπων που ενεπλάκησαν σε αυτά τα δύο στάδια όμως αποκαλύπτουν και μία ακόμα διάσταση της διαδικασίας, αυτήν της διεκδίκησης μίας καίριας και ουσιαστικής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, ο Παρνασσός αναφέρει, σχετικά με τις πρώτες συναντήσεις ζύμωσης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με την Γ.Γ.Ν.Γ., την πιο συγκεκριμένη στοχοθεσία και τις προτεινόμενες δράσεις:

«Ο τρόπος με τον οποίο πήγε να γίνει από την αρχή ήταν κάπως πρόχειρος. [...] Δεν μου ήταν καθόλου σαφές του τι πάνε να κάνουνε τώρα και δεν μου ήταν καθόλου σαφές και τι ελευθερία θα είχαμε μέσα σε αυτό (σ.σ. οι ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις που θα εμπλέκονταν στο εγχείρημα). [...] Δηλαδή, γίνεται μία γραμμή, ποιοι θα την στελεχώσουν αυτή την γραμμή; [...] Ήταν να στελεχωθεί η γραμμή από ανθρώπους που κάπως τους ξέραμε, ή από υπαλλήλους του δήμου; [...] Μπορούμε να το κάνουμε σωστά, ή θα γίνει με έναν τρόπο που θα είναι προβληματικός;»

Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να λάβουμε υπόψιν τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινημάτων, καθώς εντοπίζεται η ανάδυση μίας σύγκρουσης μεταξύ του κοινωνικού κινήματος και της πολιτείας, και η οποία εδράζεται στην ιστορική σχέση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με τους επαγγελματίες και τους φορείς της ψυχικής υγείας. Παρά την υψηλή δεκτικότητα πολιτικής και αποτελέσματος που φαίνεται να επιδεικνύει το πολιτικό σύστημα στην συγκεκριμένη συγκυρία, το διακύβευμα του «να το κάνουμε σωστά» και να μην τραυματιστεί περαιτέρω η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα από μία ακόμα υπηρεσία ψυχικής υγείας αποτελεί εν δυνάμει πεδίο αντιπαράθεσης. Αυτή

η εν δυνάμει αντιπαράθεση για το συγκεκριμένο ζήτημα εντοπίζεται και σε άλλα σημεία κατά την συνδιαλλαγή με δημόσιους φορείς, όπως θα φανεί και στην συνέχεια.

5.1.3 Η άδοξη -αλλά προσωρινή- λήξη του εγχειρήματος: μία περίπτωση συστημικής/κρατικής και έμμεσης ομοφοβίας;

Το μοντέλο του Kingdon επαληθεύεται και για την διάρκεια του παραθύρου ευκαιρίας, όταν το κυβερνών κόμμα το διαδέχθηκε μία κυβέρνηση με πιο συντηρητικά χαρακτηριστικά, σε μία περίοδο οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής αναταραχής, τον Ιούλιο του 2012. Η αλλαγή αυτή σήμαινε και την αλλαγή των προσώπων σε καίριες θέσεις της Γ.Γ.Ν.Γ., αλλά και την αλλαγή της πολιτικής κατεύθυνσης σε ζητήματα όπως ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συνεπώς, γίνεται αντιληπτό ότι τα ρεύματα των προβλημάτων και της πολιτικής έπαψαν να τέμνονται. Επιπλέον από την οπτική της θεωρίας των κοινωνικών κινημάτων παρατηρούμε ότι έπαψαν να υφίστανται την δεδομένη χρονική στιγμή σύμμαχοι με επιρροή, μία ένδειξη της θετικής δομής παραθύρου ευκαιρίας.

Οι επικείμενες αλλαγές της πολιτικής ηγεσίας φαίνεται να προκαλούν ανησυχία και στα εμπλεκόμενα μέρη, η οποία, εκ του αποτελέσματος, δικαιώνεται. Πιο συγκεκριμένα Γιακουμής αναφέρει: «Από όσο γνωρίζω, με το που έγινε η έναρξη του προγράμματος, του 1528, ο [Γενικός Γραμματέας Νέας Γενιάς] παύθηκε από τα καθήκοντά του και λίγο... η λέξη που χρησιμοποιούν νομίζω είναι «το θάψανε» [...] και φυσικά δεν συνεχίστηκε», ενώ η εμπειρία του Παρνασσού σκιαγραφεί την υφιστάμενη ανησυχία: «...υπογράφηκε η σύμβαση μέσα Ιουλίου³⁷ και ξεκινάει η γραμμή από 1η Αυγούστου, και δεν θέλαμε να το καθυστερήσουμε από 1η Σεπτέμβρη, γιατί φοβόμασταν για το τι μπορούσε να γίνει.»

Ανάγλυφα αποτυπώνονται οι επιπτώσεις των αλλαγών της πολιτικής κατεύθυνσης από τον Παρνασσό, σε μία σχέση που φαίνεται να διέπεται πλέον από εχθρότητα:

«και τέλος πάντων, η Γ.Γ. αυτό που έκανε είναι ότι πάγωσε κάθε ενέργεια διαφήμισης της γραμμής [...] η εκταμίευση της χρηματοδότησης θα γινόταν σε 3 δόσεις, 20-20-10, τις τελευταίες 10 χιλιάδες δεν μας τις έδωσαν ποτέ –Με ποια δικαιολογία δεν εκταμίευσαν τα χρήματα; –Με καμία δικαιολογία, απλά δεν μας τα έδωσαν ποτέ. Και ήταν και μία άλλη εποχή που αισθανόμασταν ότι δεν μπορούμε να τα διεκδικήσουμε».

³⁷ Σ.Σ. Ιούλιο του 2012, ανάμεσα στην ΟΛΚΕ και την Γ.Γ.Ν.Γ. για την υλοποίηση της Γραμμής Ψυχολογικής Υποστήριξης 1528.

Τους τρόπους με τους οποίους αυτή η εχθρότητα μπορεί να πάρει μορφή περιγράφει η Σύρμω, αναφερόμενη στη συνθήκη που επικρατεί εν έτη 2023:

«Το μεγάλο πρόβλημα στον συγκεκριμένο τομέα [...] είναι, δύσκολα ένας δημόσιος λειτουργός, από οποιαδήποτε θέση, θα καταφερθεί εναντίον ενός τέτοιου ζητήματος, [...] γιατί δεν είναι πολιτικά ορθό πλέον. Αυτό που μπορεί να κάνει, ενδεχομένως, θα προσπαθήσει να το καθυστερήσει, θα προσπαθήσει να μην το στηρίξει, υπάρχουν πάρα πολύ τρόποι να το σαμποτάρεις κάτι τέτοιο. [...] Μακάρι αυτά τα πράγματα να ήταν καθαρά. [...] Οι άνθρωποι που λένε όλα καλά και διαφωνούν σε κλειστές πόρτες... είναι πολλοί αυτοί. [...] Μπορεί να μην πηγαίνει να καθαρίσει, μπορεί να μην υπογράψει την άδεια για το κτίριο γρήγορα, μπορεί η επιτροπή που προσλαμβάνει για ένα πράγμα [...] και βαθμολογεί και μοριοδοτεί, να μην βάλει στο τρανς άτομο υψηλή βαθμολογία, ενώ πληροί τα κριτήρια. Υπάρχουν πολλοί έμμεσοι τρόποι για να μπλοκάρεις και να σαμποτάρεις κάτι, με έμμεση ομοφοβία».

Η εμπειρία του Παρνασσού από την συνεργασία της ΟΛΚΕ με την Γ.Γ.Ν.Γ το 2012-2013 ενισχύει την παραπάνω διαπίστωση, αναφορικά με την δυστοκία –έως και απροκάλυπτη εχθρότητα- της κρατικής υπηρεσίες εκείνη την περίοδο: αναφέρει την δυσκολία πρόσβασης στον παραχωρημένο χώρο λόγω της δυστοκίας της Γ.Γ.Ν.Γ., το γεγονός ότι η Γ.Γ.Ν.Γ δεν ενέκρινε καμία ενέργεια σχετικά με οτιδήποτε –όπως για διαφήμιση ή συμμετοχή σε επιστημονικά συνέδρια-, τον φόβο για την διακοπή της χρηματοδότησης σε περίπτωση που η ΟΛΚΕ προχωρούσε σε μονομερή ενέργεια («ήταν ένας πολύ ενδιαφέρον και ιδιότυπος εκβιασμός»), ενώ υπήρχε δυσπιστία της Γ.Γ.Ν.Γ. ακόμα και ως προς την τιμιότητα και αξιοπρέπεια των υπαλλήλων της ΟΛΚΕ που θα στελέχωναν την γραμμή:

«δεν υπήρχαν ούτε υπολογιστές [...] βρίσκουμε με τα χίλια ζόρια κάποιους υπολογιστές, και έρχονται από τις διοικητικές υπηρεσίες της Γραμματείας και μου λένε «και τι θα γίνει αν θα τους πάρουνε;». Τα παλιά τα desktop με τις μεγάλες τις οθόνες, τις μπαμπάτσικες τις τετράγωνες, και τους πύργους με τα windows XP! Που ήταν απαρχαιωμένοι ακόμα και για εκείνη την εποχή! [...] Ε, του λέω, «αν τους κλέψουν οι υπάλληλοι μας, θα έρθω εγώ προσωπικά να τους πληρώσω»... δεν τους κλέψανε (ειρωνικός τόνος) ».

Στην ερώτηση για το αν ο Παρνασσός εντοπίζει άμεση - απροκάλυπτη ομοφοβία σε αυτή τη στάση της Γ.Γ.Ν.Γ. απαντά:

«Ήταν όλο πνιγμένο στην γραφειοκρατία... δεν θυμάμαι αν ήταν απροκάλυπτη, αν τα έβλεπα τώρα [...] θα μπορούσα να εντοπίσω... αλλά τότε προσπαθούσαμε να επιβλέψουμε την γραφειοκρατία, την καταλαβαίναμε όμως την ομοφοβία και την τρανσφοβία [...] Διοικητικά ήταν μία κόλαση».

Ακόμα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ενδεικτικό της ποιότητας της συνεργασίας της την Γ.Γ.Ν.Γ., ο τρόπος με τον οποίο έκλεισε, όπως την αφηγείται ο Παρνασσός:

«Η Γραμμή ξεκίνησε 1η Αυγούστου του '12, θα έπρεπε κανονικά να κρατήσει μέχρι τις 31 Ιουλίου του '13. Ο Γενικός Γραμματέας, εκμεταλλευόμενος το γεγονός ότι η σύμβαση υπογράφηκε μέσα Ιουλίου, αποφάσισε ότι ο χρόνος λειτουργίας ήταν από την υπογραφή της σύμβασης. Και μία μέρα στα μέσα Ιουλίου, πήγαν οι ψυχολόγοι στο γραφείο, και το γραφείο ήταν κλειδωμένο... Για 15 μέρες... Δεν άντεξε... 15 μέρες είχε μέχρι την λήξη της σύμβασης, την τυπική».

Από τις παραπάνω αφηγήσεις αναδεικνύεται και η σημασία της στάσης της πολιτικής ηγεσίας και της κατεύθυνσης που έχει συνολικά μία κρατική υπηρεσία, σχετικά με τους βαθμούς δεκτικότητας. Στο συγκεκριμένο αφήγημα παρατηρούμε εντός τριών ετών (2011-2013) την μετάλλαξη της προσέγγισης της Γ.Γ.Ν.Γ. αναφορικά με την δημόσια πολιτική σχετικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα. Η προσέγγιση αρχικά χαρακτηριζόταν από υψηλή δεκτικότητα σε όλα τα επίπεδα, πραγματοποιώντας τομές στον τρόπο με τον οποίο προσέγγισε ένα κοινωνικό ζήτημα. Στη συνέχεια η στάση μεταβλήθηκε σε μία εχθρική προς την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα (και πιο συγκεκριμένα την οργάνωση με την οποία συνεργαζόταν). Ακόμα, διέκοψε βίαια και τον κύκλο της δημόσιας πολιτικής, χωρίς να πραγματοποιηθεί ποτέ το στάδιο της αξιολόγησης και επιλέγοντας έκτοτε (έως σήμερα) την αδράνεια ως δράση της κεντρικής διοίκησης για το ζήτημα της υποστήριξης της ψυχικής υγείας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.

Τέλος, δεν είναι αμελητέα η πιθανή επίδραση της στάσης της πολιτείας στις μελλοντικές συνεργασίες με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, καθώς, όπως ανέφερε ο Παρνασσός σε σχετική ερώτηση: «είμαστε πολύ πιο προσεκτικοί, δεν θέλουμε τίποτα από το δημόσιο που θα μας αφήσει έκθετους».

5.2 Ανάλυση δράσης από την κοινωνία των πολιτών και ο ρόλος του κράτους

5.2.1 Πρωτοβουλία ανάλυσης δράσης από την κοινωνία των πολιτών.

Το κενό που δημιουργείται από την λήξη του προγράμματος Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης 1528 και της εκστρατείας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης «Ζούμε όπως και εσύ», αναλαμβάνει να το καλύψει μία σύμπραξη τεσσάρων οργανώσεων που προέρχονται από ή συνεργάζονται στενά με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Η Γκίονα πιο συγκεκριμένα αναφέρει:

«τέλη του '14 [...] επανέρχομαι στα της κοινωνίας των πολιτών και σε στενή συνεργασία και επαφή με τις ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις... και επανέρχεται και η ιδέα της αναβίωσης της λειτουργίας της γραμμής... γιατί ήταν από αυτά που με είχαν στεναχωρήσει πολύ (σ.σ το κλείσιμο της γραμμής)... πέρα από ότι ήταν σε ένα βαθμό και ένα προσωπικό στοίχημα, ήταν κρίμα γιατί πραγματικά φάνηκε και η ανάγκη. [...] Υπήρχε κόσμος ο οποίος ο οποίος είχε ανάγκη αυτή τη γραμμή, και οι πιο ευάλωτοι της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας.[...] Οπότε πήρα την πρωτοβουλία και συναντηθήκαμε [...] ουσιαστικά άνθρωποι με τους οποίους είχα εγώ μία πιο στενή επαφή, και εκπροσωπούσαν έτσι και κάποιες οργανώσεις της κοινότητας.»

Η Λαυρεντία περιγράφει συνοπτικά την αίσθηση των πρώτων συναντήσεων για την ανασύσταση της γραμμής τηλεφωνικής υποστήριξης:

«Δεν θυμάμαι με ποια αφορμή... αλλά τα είχαμε πει σε κάποιες συναντήσεις έτσι κοινές, ήταν η ΟΛΚΕ, το Athens Pride, το Thessaloniki Pride και η Θετική Φωνή... και γενικά είχαμε έτσι ένα πολύ καλό επίπεδο συνεννόησης... πάλι, η πρωτοβουλία ήταν του [...] για να μαζευτούμε και να δοκιμάσουμε ουσιαστικά να ξαναρχίσουμε την γραμμή»

Χρησιμοποιώντας την θεωρία των κοινωνικών κινημάτων, μπορεί να εντοπιστεί σε αυτό το σημείο η ζύμωση μεταξύ διαφορετικών μερών του κινήματος, η συνεργασία για την επίτευξη των στόχων –εν προκειμένω η υποστήριξη μέρους της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Ένα ακόμα σημείο που συνάδει με την θεωρία των κινημάτων και αναδείχθηκε τόσο από τις συνεντεύξεις, όσο και από τα τεκμήρια, αφορά την ηγεσία του Έργου. Πιο συγκεκριμένα, από το 2015 που επανήλθε η λειτουργία του Έργου, οι οργανώσεις που συμμετέχουν στην σύμπραξη αναλαμβάνουν εκ περιτροπής την ευθύνη απέναντι στους χρηματοδότες, χωρίς να επιβάλλεται μία οργάνωση σε μόνιμη ηγετική θέση έναντι των υπολοίπων.

Ακόμα, όλα τα σχετικά συνεντευξιαζόμενα άτομα αναφέρουν μία ακόμα ενδιαφέρουσα πτυχή, η οποία διαφαίνεται και στην παραπάνω αφήγηση της Γκιάνας, αλλά αναδεικνύεται και στη συνέχεια. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι, παρ' ότι ενεπλάκησαν στο εγχείρημα και με την ιδιότητα εκπροσώπου της εκάστοτε οργάνωσης, εν τέλει αποτελεί περισσότερο μία προσωπική εμπλοκή και λιγότερο εμπλοκή του συνόλου της κάθε οργάνωσης. Η Λαυρεντία πιο συγκεκριμένα, αναφέρει: «Για να είμαστε ειλικρινείς, δεν το κάνανε ποτέ οι οργανώσεις αυτό, το κάνανε άτομα από τις οργανώσεις. Δεν υπήρχε ποτέ κεντρική εμπλοκή από τις οργανώσεις, πέρα από τα πρώτα χρόνια, από κάποια άτομα της ΟΛΚΕ». Ακόμα, ο Παρνασσός περιγράφει: «Στη βάση τους οι οργανώσεις δεν ασχολήθηκαν με αυτό, ενώ ζητούσαμε και

ανθρώπους από τις οργανώσεις με κάποιο τρόπο να συνεισφέρουν, δεν εμπλέκονταν ποτέ. Κάπως έμεινε αυτό στη διοικούσα, με την παρούσα της μορφή».

Αυτός ο τρόπος λειτουργίας, -η εξασφάλιση δηλ. της αυτονομίας της Έργου- σύμφωνα με την Λαυρεντία, αναγράφεται καθαρά και στον εσωτερικό κανονισμό της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου»³⁸, ως δικλείδα ασφαλείας. Ακόμα αναφέρει ως λογικότερο μελλοντικό σενάριο την δημιουργία μίας ξεχωριστής οργάνωσης με αντικείμενο την συγκεκριμένη υπηρεσία ψυχικής υγείας. Ωστόσο σημειώνει ότι υπάρχουν ζητήματα βιωσιμότητας σε αυτή τη περίπτωση, καθώς για μία νεοσύστατη οργάνωση αυξάνει η δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση. Επιπλέον, ο Παρνασσός προσθέτει ως παράγοντα της ανάγκης για αυτονομία της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου», την δυνατότητα να μπορεί να διατηρεί τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της κοινοτικής υπηρεσίας ψυχικής υγείας, ο οποίος μπορεί να χρειάζεται να διαφοροποιείται από τις πολιτικές των οργανώσεων που απαρτίζουν την σύμπραξη.

5.2.2 Ο ρόλος του Δημόσιου Τομέα.

Μία σημαντική διαφορά που παρατηρείται στη δεύτερη φάση του εγχειρήματος της γραμμής τηλεφωνικής υποστήριξης είναι ο ρόλος του δημόσιου τομέα στην δημιουργία και υλοποίηση του Έργου. Το αρχικό εγχείρημα είχε χαρακτήρα δημόσιας πολιτικής που σχεδιάστηκε από έναν φορέα της Κεντρικής Διοίκησης σε συνεργασία με την κοινότητα στην οποία απευθυνόταν, και υλοποιήθηκε με δαπάνες από τον κρατικό προϋπολογισμό. Η αναβίωση ωστόσο της Γραμμής, πραγματοποιείται από την κοινωνία των πολιτών πλέον –από τα ίδια τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και τις οργανώσεις τους. Τόσο από τις αφηγήσεις των συνεντευξιζόμενων ατόμων, όσο και από τα τεκμήρια, δεν προκύπτει ξανά η εμπλοκή της Κεντρικής Διοίκησης, με μόνη εξαίρεση την κίνηση του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων να θέσει υπό την Αιγίδα του το Έργο. Ωστόσο, ο Παρνασσός αναφέρει ένα ακόμα σημαντικό θέμα για το οποίο απευθύνθηκαν στην Γενική Κυβέρνηση και τις υπηρεσίες της, στην αρχή της επαναλειτουργίας της Γραμμής:

«Το 1528 μας το πήρε το Δημόσιο, δεν μας το έδωσε ποτέ πίσω, το τετραπήφιο. Το πενταπήφιο μας κοστίζει περίπου 500€ το δίμηνο, το τετραπήφιο θα ήταν δωρεάν. Το Δημόσιο δεν μας το έδωσε ποτέ πίσω, το ζητήσαμε και από τον ΣΥΡΙΖΑ. Η κυβέρνηση επίσης αρνήθηκε να μεσολαβήσει, να γλιτώσουμε αυτό

³⁸ Η ερευνήτρια δεν είχε πρόσβαση στο συγκεκριμένο έγγραφο για να το μελετήσει.

το πάγιο, το οποίο το πληρώνουμε, ακόμα και όταν η γραμμή δεν λειτουργεί, για να μην το χάσουμε το 11528».³⁹

Ίσως θα πρέπει να σημειωθεί ότι επιχειρήθηκε τόσο η συνεργασία με την Κεντρική Διοίκηση, όσο και με οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού. Οι ισχνές αφηγήσεις αναφορικά με αυτό το ζήτημα, τοποθετούν το σημείο πρόσβασης στην δημόσια διοίκηση στην αξιοποίηση των προσωπικών σχέσεων των συντελεστών της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου». Οι προσπάθειες αυτές δεν απέδωσαν, και, καθώς πρόκειται για ένα εγχείρημα που δεν υλοποιήθηκε, αποτελεί μεγαλύτερη πρόκληση να εξακριβωθούν οι λόγοι. Ωστόσο, οι περιγραφές από τις αφηγήσεις των συνεντευξιζόμενων ατόμων αναφέρουν ως πιθανούς λόγους πολιτικά κίνητρα και την έλλειψη πολιτικής βούλησης, την καθυστέρηση απάντησης από πλευράς των οργανώσεων της κοινότητας, και, εν τέλει, μία πρόταση -από την πολιτεία- υλοποίησης μίας δράσης δημόσιας πολιτικής, η οποία απορρίφθηκε από τις οργανώσεις ως μη ρεαλιστική, και με υψηλό ρίσκο να αποτύχει, ή ακόμα και να προκαλέσει ζημία στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

Παρά την αναφερόμενη δυστοκία της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης β' βαθμού να πλαισιώσουν το εγχείρημα, κρίσιμη φαίνεται να είναι εμπλοκή στο έργο από οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης, και πιο συγκεκριμένα, η υποστήριξη από τον Δήμο Αθηναίων, από περίπου το 2017 και έπειτα. Ο Λιάκος αναφέρει:

«Εμείς είχαμε στο μυαλό μας το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών του Δήμου της Βαρκελώνης, το οποίο είχε ένα τεράστιο κτίριο, και στο κτίριο αυτό υπήρχαν υπηρεσίες, πρώτον προς τις κοινότητες, αλλά και δεύτερον προς τις ΜΚΟ, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών οι οποίες είχαν ανάγκη. Ήταν ένα κέντρο το οποίο στήριζε ο δήμος με πολλά λεφτά, είχε LGBT τα πάντα –τα πάντα, καμία σχέση [...] Η ιδέα όμως, η έμπνευση ήταν αυτή, [...] να διαμορφωθεί το «Σπίτι των Κοινοτήτων». [...] Σε μία από αυτές τις συζητήσεις και διαδικασίες ήρθαν τα παιδιά, και είπαν ότι ψάχνουν χώρο να στεγάσουν την γραμμή. Επειδή αυτή ήταν η λογική, να είναι ζωντανό και να υποδέχεται δράσεις που σχετίζονται με την δουλειά μας και θα μπορούσαν να ανοίξουν το πεδίο της συζήτησης [...] (σ.σ. μέρος του χώρου) το κάναμε δωρεάν παραχώρηση στο 11528 »

Σε αυτό το σημείο μπορούν να εντοπιστούν δύο βασικά σημεία, αναφορικά με την πολιτική του συγκεκριμένου δήμου. Αρχικά, αναδεικνύεται μία άτυπη μεταφορά πολιτικής και καλών πρακτικών, σχετικά με την κοινοτική προσέγγιση της δράσης ενός

³⁹ Δεν είναι καθίσταται σαφές στην ερευνήτρια πώς θα μπορούσε η κυβέρνηση να μεσολαβήσει για το ζήτημα αυτό, ωστόσο διαφαίνεται ότι υπήρξε κάποιου είδους διαπραγμάτευση, η οποία δεν ευδοκίμησε.

δήμου, μέσω της έμπνευσης που αποτέλεσε ένας άλλος δήμος του εξωτερικού. Παρ' ότι δεν ήταν δυνατό να εφαρμοστεί –και ίσως δεν ήταν ποτέ ο σκοπός να εφαρμοστεί– κατ' αναλογία, αποτέλεσε ένα εφαλτήριο για τον δήμο της Αθήνας να πειραματιστεί με καινοτόμες, εναλλακτικές πολιτικές (ο Λιάκος αναφέρει χαρακτηριστικά «υπήρχε μία έμπνευση, και βάση αυτής της έμπνευσης κάναμε διάφορα «παλαβά» πράγματα, για τα δεδομένα ενός δήμου»).

Το δεύτερο σημείο που εντοπίζεται στην παραπάνω τοποθέτηση είναι ξανά το μοντέλο των τριών ρευμάτων του Kingdon, αυτή τη φορά στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το πρώτο ρεύμα –των προβλημάτων– ενσαρκώνεται αυτή τη φορά από την ίδια την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, αναδεικνύοντας το ζήτημα της έλλειψης στέγης μίας σημαντικής –για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα– υπηρεσίας. Το δεύτερο, της πολιτικής, αποκρυσταλλώνεται στην κοινοτική προσέγγιση που είχε ο Δήμος Αθηναίων εκείνη την περίοδο, και την επιθυμία του να πλαισιώσει τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Το τρίτο ρεύμα προέρχεται –των εναλλακτικών– αναδύεται από την προαναφερθείσα έμπνευση. Η συνάντηση αυτών των τριών, και διάθεση για ανάληψη δράσης, αποτέλεσε το έδαφος πάνω στο οποίο παρουσιάστηκε και αξιοποιήθηκε ένα παράθυρο ευκαιρίας.

Ωστόσο και στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης, εντοπίζεται η ευθραυστότητα της ισορροπίας των τριών ρευμάτων, που διαγράφηκε καθαρά και στην εμπειρία σχετικά με την συνεργασία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας με την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Πιο συγκεκριμένα ο Λιάκος αναφέρει:

«πάρα πολλά από τα πράγματα που κάναμε ήταν ad hoc [...] καλύπτεται από πολιτική βούληση, δεν καλύπτεται ενδεχομένως από κανονιστικό πλαίσιο, που δεν υπήρχε... το κενό του κανονιστικού πλαισίου καλύπτεται από πολιτική βούληση [...] –πώς μπορείς να διασφαλίσεις ότι αυτό;... -δεν μπορείς. Δεν μπορείς να το διασφαλίσεις, το μόνο που μπορείς να εύχεσαι είναι ότι η επόμενη δημοτική αρχή θα έχει μία παρόμοια πολιτική βούληση και θα καταλάβει το όφελος και το impact (σ.σ. αντίκτυπο) αυτής της επιλογής, και πόσο χρήσιμη ήταν, και τι πρόσφερε στον Δήμο».

Η Σύρμω ωστόσο, για το ίδιο ερώτημα, παρουσιάζει μία πιο σύνθετη εικόνα:

«Εξαρτάται, υπάρχουν μηχανισμοί διασφάλισης ανάλογα με το σε τι βασίζεται η συγκεκριμένη πολιτική/κοινωνική δράση. [...] Είναι δράσεις οι οποίες βασίζονται σε ΕΣΠΑ, είναι δράσεις οι οποίες έχουν θεσμοθετηθεί και ξεκινήσει και έχουν έρθει άνθρωποι και έχουν γίνει οι συμβάσεις, είναι δράσεις που χρειάζεται να ξεκινήσει η ανεύρεση χρηματοδότησης, κοκ. [...] Δράση που η χρηματοδότηση δεν θα ερχόταν από εξωγενείς παράγοντες, [...], θα ήταν από τον δήμο [...] ο προϋπολογισμός του Δήμου όμως, δεν μπορεί κάποιος να δεσμεύσει την επόμενη χρονιά, και το πώς θα γινόταν ακριβώς... είναι θέμα της αντιδημαρχίας».

Παρά την διαφοροποίηση αυτή, μεταξύ εξωγενών πηγών χρηματοδότησης και ορισμού του προϋπολογισμού του δήμου, επιβεβαιώνει και η ίδια την δυσκολία του Δημοσίου: «Δυστυχώς υπάρχουν ενέργειες που είναι αποσπασματικές [...], έγκειται στο ποιος συγκεκριμένος άνθρωπος θα ενδιαφερθεί πολύ για ένα πράγμα... Όλα αυτά τα πράγματα υπήρχαν στον Δήμο πολλά χρόνια, δεν έγιναν τώρα, σαν αντικείμενα και σαν ζητούμενα... το αν θα είναι προτεραιότητα...»

Σε αντίθεση με την εμπειρία συνεργασίας της ΟΛΚΕ με την Γ.Γ.Ν.Γ., η συνύπαρξη του Έργου της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου» με τις υπηρεσίες του Δήμου στο ίδιο κτίριο, αλλά και συνολικά η συνεργασία μεταξύ των φορέων, φαίνεται να διακρίνεται από ομαλότητα. Αμφότερες πλευρές αναγνωρίζουν τις δυσκολίες που μπορεί να έχει η εμπλοκή ενός δημόσιου φορέα όπως της τοπικής αυτοδιοίκησης σε ένα τέτοιο εγχείρημα, αναφέροντας την γραφειοκρατία και την αργή ανταπόκριση ως κυρίαρχες, ωστόσο το σύνολο της συνδιαλλαγής χαρακτηρίζεται με θετικό πρόσημο. Ακόμα, η Σύρμω και ο Λιάκος αναφέρουν την ύπαρξη ομοφοβικών στάσεων και αντιλήψεων ανάμεσα στους υπαλλήλους του δήμου, που μπορεί να έχουν επίπτωση στην εξέλιξη ενός έργου, αλλά εκτιμούν ότι η εκδήλωση αυτών των στάσεων αμβλύνεται με την αντίστοιχη στάση της πολιτικής ηγεσίας. Πιο γλαφυρά ωστόσο το έθεσε ο Γιακουμής: «Σίγουρα υπήρχαν γκρίνιες, μιλάμε για μία παράταξη πολύ συντηρητική.... Αλλά άμα έχεις τον Δήμαρχο με το μέρος σου!... κάποια πράγματα είναι αποφάσεις Δημάρχου...»

Ένας τελευταίος τρόπος συνεισφοράς του δημοσίου στο συγκεκριμένο εγχείρημα αναδεικνύεται η επίσημη και ανοιχτή υποστήριξη του Δήμου Αθηναίων, της Περιφέρειας Αττικής, όπως επίσης και η Αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας για τα σχολικά έτη 2015-2016 και 2016-2017. Η υποστήριξη αυτή αναγράφεται καθαρά στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας και -σύμφωνα με όλα τα συνεντευξιαζόμενα άτομα που εμπλέκονται στο εγχείρημα- έχει αποδειχθεί πολύτιμη. Την αποτιμούν ως ένα παράγοντα που προσδίδει κύρος στην υπηρεσία, και κατ' επέκτασιν, συμβάλλει στην καλλιέργεια της εμπιστοσύνης της κοινωνίας προς την Γραμμή «11528-Δίπλα Σου». Αυτή η συνέπεια αποκρυσταλλώνεται τόσο στην επαφή των πολιτών με την υπηρεσία, όσο και άλλων φορέων, όπως σχολικών μονάδων που αναζητούν υποστήριξη σε ζητήματα σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.

Αναφορικά με την περαιτέρω εμπλοκή του δημοσίου στην υπηρεσία, και πώς θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, αναδύθηκε μία κοινή συνισταμένη από τα άτομα

της κοινότητας, η οποία ήταν φανερή ήδη από τις απαρχές αυτού του εγχειρήματος: παρ' ότι η ανάγκη για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας είναι έκδηλη και η υποστήριξη του δημοσίου απαραίτητη, αποτελούν αδιαπραγμάτευτες προϋποθέσεις η αυτενέργεια και αυτονομία της υπηρεσίας, και η ανάληψη της επιστημονικής ευθύνης από άτομα ή φορείς της κοινότητας. Ο Παρνασσός λέει χαρακτηριστικά: «Είναι ένα κοινοτικό έργο. Μας ενδιαφέρει να έχουμε την επιστημονική ευθύνη; Ναι! *(έμφαση)* Μας ενδιαφέρει να το κάνουμε μόνο μας; Όχι απαραίτητα», ενώ ο Γιακουμής αναφέρει ευθέως την δυσπιστία του για το ελληνικό κράτος: «σε βοηθά στη βιωσιμότητα σου το κράτος, αλλά το να το λειτουργήσει το κράτος... δεν ξέρω αργότερα, γιατί μιλάμε για το ελληνικό κράτος, δεν ξέρω πώς θα διασφαλίσω την ποιότητα παροχής υπηρεσιών...».

5.2.3 Ο Ρόλος της Ιδιωτικής Πρωτοβουλίας.

5.2.3.1 Η εμπειρία των Κοινωφελή Ιδρυμάτων.

Καταλυτικό ρόλο στην επανεκκίνηση του εγχειρήματος το 2015, διαδραμάτισε η χρηματοδότηση της πρότασης για την Γραμμή Τηλεφωνικής Υποστήριξης «11528 – Δίπλα Σου» και την καμπάνια για την ομόφυλη συντροφικότητα από το μη κερδοσκοπικό σωματείο «αλληλεγγύη – SolidarityNow». Η πρόταση ονομαζόταν «Πρόγραμμα καταπολέμησης των διακρίσεων βάσει του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου: πρόληψη και παρέμβαση», και όπως αναφέρει η Γκιόνα «το ξαναέπιασε ακριβώς από εκεί που το είχαμε αφήσει το '13, με την γραμμή υποστήριξης και την καμπάνια ευαισθητοποίησης». Όλα τα συνεντευξιαζόμενα άτομα περιγράφουν την συγκεκριμένη πρόταση ως πλήρη, με επαρκή χρηματοδότηση για την υλοποίηση του έργου, αλλά και για την προώθησή του και την επικοινωνία του στην κοινωνία.

Σύμφωνα με την Τζέλα, η χρηματοδότηση ΛΟΑΤΚΙ+ προτάσεων ήταν στις προτεραιότητες της οργάνωσης εκείνη την περίοδο, καθώς, όπως αναφέρει, αφενός ένας από τους στόχους αποτελούσε η ενίσχυση των «μικρών» οργανώσεων της Ελλάδας, αφετέρου, η Ελλάδα ως πλαίσιο συνολικά, δεν υποστηρίζει ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις. Την έλλειψη χρηματοδοτικής υποστήριξης σε ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεις εντοπίζουν και άλλα συνεντευξιαζόμενα άτομα. Συγκεκριμένα η Μπήλιω αναφέρει: «Το βλέπανε πιο επικοινωνιακά και ευκαιριακά: «είναι της μόδας τα LGBT, ας το κάνουμε και εμείς!», αλλά όταν έβλεπαν τις δικές μας προτάσεις που ήταν λίγο πιο

τεκμηριωμένες και ολοκληρωμένες, έκαναν πίσω», ενώ η Γκίονα περιγράφει με απογοήτευση, την προσπάθεια ανεύρεσης χρηματοδότησης για την επανέναρξη του εγχειρήματος, το 2015:

«όταν συζητούσαμε για το σκέλος της γραμμής, [...] όταν έχει το πρόσημο της υποστήριξης των ευάλωτων, άρα και της φιλευσπλαχνίας, ή της ελεημοσύνης, της φιλανθρωπίας –το τραβάω λίγο, αλλά καταλαβαίνεις-, εκεί δεν υπήρχε ιδιαίτερη δυσκολία [...] έπρεπε να υποστηρίξεις μία πρόταση όπως έπρεπε να υποστηρίξεις οποιαδήποτε πρόταση στον συνομιλητή σου για χρηματοδότηση, δεν αισθανόσουν την διάκριση... όταν φτάναμε στο κομμάτι ότι πρέπει να εκπαιδεύσουμε την κοινωνία, πρέπει να αλλάξει στάση, πρέπει να μιλήσουμε για δικαιώματα, για ισότητα [...] και το όχημά μας θα είναι (έμφαση) η ομόφυλη συντροφικότητα, ήταν λες και μιλούσες με άλλους ανθρώπους. [...] οι αντιδράσεις ήταν τελείως διαφορετικές, από ειρωνικές μέχρι πολύ επιφυλακτικές, και τελικά αρνητικές. [...] Πλέον τα πράγματα έχουν αλλάξει, είναι καλύτερα. Έχουμε δρόμο ακόμα, αλλά είναι καλύτερα.»

Επιπλέον, σκιαγραφείται μία αντίθεση καθώς ένα τέτοιο εγχείρημα -ειδικά στην μορφή που το οραματίζονται οι οργανώσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας- απαιτεί μία χρηματοδότηση, η οποία συνήθως συγκαταλέγεται στις μεσαίες ή μεγάλες κατηγορίες ποσών που διαθέτουν τα κοινωφελή ιδρύματα και δεν είναι προσβάσιμη σε οργανώσεις με περιορισμένη εμπειρία διαχείρισης μεγάλων χρηματικών ποσών. Η Τζέλα αναφέρει σχετικά: «το τεχνικό κομμάτι έλεγε ότι δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί μία σύμπραξη, οπότε [...] όλο το eligibility assessment έγινε με βάση την ΟΛΚΕ [...] Το grant [...] που δινόταν σε μικρές οργανώσεις ήταν μέχρι 25.000. [...] η ΟΛΚΕ δεν πληρούσε κανένα κριτήριο.»

Η λύση σε αυτόν τον φαύλο κύκλο που περιγράφεται, φαίνεται να έρχεται μέσα από ένα από τα χαρακτηριστικά των κινημάτων: των πυκνών, τυπικών και άτυπων δικτύων. Η Γκίονα αναφέρει: «προσπαθήσαμε να χρησιμοποιήσουμε ότι δίκτυα έχουμε ήδη προς όφελος της Γραμμής». Αυτή φαίνεται να είναι και η ειδοποιός διαφορά στην περίπτωση της πρώτης χρηματοδότησης που έλαβε το εγχείρημα για την επαναλειτουργία του. Συγκεκριμένα, η Τζέλα αναφέρει, σχετικά με την επαφή με τον χρηματοδότη, ότι πραγματοποιήθηκε μέσω της δικτύωσης των οργανώσεων, και της σχέσης που είχε ήδη edραιωθεί μέσω συνεργασιών για άλλα έργα. Επιπλέον, η Μπήλιω, συνδέοντας το με την προαναφερθείσα δυσκολία για την χρηματοδότηση ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρημάτων, εκτιμά ότι «δεν είναι τυχαίο που όπου πηγαίναμε, πηγαίναμε με προσωπικές γνωριμίες [...] πάντα, όπου και να σου πω, ήταν πάντα ένας άνθρωπος από πίσω, ή φιλικά προσκείμενος προς την κοινότητα, ή μέλος της». Ακόμα, ιδιαίτερο

ενδιαφέρον παρουσιάζει, ο βαθμός στον οποίο έπρεπε να το στηρίξουν και τα υπεύθυνα άτομα του χρηματοδοτικού οργανισμού, προκειμένου να εγκριθεί η πρόταση, ιδιαίτερα στην περίοδο της επανέναρξης του εγχειρήματος. Πιο συγκεκριμένα, η Τζέλα περιγράφει:

«έπρεπε να ακολουθήσουμε ειδική διαδικασία [...] έπρεπε να βάλω προσωπική εγγύηση και να κάνω πολύ καλό assessment, για να μπορέσω να πείσω τον Γενικό Διευθυντή στη Νέα Υόρκη, ότι αυτός ο οργανισμός μπορεί να πάρει το super exception για να υλοποιήσει αυτό το grant [...] και το comment που πήρα είναι ότι «δεν πιστεύουμε ότι αυτός ο οργανισμός μπορεί να πάρει το “x amount”, αλλά σε εμπιστευόμαστε, γιατί έχεις κάνει καλές αξιολογήσεις σε προηγούμενους οργανισμούς.» Δηλ. ήταν personal granted favor, να περάσει αυτό. Είχαμε πανηγύρια όταν έγινε αυτό, και έπαιξε ρόλο το ότι ήταν LGBT+⁴⁰».

Τέλος, η δυστοκία που παρουσιάζεται αναφορικά με την χρηματοδότηση ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρημάτων, δεν φαίνεται να εξαλείφεται με την πάροδο του χρόνου, παρά την συνολική βελτίωση της συνθήκης, όπως αναφέρθηκε από την Γκιώνα, αλλά και την συσσώρευση τεχνογνωσίας και εμπειρίας διαχείρισης προγραμμάτων από πλευράς των οργανώσεων που συμπράττουν στο Έργο «11528 – Δίπλα Σου. Η περιγραφή της Μπήλιως για τις εμπειρίες της εξεύρεσης πόρων μεταγενέστερες του 2015 και της χρηματοδότησης από την οργάνωση «αλληλεγγύη-SolidarityNow», είναι γλαφυρή:

«Θυμάμαι έντονα ότι οι πιο σοβαροί φορείς στους οποίους απευθυνόμασταν μας βάζανε και πολλά βήματα μέχρι να μας εμπιστευτούν [...] ζητάγανε διαχειριστικές λειτουργίες των οργανώσεων, όταν ξέρω πολύ καλά, ότι σε άλλα έργα, που έχουν άλλο περιεχόμενο, μπορεί και να μην το ζητήσουν αυτό το πράγμα [...] Υπήρχε πάντα η αίσθηση ότι ζητούσαν έξτρα εχέγγυα [...] οι προτάσεις που κατεβάζαμε δε... [...] ως επιτροπή προσπαθούσαν να ζητάνε τα λιγότερα δυνατά, και ακόμα λιγότερα, για να φανεί οικονομικά ελκυστικό, και να μπορέσει τουλάχιστον να περάσει... και υπήρχαν φορές που δεν πέρναγε».

5.2.3.2 Χρηματοδοτήσεις στο πλαίσιο της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν αποτελεί στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας να ερευνήσει και να κατανοήσει εις βάθος τον τρόπο με τον οποίο οι κερδοσκοπικές εταιρείες και οργανισμοί συνδιαλέγονται με κοινωνικά ζητήματα. Ωστόσο, μέσα από την ερευνητική διεργασία αναδείχθηκαν και αυτοί οι οργανισμοί ως σημαντικοί

⁴⁰ Σ.Σ.: Αναφέρεται στην στοχοθεσία του οργανισμού να χρηματοδοτήσει ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρήματα, όπως περιεγράφηκε στην σελ.

δρώντες για την υλοποίηση του εγχειρήματος, καθώς, από το 2021 έως σήμερα είναι οι βασικοί χρηματοδότες της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου». Πιο συγκεκριμένα, ο κύριος χρηματοδότης είναι η πολυεθνική εταιρία Procter & Gamble, μέσω της διεθνούς καμπάνιας για την ορατότητα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας της Pantene⁴¹ «Hair Has No Gender»⁴². Σύμφωνα με τα συνεντευξιαζόμενα άτομα, η συγκεκριμένη ευκαιρία –της δημιουργίας δηλ. εθνικής καμπάνιας για την ελληνική ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, στο πλαίσιο της διεθνούς καμπάνιας, και ταυτόχρονα η χρηματοδότηση τα συγκεκριμένης υπηρεσίας της κοινότητας- προήλθε με την αξιοποίηση των διαπροσωπικών δικτύων των εμπλεκόμενων συντελεστών στο εγχείρημα.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν από τα συνεντευξιαζόμενα άτομα, το ποσό που διαθέτει η εταιρία για την λειτουργία της υπηρεσίας αποτελεί το ελάχιστο δυνατό για την λειτουργία στην μικρότερη δυνατή δυναμική της. Το ενδιαφέρον σημείο ωστόσο που εντοπίζεται στην συγκεκριμένη συνδιαλλαγή αφορά το ζήτημα της ορατότητας και της διεκδίκησης. Όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες υποενότητες, τόσο ο δημόσιος τομέας (ιδιαίτερα στις απαρχές του εγχειρήματος), όσο και η πλειοψηφία των κοινωφελών ιδρυμάτων διατηρούσαν επιφυλακτική έως αρνητική στάση αναφορικά με την ανάδειξη της ΛΟΑΤΚΙ+ ορατότητας. Αντιθέτως η Pantene, σύμφωνα με τις πληροφορίες που αντλήθηκαν από τις συνεντεύξεις και τα τεκμήρια, υλοποίησε καμπάνια αναφορικά με την αυτοέκφραση και τις ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες για δύο συνεχόμενες χρονιές. Οι ενέργειες αυτές περιλάμβαναν βίντεο με πρωταγωνιστές από την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, αγορά τηλεοπτικού χρόνου για την προβολή αυτών των σποτ σε ώρες υψηλής τηλεθέασης, διενέργεια συνεντεύξεων αναφορικά με τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα και την καμπάνια, προώθηση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κ.ά. Επιπλέον, το προωθητικό υλικό που δημιουργήθηκε είχε ελεγχθεί και από συντελεστές της Γραμμής «11528 – Δίπλα Σου», προκειμένου να ανταποκρίνεται σε ορθή χρήση της γλώσσας, να μην αναπαράγει στερεότυπα, και να είναι εν γένει συμπεριληπτικό.

Τέλος, εκτός από την βασική υποστήριξη που έλαβε το εγχείρημα από την Pantene, σύμφωνα με τις συνεντεύξεις, και άλλες, μικρότερες, εταιρίες υποστηρίζουν περιστασιακά το εγχείρημα, γεγονός που από κάποια από τα συνεντευξιαζόμενα άτομα

⁴¹ Η Pantene ανήκει στον όμιλο επιχειρήσεων της πολυεθνικής εταιρείας Procter & Gamble.

⁴² <https://campaignsoftheworld.com/tv/hair-has-no-gender-by-pantene/>

αποτιμάται ως πολύ θετική έκβαση, που συμβάλλει στην κοινωνική αλλαγή. Ο Γιακουμής αναφέρει πιο συγκεκριμένα:

«Το να εμπλέξεις τον Δημόσιο ή το κράτος, έχει τον συμβολισμό του, πρέπει να στηρίζει, με όποιους τρόπους μπορεί... αλλά και το να προσπαθείς να βρεις νέους χορηγούς, και ιδρύματα και εμπορικούς χορηγούς, είναι κέρδος για την κοινότητα –Πώς το εννοείς; -Γιατί εκπαιδεύονται [...] Θέλω να γίνει παράδοση, να μην είναι μόδα... ένα κομμάτι της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης να πηγαίνει σε ΛΟΑΤΚΙ+ πράγματα».

5.2.3.3 Η χρηματοδότηση από το πλήθος (Crowdfunding).

Τέλος, ένα ακόμα εργαλείο που έχει επιστρατεύσει η Γραμμή «11528 – Δίπλα Σου» για την εξασφάλιση της συνέχειας της λειτουργίας της είναι ανεύρεση χρηματοδότησης από το πλήθος (crowdfunding). Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας εξειδικευμένες διαδικτυακές πλατφόρμες, ξεκίνησε μία εκστρατεία όπου όριζε τρεις στόχους: την κάλυψη των πάγιων εξόδων (6.000€), την κάλυψη των εξόδων για την λειτουργία στην μικρότερη δυνατή δυναμική της (40.000€), και την κάλυψη των εξόδων για την πλήρη λειτουργία της (94.647€).

Η έναρξη αυτής της καμπάνιας συνέπεσε με την έναρξη της πανδημίας της CoViD – 19, και κατάφερε να συγκεντρώσει περίπου το ποσό των 7.000 ευρώ ⁴³, το οποίο υπερβαίνει μόλις τον πρώτο στόχο. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που ανακτήθηκαν από τα τεκμήρια, καθ' όλη αυτή τη διάρκεια η υπηρεσία λειτουργούσε με μειωμένο ωράριο (12 ώρες/βδομάδα), καθώς στηριζόταν σε προσωπικό που εργαζόταν εθελοντικά. Η λειτουργία της επανήλθε -στη μικρότερη δυνατή δυναμική της- τον Δεκέμβριο του 2021, όπου και ξεκίνησε η υποστήριξή της από την Pantene.

5.3 Παραγωγή επιστημονικής γνώσης και καινοτομίας μέσω της Γραμμής Τηλεφωνικής Υποστήριξης

Μία ακόμα διάσταση που αναδείχθηκε κατά την διάρκεια της παρούσας έρευνας αφορά την γνώση που έχει παραχθεί αναφορικά με τις κοινοτικές υπηρεσίες ψυχικής υγείας και την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Μέσω των εκπαιδεύσεων και των επιμορφώσεων του προσωπικού της Γραμμής –τόσο του 11528 όσο και του 11528, άρχισαν να δομούνται οι πρώτες εκπαιδεύσεις επαγγελματιών ψυχικής υγείας αναφορικά με την ψυχική υγεία ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Ο Παρνασσός χαρακτηριστικά

⁴³Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d). Crowdfunding για τη στήριξη του 11528-ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ. Ανακτήθηκε από 11528.gr/crowdfunding-gia-ti-stirixi-toy-11528-dipla-soy

αναφέρει για την πρώτη υποτυπώδη εκπαίδευση που έλαβε χώρα το 2012 για τους επαγγελματίες που στελέχωσαν την Γραμμή 1528: «επειδή δεν υπήρχαν ακόμα τα ΛΟΑΤΚΙ+ per se, αυτά τα βρίσκαμε όσο πηγαίναμε, είχαμε κάνει στα περιφερειακά, τραύμα, μπούλινγκ κλπ.» Ωστόσο, ενδεικτική της καινοτομίας είναι και η περιγραφή του για την αναζήτηση βιβλιογραφίας σχετικά με την κοινοτική προσέγγιση στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας κάποια έτη αργότερα, περί το 2020:

«το πώς δουλεύουμε κοινοτικά, τι σημαίνει κοινοτική δουλειά... ψάχνω να βρω, και δεν βρίσκω πουθενά τίποτα... και λέω δεν θα ψάχνω σωστά... το μόνο που βρήκα είναι κάποια (σ.σ. βιβλιογραφία) για κοινοτική ψυχιατρική, αλλά όχι με τον τρόπο που δουλεύουμε εμείς με τις κοινότητες... δεν υπήρχε πουθενά, εμείς το χτίζαμε... το «κάνουμε έναν επιστημονικό φορέα οργανώσεις ανθρώπων στους οποίους απευθύνεται»;! δεν υπήρχε αυτό το κομμάτι»

Αυτή η καινούργια επιστημονική γνώση και η καινοτόμα πρακτική στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας φαίνεται να αποτέλεσε πρόκληση και για την γραφειοκρατία του ελληνικού δημοσίου, προκειμένου να την πλαισιώσει και να μεταβολίσει. Πιο συγκεκριμένα περιγράφει η Μπήλιω, σχετικά με την εμπειρία της συνεργασίας με φορέα του δημοσίου προκειμένου να εκπονηθεί πρόταση έργου προς κατάθεση⁴⁴:

«Υπήρχε μία τάση να ξεπατικώσουν και να μεταφέρουν την γνώση και την εμπειρία από άλλου τύπου δομές φιλοξενίας κακοποιημένων ατόμων, αλλά τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα έχουν άλλες ανάγκες, άλλες προτεραιότητες [...] και έπρεπε να εξασφαλίσω ότι δεν θα γίνει «άντε άντε και τελειώσαμε, το κάναμε, τι καλά». Πολύ ανοιχτός ο διάλογος, πολύ ανοιχτοί στις προτάσεις μας, αλλά πολλή τεχνοκρατία [...] δεν υπήρχαν οι διαδικασίες, οι λειτουργίες και τα πρωτόκολλα για να μπορέσουν να το αποτυπώσουν στο χαρτί, να έχει νόημα για αυτούς και την υπηρεσίας τους.»

Σύμφωνα με τις αναφορές των συνεντευξιζόμενων ατόμων, υπήρχαν κάποια σημεία – κλειδιά όπου εντοπιζόταν αυτή η πρόκληση. Το κυριότερο συσχετιζόταν με το είδος του έργου, διότι αφενός αφορούσε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες προς ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα σε κατάσταση ανάγκης -με μία ολιστική προσέγγιση της κάλυψης των αναγκών αυτών- αφετέρου, προσδοκούσε να εμπλέξει και να υποστηρίξει το μεγαλύτερο μέρος –αν όχι όλο- των οργανώσεων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας της Αθήνας, μέσω της παροχής υποδομών. Επιπλέον, για τον καλύτερο σχεδιασμό αυτής της πρότασης, υπήρξε μεταφορά διοικητικής και επιστημονικής τεχνογνωσίας από αντίστοιχα εγχειρήματα που έχουν υλοποιηθεί στην Νέα Υόρκη, την Ολλανδία και την

⁴⁴ Σ.Σ. σύμφωνα με τις πληροφορίες, η συγκεκριμένη συνεργασία δεν ευδοκίμησε τελικά.

Σκωτία. Παρά τις δυσκολίες, οι προκλήσεις αυτές ήταν δυνατό να ξεπεραστούν, και να αποτυπωθεί το έργο σε μία συνεκτική για το δημόσιο τομέα πρόταση. Δυστυχώς, έως την χρονική συγκυρία που συγγράφεται αυτή η διπλωματική εργασία, το έργο δεν υλοποιήθηκε.

6^ο Κεφάλαιο: Συζήτηση & Συμπεράσματα

6.1 Δημόσια πολιτική και πολιτική ηγεσία

Μία από τις προβληματικές που αναδείχθηκε κατά την παράθεση των ευρημάτων αφορά τον τρόπο με τον οποίο τοποθετούνται τα κοινωνικά ζητήματα στην ατζέντα των φορέων δημόσιας πολιτικής. Είναι φανερό από την καταγραφή και ανάλυση της εμπειρίας της Γραμμής Τηλεφωνικής Υποστήριξης 1528 και 11528, ότι -στη συγκεκριμένη περίπτωση τουλάχιστον- το μοντέλο του Kingdon είναι ένα επαρκές εργαλείο για την κατανόηση του δυναμικού τρόπου με τον οποίο συντελείται αυτό. Επίσης, το μοντέλο αποδείχτηκε χρήσιμο και για την κατανόηση του μηχανισμού απόσυρσης των κοινωνικών θεμάτων από την κυβερνητική ατζέντα.

Μέσω της σκιαγράφησης του μηχανισμού αυτού στο ελληνικό συγκείμενο, αποκρυσταλλώνεται μία εύθραυστη ισορροπία. Παρατηρήθηκε ότι η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα μπορεί να διαδραματίσει τον ρόλο είτε του ρεύματος των προβλημάτων (συμβάλλοντας στην ανάδειξη των ΛΟΑΤΚΙ+ διεκδικήσεων), είτε/και του ρεύματος των εναλλακτικών. Στη συγκεκριμένη δυναμική συνδιαλλαγή, το ρεύμα του οποίου η κατεύθυνση μεταβάλλεται είναι αυτό της πολιτικής, δημιουργώντας μία συνθήκη ανασφάλειας αναφορικά με την διάρκεια των παραθύρων ευκαιρίας και της συνέχειας της εκάστοτε δημόσιας πολιτικής. Η περίπτωση της Γραμμής στο πρώτο της στάδιο, όταν υλοποιήθηκε ως κρατική δημόσια πολιτική, διαγράφει ανάγλυφα την αληθινή υπόσταση της συνθήκης αυτής.

Αυτή η ευμεταβλητότητα, σε συνδυασμό με τους ελλιπείς θεσμικούς τρόπους διασφάλισης της συνέχειας μίας οριζόντιας κοινωνικής πολιτικής, καλλιεργεί δυσπιστία προς την ελληνική δημόσια διοίκηση, και το δημόσιο τομέα εν γένει. Η

πρωτοβουλία της ΓΓΝΓ για την υλοποίηση μίας δράσης κοινωνικής πολιτικής είναι ενδεικτική άλλωστε. Αρχικά, αφορά ένα κύκλο δημόσιας πολιτικής, ο οποίος διακόπηκε απότομα όταν έκλεισε το παράθυρο ευκαιρίας, χωρίς να ολοκληρώσει έστω έναν κύκλο σταδίων. Επιπλέον, λόγω της μεταβολής του ρεύματος της πολιτικής διαμορφώθηκε και ένα καταφανώς εχθρικό κλίμα προς τους συνεργάτες του έργου, για όσο αυτό διήρκησε έως να τερματιστεί.

Διαφαίνεται λοιπόν, η έλλειψη ενός μακροχρόνιου σχεδιασμού αποτελεσματικών οριζόντιων κοινωνικών πολιτικών. Η κατάσταση αυτή που περιγράφεται, θα μπορούσε να αποδοθεί και στην οικονομική ύφεση και τον πρωτοφανή κοινωνικο-πολιτικό αναβρασμό που επικρατούσε κατά τα έτη 2010-2015. Ωστόσο, η ελληνική εμπειρία, όπως αποτυπώνεται και στο παράδειγμα της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης στο 3^ο Κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αλλά και στην μελέτη της Γραμμής «11528 - Δίπλα Σου», υποδεικνύει ότι τα αίτια ίσως να εδράζονται και στον τρόπο που έχει δομηθεί η γραφειοκρατία του ελληνικού δημόσιου τομέα.

Η αντίφαση που παρατηρείται ωστόσο, είναι ότι η ίδια γραφειοκρατική δομή - ή οι ελλείψεις αυτής- που δημιουργεί τη δυστοκία στον αποτελεσματικό μακροχρόνιο σχεδιασμό, αποτελεί ταυτόχρονα και πύλη εισόδου και πρόσβασης σε κέντρα εξουσίας λήψης αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, διαφαίνεται ότι τα κοινωνικά κινήματα, και εν προκειμένω η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, ενδεχομένως να έχουν πρόσβαση στην εξουσία αυτή μέσω των δικτύωσών τους, και ακριβώς λόγω της δύναμης της πολιτικής ηγεσίας. Η δυναμική φύση του μοντέλου του Kingdom αναδεικνύεται και σε αυτή την συνθήκη, καθώς σε όλες τις αφηγήσεις των συνεντευξιαζόμενων ατόμων φανερώνεται καθαρά η δύναμη της βούλησης της πολιτικής ηγεσίας (και συνεπώς του ρεύματος της πολιτικής).

6.2 Η επίδραση των κοινωνικών διακρίσεων

Μία συνθήκη που φαίνεται να διατρέχει οριζόντια και κάθετα την ιστορία και τις συνδιαλλαγές του συγκεκριμένου εγχειρήματος από την αρχή, αποτελεί η υφέρπουσα -ή και ενίοτε αποκάλυπτη- ομοφοβία και τρανσφοβία. Οι μαρτυρίες των συνεντευξιαζόμενων ατόμων συνδιαμόρφωσαν ένα τοπίο, όπου σκιαγραφούνται συνεχώς προκλήσεις οι οποίες είτε δεν θα συντελούνταν καθόλου είτε δεν θα είχαν την ίδια ένταση. Οι περιγραφές των ατόμων δεν εξαντλούνται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, ούτε περιορίζονται σε μία χρονική περίοδο ή σε συγκεκριμένα άτομα.

Επιπλέον, πολλές φορές οι αναφορές τους έχουν ερμηνευτικό χαρακτήρα, καθώς η ομοφοβία ή/και η τρανσφοβία δεν διατυπώνεται καθαρά, αλλά «την καταλαβαίνεις».

Η διάκριση αυτή διαγράφεται καθαρότερα όταν η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα διεκδικεί όχι μόνο την υποστήριξη των πιο ευάλωτων μελών της, αλλά και την ορατότητα και την ισότιμη μεταχείριση. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι ελληνικοί θεσμοί είναι εξοικειωμένοι με έννοιες όπως της βοήθειας του αδύναμου (ή της φιλευσπλαχνίας, όπως το έθεσε συνεντευξιαζόμενο άτομο), και σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να παραβλέψουν το γεγονός ότι η βοήθεια αφορά ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Ωστόσο, όταν η φιλοσοφία του εγχειρήματος εδράζεται και στην διεκδίκηση δημόσιου χώρου, την ενδυνάμωση του ανθρώπου και εν τέλει την κοινωνική αλλαγή, φανερώνονται οι συντηρητικές τους αγκυλώσεις. Παρ' όλα αυτά, φαίνεται να αποτελεί κοινό τόπο ότι η συνθήκη αυτή έχει βελτιωθεί από το 2010 και κατά τη περίοδο που εξετάζεται το συγκεκριμένο εγχείρημα.

Μία ενδιαφέρουσα πτυχή της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας που αναδύθηκε στην παρούσα έρευνα αφορά την έλλειψη εμπιστοσύνης αναφορικά με την φερεγγυότητα και αξιοπιστία των ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων και ατόμων. Η συγκεκριμένη πτυχή μπορεί να ψηλαφηθεί και στην συνεργασία με την ΓΓΝΓ, όπου ευθέως κατηγορήθηκαν οι υπάλληλοι της ΟΛΚΕ ως πιθανοί κλέφτες, αλλά - ενδεχομένως- και σε διαδικασίες αναζήτησης χρηματοδοτών, καθώς διαγράφεται μία επιμονή των πιθανών συνεργατών για εχέγγυα, η οποία, σύμφωνα με τις εμπειρίες των συνεντευξιαζόμενων ατόμων, δεν είναι συνήθης.

Τέλος, θα ήταν χρήσιμο να αναφερθώ στην έννοια του τιμητικού στίγματος. Το τιμητικό στίγμα αφορά το στίγμα που υφίστανται η οικογένεια και οι κοντινοί άνθρωποι των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων που δεν αποκρύπτουν τις ταυτότητές, λόγω της σχέσης τους με το ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο. Στην συγκεκριμένη έρευνα αναδύθηκε ένα ιδιότυπο «τιμητικό στίγμα», καθώς πολλές επανήλθε στο προσκήνιο η δυνατότητα και η θέληση του εκάστοτε συνεργάτη να μπορεί να υπερασπιστεί την επιλογή του για συνεργασία/χρηματοδότηση ενός ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρήματος. Οι περιστάσεις όπου θα μπορούσε να κληθεί ένα άτομο να υπερασπιστεί την επιλογή της συνεργασίας ή υποστήριξης ενός ΛΟΑΤΚΙ+ εγχειρήματος είναι ποικίλες: στους συνεργάτες και συναδέλφους του, στο άτομο που του προΐσταται, σε άλλους φορείς και θεσμούς, ακόμα και στο κοινωνικό σύνολο. Άτομο που βρέθηκε σε αυτή τη θέση -της συνεργασίας με το εγχείρημα και κατ' επέκτασιν της υπεράσπισής του- αναφέρθηκε σε αυτό ως ενός τύπου «θεσμικού ακτιβισμού». Αναδύεται λοιπόν ένα υπαρκτό κοινωνικό

ρίσκο, και η αντίστοιχη κοινωνική πίεση, που ενδεχομένως δεν είναι σε θέση -ή και δεν επιθυμούν- όλα τα άτομα ή/και οι οργανισμοί να το διαχειριστούν.

6.3 Εξασφάλιση της βιωσιμότητας & η σημασία των δικτύωσης

Ένα ζήτημα που απασχολεί ιδιαίτερα την ομάδα των συντελεστών της Γραμμής «11528- Δίπλα Σου», αφορά την βιωσιμότητα του εγχειρήματος. Καθώς το εγχείρημα αποτελεί μία δωρεάν κοινοτική υπηρεσία ψυχικής υγείας, είναι φανερό ότι δεν υπάρχει τρόπος δημιουργίας κέρδους, ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητά της μέσω της κερδοφορίας της. Ο τρόπος με τον οποίο περιγράφεται η προσπάθεια διασφάλισης της βιωσιμότητας είναι μέσω της εγκαθίδρυσης και εδραίωσης της υπηρεσίας, αναζητώντας συμμάχους που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την λειτουργία της -όπως η συνέργεια που δημιουργήθηκε με τον δήμο Αθηναίων. Παρ' όλα αυτά, λόγω τόσο των τεχνικών δυσκολιών, όπως αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, όσο και λόγω των κοινωνικών διακρίσεων όπως αναλύθηκαν στην προηγούμενη υποενότητα, η σφυρηλάτηση συμμαχιών φαίνεται να ενέχουν μία ιδιαίτερη πρόκληση.

Τρεις παράγοντες φαίνεται να διαδραματίζουν καίριο ρόλο σε αυτό το θέμα. Αρχικά, η παροχή υποδομών από το δημόσιο τομέα -και εν προκειμένω από τον Δήμο Αθηναίων- φαίνεται να συνετέλεσε καταλυτικά στην συνέχεια του εγχειρήματος. Η ύπαρξη χώρου για την στέγαση της υπηρεσίας και η απαλλαγή από τα λειτουργικά έξοδα συμβάλουν σημαντικά στην βιωσιμότητα της Γραμμής «11528 - Δίπλα Σου» με τρεις τρόπους. Ο πρώτος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ο προφανής, καθώς η παροχή αυτών των υποδομών μειώνει σημαντικά το κόστος λειτουργίας της υπηρεσίας. Ο δεύτερος είναι η έμμεση συμβολή στο κύρος της υπηρεσίας μέσω της ανοιχτής υποστήριξής της από ένα δημόσιο φορέα. Ιδιαίτερα στα ξεκινήματά της, αυτή η υποστήριξη συντελεί στην εδραίωση της αναγνωρισιμότητάς της ως υπηρεσία ψυχικής υγείας και την καλλιέργεια της εμπιστοσύνης του κοινού. Ο τρίτος τρόπος σχετίζεται με την εξασφάλιση μελλοντικών χρηματοδοτήσεων και συνδέεται με τα παραπάνω, καθώς τα μειωμένα κόστη και η αναγνωρισιμότητα της υπηρεσίας συνιστούν συντελεστές που συνυπολογίζονται από τους χρηματοδότες για την πιθανή στήριξη ενός εγχειρήματος.

Ο δεύτερος παράγοντας που φαίνεται να έχει διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο, όχι μόνο στη συνέχιση, αλλά και στην δημιουργία αυτού του εγχειρήματος, είναι οι δικτύώσεις των ανθρώπων και των οργανώσεων. Τα πυκνά τυπικά και άτυπα δίκτυα,

αλλά και τα άτομα σε σημαντικές θέσεις που ασπάζονται -σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό- το όραμα για κοινωνική αλλαγή, πολλές φορές φαίνεται να μπόρεσαν να δώσουν κάποια λύση στα εμπόδια και τις προκλήσεις που έχει αντιμετωπίσει το εγχείρημα. Διαφαίνεται σε αυτό το σημείο, ότι χωρίς τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινημάτων που διαθέτει η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, όπως αυτά περιεγράφηκαν στο πρώτο και το δεύτερο κεφάλαιο, ενδεχομένως να μην μπορούσε να επιβιώσει η Γραμμή «11528 - Δίπλα Σου».

Ο τρίτος παράγοντας αφορά τα ίδια τα άτομα που απαρτίζουν το εγχείρημα. Καθ' ότι η βιωσιμότητά του δεν είναι εξασφαλισμένη, έχει χρειαστεί από το 2015 έως σήμερα να διακοπεί η λειτουργία του, να μειωθούν οι ώρες των εργαζομένων, ή/και να εργαστούν εθελοντές για κάποιο διάστημα. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι προτεραιότητα των συντελεστών της υπηρεσίας αποτελεί η όσο το δυνατόν καλύτερη εξασφάλιση των εργαζόμενων επαγγελματιών ψυχικής υγείας που στελεχώνουν την υπηρεσία, ενώ θεωρούν δευτερεύουσας σημασίας τη δική τους αμοιβή. Σε αυτό το σημείο διαγράφεται και το πιθανό ταξικό προνόμιο κάποιων ατόμων να μπορούν να εξασφαλίζουν τον βιοπορισμό τους με άλλα μέσα, ωστόσο δεν αναιρείται το γεγονός ότι συμβάλλουν καταλυτικά στην υλοποίηση της υπηρεσίας αμισθί.

Όταν ρωτήθηκε εργαζόμενη σχετικά με το ότι έχει κληθεί να εργαστεί εθελοντικά για κάποιο διάστημα, ή να καθυστερήσει κάποια πληρωμή δεδουλευμένων, απάντησε «εκεί μιλάει η καρδιά σου, δεν μπορώ να στο πω αλλιώς...». Αντίστοιχα, έτερος εργαζόμενος ανέφερε ότι η αμοιβή του είναι συμβολική, καθ' ότι έχει άλλους πόρους που εξασφαλίζουν τον βιοπορισμό του, προκειμένου να παραμένει αυτό το ποσό στην υπηρεσία σε περίπτωση ανάγκης. Η απάντησή του, αναφορικά με το όφελος που αποκομίζει από την εργασία του ήταν «αχ, διαβάζω τα ευχαριστήρια μηνύματα, από τις κλήσεις... αλήθεια, αυτό είναι το προσωπικό μου όφελος».

Επιπλέον αναφέρεται από τα συνεντευξιαζόμενα άτομα ένα επίπεδο εμπλοκής με το εγχείρημα και προσωπικής ανάπτυξης μέσω αυτής, η οποία ενδεχομένως δεν είναι τυπική σε μία εργασιακή σχέση. Ακόμα και το κίνητρο για την προσέγγιση της υπηρεσίας για εργασία, σε κάποια άτομα αναφέρεται ως μία ανάγκη «να κάνω κάτι για την κοινότητά μου». Τα παραπάνω δεν αναφέρονται για να ρομαντικοποιηθεί η εθελοντική εργασία, ή να κανονικοποιηθεί μία συνθήκη όπου η εργασία δεν

αμείβεται.⁴⁵ Είναι σημαντικό όμως να αναγνωριστούν δύο ζητήματα σχετικά με τα άτομα που απαρτίζουν το εγχείρημα -ή έχουν συμμετέχει στο παρελθόν. Αφενός τα άτομα το έχουν στηρίξει με τρόπους που διαφεύγουν από τα στενά όρια μίας εργασιακής σχέσης. Αφετέρου τα κίνητρά τους φαίνεται να έχουν σχέση με την συλλογική τους ταυτότητα και τις κοινές εμπειρίες ως ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και ενδεχομένως και την ανάγκη τους να συμβάλλουν στην κοινωνική αλλαγή που συντελείται μέσω αυτής της υπηρεσίας.

6.4 Το διαρκές διακύβευμα. Ή αλλιώς: «να το κάνουμε σωστά».

Ένα από τα κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας διπλωματικής αποτελεί η σκιαγράφηση των όρων διαπραγματεύσεων μεταξύ της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και των υπόλοιπων δρώντων οργανισμών. Έχει φανεί καθαρά έως τώρα η σημασία της συγκεκριμένης υπηρεσίας για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, όπως επίσης και για τους συντελεστές της που την απαρτίζουν. Επιπλέον από τα ευρήματα αυτής της έρευνας αναδύεται καθαρά η αγωνία των ατόμων που εμπλέκονται στο εγχείρημα, η Γραμμή Τηλεφωνικής Στήριξης να παρέχει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες στα άτομα που εξυπηρετεί. Το βασικότερο ζήτημα που τίθεται λοιπόν, είναι η εξασφάλιση αυτής της ποιότητας.

Τα συνεντευξιζόμενα άτομα εντοπίζουν τέσσερις κύριους τρόπους προκειμένου να εξασφαλίσουν την ποιότητα αυτή, οι οποίοι πρέπει να λειτουργούν συνδυαστικά. Ο πρώτος αφορά την εναπόθεση της επιστημονικής ευθύνης της υπηρεσίας κατά προτίμηση σε επιστημονικό φορέα που είναι εξειδικευμένος στα ζητήματα ψυχικής υγείας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και έχει κοινοτική προσέγγιση στην πρακτική του, ή -δευτερευόντως- σε άτομα που έχουν αποδείξει την εξειδικευμένη γνώση τους επί του αντικειμένου με μακροχρόνια εμπειρία και μέσω της κοινοτικής εργασίας. Ο δεύτερος αφορά τον πλήρη έλεγχο της διαδικασίας πρόσληψης των εργαζομένων της υπηρεσίας, και δη των επαγγελματιών ψυχικής υγείας που θα στελεχώνουν την Γραμμή. Ο τρίτος περιλαμβάνει την συνεχή υποστήριξη των επαγγελματιών ψυχικής υγείας μέσω εκπαιδεύσεων και εποπτειών. Ο τελευταίος αφορά την εμπλοκή ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων στα επίπεδα της διοίκησης.

⁴⁵ Αποτελεί προσωπική θέση της γράφουσας ότι ο κόπος και ο χρόνος που προσφέρονται με όρους μισθωτής εργασίας, θα πρέπει να αμείβονται και αντίστοιχα.

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα αναζητά τρόπους να διασφαλίσει ότι δεν θα κακοποιηθεί και θα παθολογικοποιηθεί περαιτέρω από την πρακτική της ψυχικής υγείας -η οποία έχει υπάρξει διαχρονικά κακοποιητική προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα-, ενώ αναζητά να λάβει εξειδικευμένη ψυχολογική υποστήριξη για τις ανάγκες της. Ακόμα, οι τέσσερις αυτοί άξονες είναι απαραίτητοι για την διαφύλαξη του κοινοτικού χαρακτήρα του έργου, καθώς η υπηρεσία αυτή έχει δομηθεί από οργανώσεις και άτομα της κοινότητας και απευθύνεται σε αυτή. Επιπλέον, όπως φάνηκε και από τα ευρήματα, η επιστημονική και τεχνοκρατική γνώση για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος έχει παραχθεί μέσα από την δουλειά με την κοινότητα και μέσω (και) της συγκεκριμένης υπηρεσίας.

Θα μπορούσε κάποιο άτομο να αναρωτηθεί αν η επιμονή της κοινότητας να διατηρήσει την αυτενέργεια και την επιστημονική κυριότητα του έργου αποτελεί αγκύλωση, ενώ θα μπορούσε να ενσωματωθεί σε κάποια κρατική κοινωνική πολιτική, η οποία θα διασφάλιζε τα ζητήματα βιωσιμότητας του εγχειρήματος. Είναι άλλωστε φανερό μέσα από την έρευνα ότι αφενός η υπηρεσία τα τελευταία χρόνια λειτουργεί στην μικρότερη δυνατή λειτουργία, αφετέρου ο συνεχής αγώνας για διασφάλιση της βιωσιμότητας εξαντλεί τα άτομα («όταν έχεις να σκέφτεσαι συνεχώς την βιωσιμότητα, χάνεις από τον στόχο σου» όπως ειπώθηκε από ένα συνεντευξιζόμενο άτομο).

Λαμβάνοντας υπόψιν την συνολική εικόνα που σκιαγραφείται αναφορικά με την υπηρεσία, πιθανολογώ ότι το δημόσιο -με την στενή έννοια- δεν θα μπορούσε να εγκολπώσει ένα τέτοιο έργο, για μία σειρά από λόγους. Αρχικά, η κάθετη ιεραρχία που χαρακτηρίζει την γραφειοκρατία του δημοσίου πιθανότατα δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί στη φιλοσοφία ενός συνεργατικού, κοινοτικού εγχειρήματος, με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που έχουν αναδυθεί από την παρούσα έρευνα. Ακόμα έχει διαφανεί ότι η επιστημονική γνώση που παράγεται αναφορικά με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, δεν αποτελεί ακόμα κτήμα συνολικά του πεδίου της ψυχικής υγείας. Τέλος, οι ομοφοβικές και τρανσφοβικές αντιλήψεις που είναι ακόμα βαθιά ριζωμένες στην ελληνική κοινωνία και διαπνέουν οριζόντια τόσο τον δημόσιο τομέα, όσο και το πεδίο της ψυχικής υγείας -με άμεσο ή έμμεσο τρόπο-, θα μπορούσαν όχι μόνο να θέσουν σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος, αλλά να προκαλέσουν πραγματική ζημιά στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

Παρ' όλα αυτά, ακόμα και αν ο δημόσιος τομέας δεν είναι σε θέση να υλοποιήσει ένα τέτοιο εγχείρημα, αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η στήριξή του είναι απαραίτητη για την πραγμάτωση ενός τέτοιου έργου. Η στήριξη αυτή μεταφράζεται με

διάφορους τρόπους από τα συνεντευξιαζόμενα άτομα. Μπορούν να συνοψιστούν ωστόσο είτε σε μία συνθήκη απευθείας χρηματοδότησης του εγχειρήματος, για παράδειγμα κάποιου ΕΣΠΑ, είτε με τον περιορισμό του δημοσίου στην στρατηγική παροχή υποδομών.

6.5 Συμπεράσματα

Στη παρούσα διπλωματική εργασία προσπάθησα μέσω της μελέτης της περίπτωσης της Γραμμής Ψυχολογικής Στήριξης «11528 - Δίπλα Σου», να αποτυπωθούν οι δρώντες οργανισμοί και οι συνδιαλλαγές που συντελούνται. Επιχείρησα σε αυτό το πλαίσιο να αποτυπώσω τον ρόλο και τον βαθμό εμπλοκής του Δημόσιου Τομέα, να διερευνήσω τους πιθανούς τρόπους περαιτέρω εμπλοκής του και ανάληψης δράσης, και επομένως εδραίωσης μίας οριζόντιας κοινωνικής πολιτικής αναφορικά με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Επιπλέον, προσπάθησα να ανιχνεύσω τα χαρακτηριστικά κοινωνικών κινημάτων που εντοπίζονται στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και συνδράμουν σε αυτό το εγχείρημα, παράγοντας λύσεις και δυνατότητες. Τέλος διερευνήθηκε και ο ρόλος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην πλαισίωση των εγχειρημάτων της κοινωνίας των πολιτών, και οι πιθανές δυστοκίες που εντοπίζονται σε αυτούς τους οργανισμούς.

Το μοντέλο των πολλαπλών ρευμάτων αποδείχτηκε εξαιρετικά χρήσιμο στην ανάλυση των δημόσιων πολιτικών αναφορικά τόσο με την Γραμμή «11528 - Δίπλα Σου», όσο και για την παρελθοντική της μορφή «1528». Η σύγκλιση των ρευμάτων, συνδυαστικά με την διάθεση για ανάληψη δράσης, δημιούργησε τομές στη δημόσια πολιτική, και, όπως ειπώθηκε και κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, απελευθερώθηκαν κοινωνικές δυνάμεις για περαιτέρω κοινωνική αλλαγή. Επίσης διαφάνηκε ότι η έναρξη ενός κύκλου δημόσιας πολιτικής δεν αποτελεί εξασφάλιση ότι θα ολοκληρωθεί ή/και θα εδραιωθεί. Αντιθέτως, εναπόκειται στην βούληση της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας η συνέχιση της. Παρ' όλα αυτά, τομές που συντελούνται στην δημόσια και κοινωνική πολιτική, ακόμα και αν τερματιστούν πρόωρα, διαφαίνεται ότι μεταβάλλουν την κοινωνία προς την κατεύθυνση που πραγματοποιούνται.

Ακόμα σκιαγραφήθηκαν οι πλείστες προκλήσεις με τις οποίες έχει έρθει αντιμέτωπο το εγχείρημα κατά τη διάρκεια εξασφάλισης της βιωσιμότητάς του. Σύμφωνα με την παρούσα έρευνα, κάποιες από τις προκλήσεις φαίνεται να εδράζονται

στις κοινωνικές διακρίσεις, την γραφειοκρατία του δημόσιου τομέα και τις αγκυλώσεις των κοινωφελών ιδρυμάτων. Σίγουρα δεν εξαντλούνται στα αίτια που μπορέσαμε να ψηλαφήσουμε στην έρευνα, ωστόσο ήδη περιγράφεται γλαφυρά ένα δύσβατο τοπίο. Οι λύσεις που παρουσιάζονται για την υπέρβαση των δυστοκιών αυτών φαίνεται να προέρχονται από τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινημάτων.

Πιο συγκεκριμένα, διαφάνηκε ότι η αξιοποίηση των δικτυώσεων ήταν καίρια για την πραγμάτωση του έργου. Επιπλέον η επιμονή και υπομονή των συντελεστών του εγχειρήματος -σε όλα τα επίπεδα- φαίνεται να κινητοποιείται από το κοινό όραμα για την βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, και την κοινή ταυτότητα που μοιράζονται επ' αυτού -κυρίως ως μέλη της, αλλά ενίοτε και ως σύμμαχοι. Αναδύεται λοιπόν, μία συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση προς την κοινωνική αλλαγή, χαρακτηριστικό που αφενός είναι πυρηνικό για τα κοινωνικά κινήματα, αφετέρου προσδίδει στην συγκεκριμένη υπηρεσία ένα επίπεδο δράσης που είναι ασυνήθιστο για υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Ενδεχομένως χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της πτυχής αποτελεί ότι οι συντελεστές της, ήδη από την σύλληψη της ιδέας το 2011, θεωρούν επαρκή και πλήρη λειτουργία της υπηρεσίας, μόνο όταν αυτή συνδυάζεται και με δράσεις συνηγορίας. Διαφορετικά, η λειτουργία της χαρακτηρίζεται ως η ελάχιστη δυνατή («minimum capacity»).

Ακόμα, καθ' όλη τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων, αναδύθηκαν οι ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης υπηρεσίας ψυχικής υγείας. Πιο συγκεκριμένα, η τομή της ψυχικής υγείας, με τις ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες και τις διακρίσεις που υφίστανται, και την κοινοτική προσέγγιση στην πραγμάτωση του εγχειρήματος, δημιουργούν γόνιμο έδαφος για σημαντική καινοτομία και παραγωγή γνώσης. Πιο συγκεκριμένα φάνηκε να είναι ένα πρόσφορο πλαίσιο για την ανάδειξη καλών πρακτικών κοινοτικής προσέγγισης στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας, δημιουργία γνώσης σχετικά με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και την σύνδεση της ψυχικής υγείας με δράσεις συνηγορίας που στοχεύουν στην κοινωνική αλλαγή.

Ένα κεντρικό ερώτημα αφορούσε τον βαθμό που θα μπορούσε να εμπλακεί ο δημόσιος τομέας προκειμένου να μεταβολίσει όλα τα παραπάνω σε ουσιαστική κοινωνική πολιτική. Αποδείχτηκε τελικά ότι η υποστήριξη των θεσμών του δημοσίου αποτελούν καίριας σημασίας για την βιωσιμότητα του εγχειρήματος. Αναδείχθηκαν καθαρά τρόποι με τους οποίους ο δημόσιος τομέας θα μπορούσε παρά να πλαισιώσει με την υποστήριξή του το εγχείρημα, διαθέτοντας πόρους και υποδομές.

Περιεγράφηκαν ακόμα και προσπάθειες προς αυτή τη κατεύθυνση, οι οποίες απέβησαν άκαρπες. Επιπλέον, διαγράφηκαν καθαρά και οι περιορισμοί, καθώς, προκειμένου να διατηρηθούν τα χαρακτηριστικά του εγχειρήματος όπως περιεγράφηκαν έως τώρα, ορίζεται το ζήτημα της επιστημονικής κυριότητας, αυτονομίας και αυτενέργειας ως μία πτυχή που θα μπορούσε μόνο η ίδια η ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα να διαχειριστεί.

Τέλος, θα ένα ζήτημα το οποίο αναδύθηκε αλλά δεν ερευνήθηκε στην παρούσα διπλωματική, καθ' ότι θα ξεπερνούσε τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, αποτελεί η εσωτερική συνοχή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, και οι επιδράσεις των διακρίσεων, των συγκρούσεων και των λοιπών δυναμικών της στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνει αποφάσεις και αναλαμβάνει δράση, σε συνδυασμό με τις θεματικές που έχουν ήδη αναπτυχθεί στο παρόν κείμενο. Το συγκεκριμένο θέμα θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής έρευνας, είτε αναφορικά με το εγχείρημα της Γραμμής «11528 - Δίπλα Σου», είτε χρησιμοποιώντας ως μελέτη περίπτωσης κάποιο άλλο έργο.

Public Policy, Community Mental Health Services and Claims of the LGBTQI+ Community in Greece: The Case of the Psychological Support Line "11528"

Anna Papazoglou

Abstract

This thesis examines the course of the Psychological Support Line "11528 - By Your Side" (a psychological support line for LGBTQI+ people, their families, friends, schools, and professional environments), from its creation until today. This support line is a community mental health service, in the sense of a service created and staffed by the very community it serves. Despite its fragmented course, it is generally considered the longest-running service supporting the LGBTQI+ community in Greece. In this paper, an attempt is made to outline the actors, both public and private, that participated in the course of the service using the qualitative social research method - studying documents and conducting interviews with individuals. Furthermore, the role of the LGBTQI+ community/movement, the state, various institutions/foundations, and private initiatives is reflected upon. This thesis also attempts to highlight the different dynamics created during the constant "re-negotiation" of the operation of the service and the available resources. Taking into account the particular characteristics of a community mental health service, these interactions are crystallized in a coherent theoretical framework, and the possibility of the state for the essential transformation of this action into state social policy intervention is explored. To achieve this, analytical tools from the theory of social movements and public policy (mainly the multiple streams framework) were used.

Keywords: LGBTI+ community, public policy, social movements theory, community mental health services, multiple streams framework, social policy

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Antivirus Magazine. (2015). Ο ελληνικός gay τύπος. Ανακτήθηκε από avmag.gr/o-ellinikos-gay-tipos/

Antivirus Magazine (2017). Βρείτε την “ομόφυλη συντροφικότητα” στο Μετρό. Ανακτήθηκε από <https://avmag.gr/vrite-tin-omofyli-syntrofikotita-sto-metro/>

City Uncovered (2012). *Γραμμή 1528: μια σημαντική πρωτοβουλία υποστήριξης εφήβων, γονέων, καθηγητών.* Ανακτήθηκε από cityuncovered.blogspot.com/2012/10/1528.html

Della Porta, D., Diani, M., & Sepheriadēs, S. (2010). *Κοινωνικά Κινήματα: Μία Εισαγωγή*. Εκδόσεις Κριτική

Komotini Press (2012). “Ζούμε Όπως κι Εσύ”: εκδήλωση στην Ξάνθη για την σεξουαλική διαφορετικότητα. Ανακτήθηκε από komotinipress.gr/zoyme-opws-kai-esy-ekdhlwsh-sthn-xanthi/

11528 Δίπλα Σου (2016). *Το ΕΣΡ απορρίπτει το σποτ της Καμπάνιας "ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ"* [Video]. Youtube. Ανακτήθηκε από youtube.com/watch?v=BjzXhtwx88A&t=336s

Γκελτής, Θ. (2020). «Η επιθυμία δεν αστυνομεύεται» Η εμπειρία της αστυνομικής βίας λαο της κοινότητας στους ομοφυλόφιλους άνδρες και τις τρανς γυναίκες. Στο: Παπαθανασίου & Χρηστίδη (επιμ.), Συμπερίληψη & Ανθεκτικότητα- Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (2017). Κάλесμα εθελοντριών & εθελοντών ψυχολόγων. Ανάκτηση από 11528.gr/kalesma-ethelontrion-ethelonton-psychologon/

Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Η Ομάδα Μας. Ανακτήθηκε από 11528.gr/about-2/

Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Σκοπός & Δράση. Ανακτήθηκε από <https://11528.gr/to-ergo-2/>

Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Το 11528 – ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ τελεί υπό την Αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε από <https://11528.gr/to-11528-dipla-sou-ypo-tin-egida-tou-ypourgiou/>

Γραμμή 11528 – Δίπλα Σου (n.d.). Crowdfunding για τη στήριξη του 11528-ΔΙΠΛΑ ΣΟΥ. Ανακτήθηκε από 11528.gr/crowdfunding-gia-ti-stirixi-toy-11528-dipla-soy

- Θανόπουλος (2019). Όταν ο Χρυσοχοΐδης υπερασπιζόταν τη διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών. *Antivirus Magazine*. Ανακτήθηκε στις 09/01/2023 από <https://avmag.gr/109578/>
- Θεοδωρακόπουλος Λ (1997). Πώς ιδρύθηκε το ΑΚΟΕ. *Πουστρίζ, 0*, σελ. 4-5, 8
- Μάζη Μ. (2023). Κλωτσιές με δωδεκάποντα. Εκδόσεις Ψηφίδες
- Παπάζογλου, Α. (2020). Η ελληνική ΛΟΑΤΚΙ++ κοινότητα τον 21^ο αιώνα. Οι διεκδικήσεις και η συναφής νομοθεσία. Στο: Παπαθανασίου & Χρηστίδη (επιμ.), Συμπερίληψη & Ανθεκτικότητα- Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Παπαθανασίου, Ν. Χρηστίδη, Ε.Ο.. (2020). Θεωρητικό πλαίσιο, επίδραση των διακρίσεων μειονοτικό στρες, ψυχική ανθεκτικότητα και κοινοτική ψυχολογία. Στο: Παπαθανασίου & Χρηστίδη (επιμ.), Συμπερίληψη & Ανθεκτικότητα- Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Πλατφόρμα Ελληνικών LGBTQI Οργανώσεων (2011). Διαδικτυακό Πάνελ στη 15η Μπιενάλε στη Θεσσαλονίκη με θέμα «Πόσο εύκολη καθιστά τη συμβίωση η παραδοχή της ομοφυλοφιλίας των εφήβων; Ανακτήθηκε από <https://shorturl.at/wFGQS>
- Σταμάτης Γ. (2023). Συμπεριληπτικές δομές στέγασης και υποστήριξης για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Athens Voice. Ανακτήθηκε από athensvoice.gr/epikairoτητα/politiki-oikonomia/805610/suberiliptikes-domes-stegasis-kai-upostirixis-gia-loatki-atoma
- Τσιώλης Γ. (2014). Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική έρευνα. Εκδόσεις Κριτική
- Χρηστίδη, Ε.Ο. & Παπαθανασίου, Ν. (2020). Βασικές κατευθυντήριες γραμμές στη συμβουλευτική και την ψυχοθεραπεία με ΛΟΑΤΚΙ++ άτομα. Στο: Παπαθανασίου & Χρηστίδη (επιμ.), Συμπερίληψη & Ανθεκτικότητα- Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

Ξενόγλωσση

- Anuj U. Patel & Dustin Z. Nowaskie (03 May 2023): Affirmation of LGBTQ + healthcare providers: A dynamic process, requiring ongoing education and training, *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, DOI: 10.1080/19359705.2023.2197848
- Béland, D. & Howlett, M. (2016) The Role and Impact of the Multiple-Streams Approach in Comparative Policy Analysis, *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 18:3, 221-227, DOI: 10.1080/13876988.2016.1174410
- Bhavya Chhabra & Stuti Kapadia (2023) Mental Health Policies in Queer Community: Are We Doing Enough?, *Journal of Loss and Trauma*, 28:2, 182-186, DOI: 10.1080/15325024.2022.2068266
- Cockerham, W.C. (1996). *Sociology of mental disorder*, Prentice Hall, New Jersey.
- Flyn S.I. (2011). *Types of Social Movements*. Στο: The Editor's of Salem Press, *SOCIOLOGY REFERENCE GUIDE: THEORIES OF SOCIAL MOVEMENTS* (σελ. 26-36). Salem Press
- Health Policy Institute, (n.d.). Cultural Competence in Health Care: Is it important for people with chronic conditions?
- Hoefer, R. The Multiple Streams Framework: Understanding and Applying the Problems, Policies, and Politics Approach. *J of Pol Practice & Research* 3, 1–5 (2022). <https://doi.org/10.1007/s42972-022-00049-2>
- Gerston, L. N. (1997). *Public Policy Making: Process and Principles*. Routledge.
- Koh J. (2012). The history of the concept of gender identity disorder. *Seishin Shinkeigaku Zasshi*. 2012;114(6):673-80. PMID: 22844818.
- Leon-Guerrero, A. (2015). *Social Problems: Community, Policy, and Social Action*. SAGE Publications.

- Ishkanian, A. (2022). Social Movements and Social Policy: New research horizons. *Journal of Social Policy*, 51(3), 582–595.
<https://doi.org/10.1017/s0047279421001008>
- Tarrow S., (1996), *States and Opportunities: The Political Structuring of Social Movements*, στο: McAdam D., McCarthy J.D., Zald M.N., *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*, Cambridge University Press
- Thornicroft G, Deb T, Henderson C. Community mental health care worldwide: current status and further developments. *World Psychiatry*. 2016 Oct;15(3):276-286. doi: 10.1002/wps.20349. PMID: 27717265; PMCID: PMC5032514.
- Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2020). *A long way to go for LGBTI equality*. Publications Office of the European Union.
- Λαδή, Σ., & Νταλάκου, Β. (2016). *Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής* (2nd ed.). Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σερντεδάκης Ν. (2016). *Η θεωρία για τα κοινωνικά κινήματα και τη συλλογική δράση. Η συμβολή του Στέλιου Αλεξανδρόπουλου*. *Social Cohesion and Development*, 1(2), 95–103. <https://doi.org/10.12681/scad.9020>